

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**EL-HAREKETU'L-İSLAMİYYE
FÎ KURDISTÂNİ'L-IRAK**

Cihad Hasan İbrahim

Diyarbakır 2015

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Mezhepler Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**EL-HAREKETU'L-İSLAMİYYE
FÎ KURDİSTÂNİ'L-IRAK**

Cihad Hasan İbrahim

Danışman
Prof. Dr. Metin BOZAN

Diyarbakır 2015

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “el-Hareketu'l-İslamiyye Fî Kurdistânî'l-İrak” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

28.10.2015

Öğrencinin Adı Soyadı
Cihad Hasan İbrahim

KABUL VE ONAY

Jihad Hasan IBRAHİM tarafından hazırlanan **el-Hareketu'l-İslamiyye fi Kurdistan'il-Irak** adındaki çalışma 28 05 2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından **Temel İslam Bilimleri** Anabilim Dalı, **İslam Mezhepleri Tarihi** Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

[İmza]

Başkan

Doç. Dr. Orhan ATEŞ

Üye

Doç. Dr. Namık Kemal KARABİBER

Danışman

Prof. Dr. Metin BOZAN

ÖNSÖZ

Alemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun. Salat ve selam öncekilerin ve sonrakilerin efendisi Muhammed b. Abdullah’a, Âline, Ashabına ve Kıyamet Gününe kadar ona tabi olanlara olsun.

Bugünkü durumumuz tehlikeli bir virajdan ve çok zorlu bir kavşaktan geçmektedir. İçeriden ve dışarıdan, düşmanlarının ve bazen de kendi çocuklarının çağrılarından gelen peş peşe darbelere maruz kalmaktadır. Irak Kürdistanı da bu olgunun bir parçası olduğundan dolayı, bu gün olup biten hadiseleri çoğu kez o da tatmıştır.

Kürt kavminin çoğu Müslüman olduğu için onu savunanlar, İslamî kimliğinin korunmasını istemektedirler. Bundan dolayı bu coğrafyada pek çok İslamî hareket ortaya çıkmıştır.

Bu yeni yüzyılın başında, büyük ve tehlikeli sonuçların doğmasına ve pek çok devletin siyasi haritasının değişmesine yol açan bir dizi olaylara şahit olundu. 11 Eylül 2001 hadiseleri, bu olayların en güçlü başlangıcı olmuştur. “Bundan sonraki olaylar, bu hadisenin direk veya dolaylı sonuçlarıdır” dediğimizde konuyu abartmış olmayız. Bu olaydan sonra ABD, aldığı bir dizi askerî kararın yanında, bir dizi siyasî karar da almıştır. Onun için ana karar, terörizme karşı savaştır. ABD, kendisine tasarruf özgürlüğünü sağlaması için terörizm ve onunla ilgili kavramların anlamlarını herhangi bir grupla sınırlandırmaksızın ucu açık ve sınırsız bırakmıştır. Askerî tersanesini Afganistan’dan başlayıp Irak’ta biten pek çok merkezde kullanmıştır. Bu

satırların yazıldığı ana kadar, İran’a karşı muhtemel bir askerî saldırı yapma tehdidini sürekli olarak gündemde tutmuştur.

Bu anlattıklarımızdan bizi en çok ilgilendiren husus, “Siyasî İslam” olarak adlandırılarak ıstılahlaşan bu kavrama dünyanın bakışı ve farklı İslamî grupların genel olarak dünyaya ve özel olarak da Kürt sorununa bakışıdır. İslamî grupların Kürt sorununa karşı konumlandıkları yeri belirlemek için daha önce herhangi bir akademik çalışma yapılmadığından dolayı bu konu bakir bir konudur. Ancak bu, öneminden dolayı geçmiş iki evrede veya bu güne kadar, bu bölgede meydana gelen hadiselerle ilgili olarak hiçbir yorumun yapılmadığı anlamına gelmemektedir.

Özel olarak Irak Kürdistan’ı, metotları farklı ama hedefleri bir olan İslamî hareketin birçok şekline şahit olmuştur. Bu hareketlerin ortak hedefi siyasi İslam olmuştur. Bu kavrama farklı isimlendirme ve sloganlar yüklenmiştir. Bu bazen din ismi bazen kavmiyet ismi bazen de özgürlük ve işgale karşı direnme ismi ile olmuştur.

Irak Kürdistan’ında ortaya çıkan İslamî hareketlerle ilgili bir takım çalışmalar yapılmıştır. Çalışmamızda bunlardan çokça faydalandığımızı burada velirtmek isterim. Bunların başlıcaları Muhammed Seyyid Nûrî el-Bâzyânî’nin *Mustakbelu’l-Hareketi’l-İslâmiyye fî Kurdistânî’l-İrâk*, Pîştivân Sâdık Abdullah’ın *İrâk fî Kurdistân: et-Târîh, et-Teşrî’, et-Tecrîbe*, İdrîs Seyûlî’nin *Rewti İslami le Basuri Kurdistan 1946-1991 Twejineweki Mijui leker u celaki pertu kumele Islemiaken (et-Teyârû’l-İslâmî fî Cenûbî Kurdistân 1946-1991*, İslamî Cemaatlar ve Aktif Partilerle ilgili Tarihi bir İnceleme), Simyân Abdulhalik Sa’dî’nin *İrâk fî Kurdistânî’l-İrâk* isimli çalışmalarıdır. Ayrıca bazı dergi ve gazetelerde yayınlanan makalelerden de yararlandık. Fakat bu çalışmalar, bu hareketleri ve özellikle dinin aslıyla ilgili temel ilkeleri öğrenmek isteyen okuyucular için doyurucu bilgileri kapsamaktan uzaktırlar.

Bu konuyu hazırlarken iki temel zorlukla karşılaştım. Birincisi bu konuda yazılmış eserler son derece az olmasıdır. Bu konuyu detaylı olarak araştıran bir kaynağa neredeyse rastlayamadık. Bu hususta yazılmış ve yukarıda zikredilen kaynaklar, konuyu son derece sınırlı olarak ele almışlardır. Bu da araştırmacının

önünde duran en büyük zorluklardandır. İkincisi ise ister ilan edilen hedefleri olsun ister oluşum biçimleri olsun uyguladıkları gizlilik sebebiyle bu hareketlerin kendilerini gizlemeleridir. İster Irak genelinde olsun ister Kürdistan özelinde olsun özellikle gizli davranan İslamî hareketler teşkilat yapıları itibariyle gizli yapılardır. Bu da araştırmayı zorlaştıran hususlardandır.

Bundan dolayı, araştırmacının, bu konunun detaylı bir incelemeye ihtiyaç duyduğunu kesin olarak bilmesi gerekmektedir. Bu tür çalışmalar, benzer çalışmalar için bir başlangıç noktası olabilir. Zira bu konular dünya kamuoyunun gündeminde olan önemli konulardan biri olması hasebiyle, günümüzde önemini korumaktadır.

Öncelikle bu çalışmada, Irak Kürdistan'ında İslamî hareketlerle ilişkisi olan bilgilere, düşüncelere, modellere ve tali derecedeki detaylara dayanarak tarihî ve tasvircî bir metot izlemeye çalıştım. Diğer hareketleri inceler ve tahlil ederken Irak Kürdistan İslamî Hareketini esas bir model olarak aldım. Bu hareketi değerlendirirken de bizzat kaynaklardan elde ettiğim bilgilere veya hareketin liderleriyle direk olarak yaptığım görüşmelere dayandım¹.

Tezde hareketten söz ederken bazen orijinal ismi olan el-Hareketu'l-İslamiyye Fî Kurdistânî'l-Irak ismini, bazen bu ismin Türkçesini yani Irak Kürdistanı İslamî Hareketi, bazen de kısaca Hareket ismini kullandım. Kaynakları ilk geçtiği yerde tam olarak, daha sonra müellifin künyesini/meşhur ismini ve eserini zikrederek vermeye çalıştım.

Değerli yönlendirmeleriyle beni bu araştırmaya sevk eden hocam ve danışmanım Prof. Dr. Metin BOZAN'a teşekkür ve en içten minnettarlık duygularımı yinelemek isterim. Ayrıca bu çalışmayı bitirmemde her türlü katkı ve yardımı sağlayan arkadaş ve dostlara da özellikle de üstad Halât Musa, Molla Abdurrezzâk ve kardeşim Nezîr Hasan'a teşekkür etmeyi bir borç telakki ederim.

Cihad Hasan İbrahim

Diyarbakır-2015

¹ İşin başında hareketin liderleriyle birkaç görüşme yapabileceğime inanmıştım. Fakat Allah'ın inayeti sayesinde buna ihtiyaç kalmadı. Hareketin resmi sözcüsüyle bir görüşme yaptım. İleride bundan söz edilecektir.

ÖZET

Bu çalışmada Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminde bulunan el-Hareketu'l-İslamiyye isimli örgütün kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği aşamalar, teşkilat yapısı, düşünceleri, liderleri, eylemleri, başarıları, olumlu ve olumsuz yönleri ele alınıp incelenmiştir. el-Hareketu'l-İslamiyye'nin ortaya çıkışını hazırlayan sebepler ve bu sebeplerden Afgan cihadı ve İran devrimi gibi en önemli olanları üzerinde durulmuştur. Tarihsel süreç tetkik edildiğinde el-Hareketu'l-İslamiyye'nin içinde yer alan alimler daha önce Barzani'nin kurduğu Müslüman Alimler Birliği ve Rabıtatı'l-İslamiyye hatta İhvânu'l-Müslimîn gibi organizasyonlarda görev aldıkları görülmektedir. Bu nedenle hareketin köklerini de 60'lı yıllardaki İhvân hareketine dayandırmak mümkündür.

el-Hareketu'l-İslamiyye şeklinde ayrı bir teşkilatlanmaya gitme düşüncesi başta Şeyh Osman olmak üzere bir çok alimin Saddam rejiminin baskıları sonucu İran'a göç etmesinden sonra ortaya çıkmıştır.

el-Hareketu'l-İslamiyye'nin yapısı incelendiğinde onun siyasî ve cihadî bir hareket olduğu görülecektir. Öte yandan hareketin içinde farklı fikir yapılarının olması dikkat çekmektedir. Zira hareketin içerisinde Selefi, İhvânî, Milliyetçi ve Radikal düşünce taraftarlarını görmek mümkündür. Bu durum Hareketin saflarında şiddetli tartışmalara ve ardından bölünme ve ayrılmalara yol açmıştır.

Tüm farklılıklara rağmen örgüt, siyaset, iktisat, sanat, ticaret, sosyal hayat ve eğitim gibi hayatın her alanında İslami esasları uygulamayı kendisine ilke edinmiştir. Ancak bunun yanı sıra Irak'ta Saddam yönetimine karşı Kürtlerin haklarına kavuşmalarında önemli roller ifa etmiştir. Kürdistan bölgesel yönetiminin inşasından sonra da teşkilatlı bir şekilde Kürdistan'da yapılan seçimlere katılmış, önemli ölçüde başarı elde etmiş ve Bölgesel Yönetim hükümetlerinde görev alarak bakanlık düzeyinde temsil edilmiştir.

Anahtar Sözcükler

İslamî Hareket, Şeyh Osman, Kürdistan, Bölgesel Yönetim, İslamî Partiler

ABSTRACT

In this thesis an organization which is called as al-Hareket al-Islamiyye in Kurdish part of Iraq was investigated in terms of its periods since it has been established, organizational structures, thoughts, leaders, activities, achievements, positive and negative facets. It is emphasized on the reasons why this movement was revealed and in particular from these reasons Afghani Jihad and Iranian Revolution were elaborated. While historical process was examined, it was found that the scholars who took part in al-Hareket al-Islamiyye were already participated in other organization such as Association of Muslim Scholars that was established by Barzani, Rabita al-Islamiyye and even Ihvan al-Muslimin. Therefore, it possible to argue that the movement derived from the Ihvan Movement in the 1960s.

The idea to establish al-Hareket al-Islamiyye organization was surfaced after Sheikh Usman and other scholars migrated to Iran due to the oppressions of Saddam regime.

When the structure of al-Hareket al-Islamiyye is viewed it has been seen that it is a political and Islamic movement. Moreover, there have been different thoughts in the movement. For example, it has been seen the supporters of Salafi, Ihvan, nationalist and radical ideas in the movement. Thus, it created heavy contestations within the movement and afterwards divisions and separations.

Despite all these differentiations the movement adopted as a principle to apply Islamic bases in every sphere of life such as politics, arts, business, education and social life. In addition to this, the movement played a part for Kurdish nation in Iraq to obtain their rights against the Saddam regime. After constructing the Kurdistan regional government, they participated in the election, gained important achievements and were represented in the regional government as ministry.

Key Words

Islamic movement, Sheikh Usman, Kurdistan, Regional government, Islamic parties

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	I
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ	1
1. İSLAM VE KÜRTLER.....	1
1.1. Kürt Kelimesinin Aslı.....	1
1.2. Kürdistan Kavramı/Kelimesi	2
1.3.İslamî Dönemde Kürtlerin Tarihi	2
1.4. Irak Kürdistan’ında İslamî Hareketlerin Ortaya Çıkış Sebepleri	4
1.4.1. 1924’te İslamî Hilafetin Parçalanması	5
1.4.2. Irak’ta Komünizm Hareketi	5
1.4.3. İran İslam Devrimi (1979).....	5
1.4.4. Afgan cihadı	6
1.5. Kürt Alanında İslamî Partilerin Olmayışı	6

BİRİNCİ BÖLÜM.....	8
IRAK KÜRDİSTAN’INDA İSLAMÎ HAREKET	8
1. ORTAYA ÇIKIŞI, İSMİ, KURUCULARI, METODU VE FIRKALARI.....	8
1.1. İslamî Hareket’in Doğuşu	8
1.2. İslamî Hareket’in Bu İsimle İsimlendirilmesi	13
1.3. İslamî Hareket’in Etkili Ve Meşhur Şahsiyetleri	14
1.3.1. İslamî Hareket’in Üç Önemli Şahsiyeti	15
1.4. İslamî Hareket’in Metodu	19
1.5. Hareket’teki Bölünmeler.....	19
2. IRAK KÜRDİSTAN’INDA İSLAMÎ HAREKET VE ÇAĞDAŞ BAZI SORUNLAR.....	25
2.1. İslamî Hareket Ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Hükümeti.....	26
2.2. İslamî Hareket Ve Kürdistan’daki İslamî Partiler	29
2.2.1. Ensâru’l-İslam (Mela Krekar’ın Cemaati, Cemaatu’l-İslâh ve Cundu’l-İslam).....	29
2.2.2. Cemaatu’l-‘Ulemâi’l-Muheccer (Kumeli Zeneyani Kocer)	30
2.2.3. el-Cemaatu’l-İslamiyye fî Kudistânî’l-İrak.....	30
2.2.4. Hareketu’l-Hamâsi’l-İslamî fî Kurdistân	31
2.2.5. Hareketu’r-Râbitati’l-İslamiyye fî Kurdistânî’l-İrak	31
2.2.6. Hareketu’n-Nahdati’l-İslamiyye fî Kurdistânî’l-İrak.....	33
2.2.7. el-İttihâdu’l-İslamiyyi’l-Kurdistânî (Yekgirtue Islemi Kurdistani).....	34
2.2.8. el-Kuvvetu’s-Sâniyye Sûrân (Hizî Dû Soran).....	34
2.2.9. Merkezu Tahfizi’l-Kur’ân.....	35
2.3. Hareket’in Bu Partilerle İlişkisi.....	36
2.4. El-Hareketu’l-İslamî Ve Kürdistan’daki Diğer Laik Partiler	39
2.5. Hareket’in Safları Arasında Fikri Eğilimler	43
2.5.1. İhvânî Düşünce	44
2.5.2. Selefi Düşünce.....	45

2.5.3. Aşırı Fikirler	46
2.5.4. Milliyetçi Düşünce.....	47
2.6. El-Hareketu'l-İslamiyye Ve Terör	48
İKİNCİ BÖLÜM	52
İSLAMÎ HAREKET'İN DEĞERLENDİRİLMESİ	52
2. İSLAMÎ HAREKET'İN OLUMLU YÖNLERİ	52
2.1.Siyasî Yön.....	52
2.1.1.Cihat Ruhunu Diriltmesi	52
2.1.2. Diğer Devlet Ve Cemaatlerle İlişkileri	53
2.1.3. Siyasî ortaklıklar	55
2.1.4. Güzel Bir Önderlik Sergilemeleri	55
2.1.5. Kültürel Ve Yayın Faaliyetleri	56
2.2. Dinî yönleri	60
2.2.1. Bazı Kavramları Ortaya Çıkarmak	60
2.2.2. Emri Bi'l-Ma'Rûf Nehyi 'Ani'l-Münker Farızasını İhya Etmek	61
2.2.3. Dinde Dürüstlük Ve Sadakati İhya Etmek	62
2.2.4. Akı, Cehalet, Hurafe Ve Bid'atten Arındırmak.....	62
2.3. Sosyal Ve İktisadî Yönleri	63
2.3.1. Problemleri Çözme	63
2.3.2. İlmî Hareketi Canlandırmak	64
2.4. Millilik Yönü	65
2.4.1. İslamî Hareket'in Kürt Sorunundaki Rolü	65
2.4.2. 1987'deki Kuruluşundan 1991 İntifadasına Kadar İslamî Hareket'in Rölü	66
2.5. Askerî Rolü	67
2.5.1. İslamî Hareket'in Kürt Sorununda 1991 İntifadasından Sonraki Rolü	69
2.6. İslamî Hareket'in Olumsuz Yönleri	72
2.6.1. İslamî Partilerin Kurulması	72

2.6.2. Temel Bir Salahiyetinin Olmayışı	74
2.6.3. İlmî Metodik Bir Söylem Yerine Hissî Ve Hamasî Bir Söylem.....	75
2.6.4. İnsanlardan Ayrılmak Ve İlişkiyi Kesmek	76
2.6.5. Gayb Ve Vakıa İle Nesnel İlişkinin Olmayışı.....	76
2.6.6. Hareketin Mükemmel Bir Siyasî Ve Stratejik Nazariyesinin Olmayışı	77
2.6.7. Askerî Aklın Siyasî Akla Galip Gelmesi	78
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	81

KISALTMALAR

<i>a.g.e.</i>	Adı geçen eser
<i>bk.</i>	Bakınız
<i>byy.</i>	Basım yeri yok
<i>C.</i>	Cilt
<i>Çev.</i>	Çeviren
<i>Hz.</i>	Hazreti
<i>Nu.</i>	Numara
<i>s.</i>	Sayfa
<i>S.</i>	Sayı
<i>s.a.v.</i>	Sallallahu aleyhi vesellem
<i>Tah.</i>	Tahkik eden
<i>Trz.</i>	Tarihsiz
<i>vd.</i>	Ve devamı
<i>yy.</i>	Yüzyıl

GİRİŞ

1. İSLAM VE KÜRTLER

Kürtlerin İslamla ilişkileri tarihine değinmeden önce, Kürtlerle ilgili olan önemli bazı konulara işaret etmenin yararlı olduğuna inanıyoruz².

1.1. Kürt Kelimesinin Aslı

Kürtler ve tarihleriyle ilgili olarak kalem oynatan yazar ve araştırmacıların çoğunun yazdıkları, doğruluktan uzaktır ve insaf sınırlarını da aşmaktadır. Üstelik yazdıklarının çoğu da şüphelidir. Çok azı hariç onlara tarihî hakikatler nazarıyla bakılamaz. Zira bu hususta derlenen malumatın çoğu güvenilir değildir³. Bu hususu belirttikten sonra⁴ Kürt kelimesinin aslıyla ilgili olarak şunları diyebiliriz: Bu kelimenin aslı hakkında tarihçiler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşler içerisinde doğruya en yakın olanı “Kürtlerin Ârî (Hint-Avrupa Topluluğu) ırkından, Fars, Urdu, Belûcî ve Peştuları bir araya getiren İrânî bir aile” olduğunu söyleyen görüştür⁵. Aşağıdaki sebeplerden dolayı bu görüşü tercih ettim.

² Bk. Muhammed Emîn Vahîd, **et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn fî Kurdistânî'l-İrâk fi'l-Karnî'r-Râbî'i'l-‘Aşere'l-Hicrî**, s. 9 vd.

³ Bk. Ahmed Abdulazîz Mahmûd, **Enmât ve Sulûkiyyetu's-Sahsiyyeti'l-Kurdiyye**, Mektebu't-Tefsîr, Erbil, 1431/2010, s. 20.

⁴ Bu konuda daha fazla bilgi için Bk. Ahmed Abdulazîz Mahmûd, **Enmât ve Sulûkiyyetu's-Sahsiyyeti'l-Kurdiyye**, Mektebu't-Tefsîr, Erbil, 1431/2010, s. 7-20 vd.

⁵ Bk. el-Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Huseyn, **Murûcu'z-Zeheb ve Me'âdinu'l-Cevher**, Tah. Muhammed Muhyuddîn Abdulhamîd, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1393/ 1973,II, 122-124; İbnu'l-Esîr, Ali b. Ebi'l-Kerem, **el-Kâmil fi't-Târih**, Tah. Ömer Abdusselam Tedmirî, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1417/1997, I, 75; Cevâd Ali, **el-Mufasssal fî Târîhi'l-'Arab Kable'l-İslam**, 1413/1993, I,

1. İnsan kalıntılarını ve fiziksel-biyolojik yapılarını inceleyen Antropoloji ve varlıkları araştıran Ontoloji ilmi araştırmaları bunu ispatlamışlardır.
2. İçtimaî, siyasî ve iktisadî oluşumlar gibi beşerî etkenler bu gerçeğe yakındırlar.
3. Aynı şekilde tabiî etkenler veya yer ve mesken gibi tabiî durumlar da bu gerçeğe yakındırlar.
4. Çoğu araştırmacı ve tarihçi bu görüştedir.

Kürtlerin ismi, tarih kitaplarında farklı şekillerde geçmektedir. Bu farklılıklar daha çok tarihçinin dilinden kaynaklanmaktadır. Kaynaklarda onlar için kullanılan isimler şunlardır: el-Kurduhiyyûn, el-Cûdî, el-Kûtî, el-Kurdîyyûn, es-Sûbârû, Bekardâ. Bütün bu isimlerin nitelediği kavim şüphesiz ki Kürtlerdir⁶.

1.2. Kürdistan Kavramı/Kelimesi⁷

Kürdistan kelimesinin aslı Farsçadır ve iki kelimeden oluşmuştur. Birincisi, cesaretli anlamına gelen Kürd, ikincisi beldeler/memleket anlamına gelen Stan'dır. İkisinin oluşturduğu terkip Kürdistan'dır ve cesaretli beldeler anlamına gelmektedir⁸.

1.3.İslamî Dönemde Kürtlerin Tarihi

Kürtler, İslam ile tanışmadan önce Zerdüş⁹ ve Hristiyan¹⁰ idiler. Kürtlerin Hz. Peygamber döneminde İslam'a girdiklerini söylemek mümkündür. Zira

198; CircusCebraîl Hûmî, **el-Kavmiyyâtu'l-İrakiyye Mâdîhâ ve Hâdrihâ**, byy. 1959, s. 145-148; Haydar Leşkerî Hıdır, **el-Kurd fi'l-Ma'rifeti't-Târîhiyyeti'l-İslamiyye**, Selahuddîn Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erbil, 1425/2004, s. 52-72; **el-Kurd ve'l-Kurdistân**, s. 39-50.

⁶ bk. es-Savîrkî, Muhammed Ali, **el-Ekrâdu'l-Urduniyyûn ve Devruhum fî Binâi'l-Urduni'l-Hadîs**, Matbaatu Vezâreti't-Terbiyye, Erbil, 2005, s. 15.

⁷ Kürdistan bölgesi (Kürtlerin yaşadığı yerler) Türkiye, İran, Irak, Suriye ve eski Sovyetler Birliği topraklarının bir kısmını kapsamaktadır. Yüzölçümü yaklaşık olarak 500000 km² kadardır. Kürtlerin nüfusları 40 milyon kadardır. Çoğunluğunun dini İslam'dır ve Sünnidirler. Aynı zamanda Pakistan, Afganistan ve Sudan'da da az da olsa Kürtler yaşamaktadır. bk. el-Cuhenî, Mânî' b. Hammâd **el-Mevsû'atu'l-Muyessere fi'l-Edyân ve'l-Mezâhib ve'l-Ahzâbi'l-Mu'âsire**, Dâru'n-Nedveti'l-Âlemiyye, 1420, I, 226.

⁸ el-Berzencî, Ahmed Osman, **İshâmâtu'l-'Ulemâi'l-Ekrâd fî Binâi'l-Hadâreti'l-İslâmiyye Hilâle'l-Karneyni's-Sâbi' ve's-Sâmini'l-Hicriyeyn**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010, s. 27.

⁹ Zerdüştlük, Mecusi firkalardandır. Zerdüş'tün ve kendisinden sonra gelen üç peygamberlerinin olduğuna inanırlar. Kitapları Avesta'dır. Ateşi, kendilerini Allah'a yaklaştırdıklarına inandıkları için yüceltirler. Onlara göre ateş, dört unsurun en büyüğüdür. Ayrıca ateşin Allah'ın nurundan

tarihçiler, Câbân veya Kâbân el-Kurdî¹¹ isminde bir sahabiden söz ederler. Bu sahabi Ebu Nusayr veya Busayr el-Kurdî¹² künyesiyle anılır. Kendisinin Resulullah (s.a.v.)'tan aktardığı bazı hadisleri oğlu Meymûn rivayet etmiştir.

Raşit halifeler döneminde özellikle Ömer b. Hattâb döneminde sahabi İyâz b. Ganem, hicri 17 veya 18. senede Kürt beldelerini fethetmiştir¹³. Tarih kitaplarında, bazı Kürtlerin bazı bölgelerde Rumların yardımıyla İslamî fetihlere karşı koydukları

olduğuna inananlar da vardır. bazıları da onu Allah'tan bir parça olarak kabul ederler. Ölüyü haram olarak görürler. Daha başka inançları da vardır. bk. el-Makdisî, el-Mutahhar b. Tâhir, **el-Bed'u ve't-Târîh**, Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, Bûr Sa'îd, Trz. I, 3, IV, 26-27; Ebu'l-Fidâ 'Imâduddîn İsmail b. Ali, **el-Muhtasar fî Ahbârî'l-Beşer**, el-Mektebetu'l-Huseyniyyetu'l-Misriyye, Trz. I, 44:

¹⁰ Forust Mer'î, **el-Fethu'l-İslâmî li Kurdistân**, Dâru'-Zamân, Dımaşk, 2011, s. 39.

¹¹ Câbân Ebî Meymûn. Kendisinden oğlu Meymûn hadis rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim şöyle demiştir. Ubeyy'e bu Câbân soruldu. O da: (hadis) şeyhidir dedi. Doğum, vefat tarihleri ve hayatı hakkında herhangi bir şey bilinmemektedir. Oğlu Meymûn hakkında da herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bazı kitaplarda Câbân es-Sardî geçmektedir. Bunun yanlış olduğunu düşünüyorum. Doğrusu Câbân el-Kurdî olmalıdır. bk. el-Askalânî, İbn Hacer, **el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, I, 540; İbn Nokta el-Hanbelî, Muhammed b. Abdulganî, Ali, **İkmâlu'l-İkmâl**, (Tah.) Abdulkayyûm Abd Rabbi'n-Nebî, Câmi'atu Ummi'l-Kurâ, Mekke-i Mükerrreme, 1410, II, 6; el-İsfahânî, Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdillâh, **Ma'rifetu's-Sahâbe**, Tah. 'Âdil b. Yûsuf el-'Azâzî, Dâru'l-Vatan, Riyâd, 1419/1998, VI, 3031; es-Savîrkî, Muhammed Ali, **Mu'cemu A'lâmî'l-Kurd**, s. 172; el-Askalânî, İbn Hacer, **Tabîru'l-Muntebih bi Tahrîri'l-Muštebih**, Tah. Muhammed Ali en-Neccâr, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, Trz., IV, 1420.

¹² Ebû Nusayr Meymûn el-Kurdî. Ebû Osman en-Nahdî'den hadis dinlemiştir. Ondan Hammâd b. Zeyd ve Deylem b. Gazvân rivayette bulunmuşlardır. Bazı alimler onu sika, bazıları da zayıf görmüşlerdir. Bu, babasından rivayet etmiş olduğu bir hadistir:

عَنْ مَيْمُونِ الْكُرْدِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «يُثْمَا رَجُلٌ تَزَوَّجَ امْرَأَةً عَلَى مَا قَلَّ مِنْ مَهْرٍ أَوْ كَثُرَ لَيْسَ فِي نَفْسِهِ أَنْ يُؤَدِّيَ إِلَيْهَا حَقَّهَا خَدَعَهَا فَمَاتَ؛ وَلَمْ يُؤَدِّ إِلَيْهَا حَقَّهَا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهُوَ زَانٍ» أَيْمَا رَجُلٍ اسْتَدَانَ دَيْنًا لَا يُرِيدُ أَنْ يُؤَدِّيَ إِلَى صَاحِبِهِ حَقَّه خَدَعَهُ حَتَّى أَخَذَ مَالَهُمْ مَاتَ؛ وَلَمْ يَرُدِّ إِلَيْهِ دَيْنَهُ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ سَارِقٌ»

bk. el-Bestî, Muhammed b. Hibbân, **es-Sikât**, Dâiretu'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, Haydarabad, 1393/1973, V, 418; ez-Zehabî, Muhammed b. Ahmed, **Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1382/1963, IV, 233; el-Askalânî, İbn Hacer, **Lisânu'l-Mizân**, Muessessetu'l-A'lemî li'l-Matbu'ât, Beyrut, 1390/1973, VII, 407; İbn Şâhîn Ömer b. Ahmed, **Târîhu Esmâi'd-Du'afâ ve'l-Kezzâbîn**, Tah. Abdurrahim Muhammed Ahmed el-Kaşkarî, 1409/1989, s. 179; et-Taberânî, Süleyman b. Ahmed, **er-Ravdu'd-Dânî (el-Mu'cemu'l-Kebîr)**, Tah. Muhammed Şekûr Mahmûd, el-Mektebu'l-İslâmî-Dâru Ammâr, Beyrut, 1405/1985, I, 84; İbnu'l-Esir, Ali b. Ebi'l Kerem el-Cezerî, **Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe**, Tah. Ali Muhammed Ma'ûd- 'Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415/1994, VI, 345; Muhammed Emîn Zekî, **Meşâhîru'l-Kurd ve'l-Kurdistân fî'l-'Ahdi'l-İslâmî**, Matba'atu'l-Vakfî'l-Hadîse, Bağdat, 2011, s. 386.

¹³ et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, **Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk**, Dâru't-Turâs, Beyrut, 1387; IV, 53-55; İbnu'l-Esir, el-Kâmil fî't-Târîh, Tah. Ömer Abdusselam Tedmirî, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1417/1997, II, 356-357; ez-Zehabî, Muhammed b. Ahmed, **el-İber fî Haberî men Gaber**, Tah. Muhammed Sa'îd b. Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Trz. I, 17; İbnu'l-Kesîr, İsmail b. Ömer, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Tah. Ali Şîrî, Dâr İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, Beyrut, 1408/1988, VII, 87-91; el-Belâzûrî, Ahmed b. Yahyâ, **Futûhu'l-Buldân**, Dâr Mektebeti'l-Hilâl, Beyrut, 1988, s. 172-177; el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer, **Futûhu's-Şâm**, II, 88-89, 120-121; Forust Mer'î, **el-Futûhu'l-İslâmî li Kurdistân**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1997, s. 111 vd.

aktarılmaktadır. Zira bazı Kürtlerin dini Hıristiyanlık idi¹⁴. Bunun dışında herhangi bir mukavemet göstermeksizin İslam'ı kabul etmişlerdir. Bu sebepten dolayı, hicri 2. asırda bütün Kürtler İslam'a girmişlerdir¹⁵.

“Kürdistan bölgesinde İslam dininin yayılması sadece İslam inancının yayılması anlamında değildir. Veya bu bölgedeki mücadele İslam ile diğer dinler arasındaki bir mücadele değildir. Her şeyden önce bir kültürel yayılmadır. Arap dilinin ve kültürünün yayılmasıdır. İslam devletinde siyasî nizamın teşekkülüdür. İslam Kürtlere ümmetin siyasi hareketliliğine katılma imkanı sağlamıştır. Aynı zamanda iktisadî hayata da katılma imkanı sunmuştur. Çünkü Müslüman Araplar, vergi, mülkiyet, ziraî üretim ve daha pek çok yöntemi de beraberlerinde getirmişlerdir. Bu aynı zamanda içtimaî bir gelişmedir. Aile nizamında, şehir hayatında ve sosyal tabakalarının oluşumunda bir değişimdir”¹⁶.

Sünni Kürtler¹⁷amelde Şafi'îdirler. Bu konuda Şeref Hân el-Bidlîsî¹⁸ şöyle der: “Kürtlerin büyük bir bölümü Sünni ve Şafi'îdirler. İslam Şeriatına göre hareket etmede ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetine ve Raşit Halifelerin yollarına uymada sağlam bir duruşları vardır. Bundan dolayı onların namaz, hacc, zekat, oruç gibi dinin temel esaslarında İslam alimlerinin kendilerine öğrettikleri hususlara samimiyetle, aşırı bir tutkunlukla ve azim ve sebatla bağlı kaldıklarını görürüz”¹⁹.

1.4. Irak Kürdistan'ında İslamî Hareketlerin Ortaya Çıkış Sebepleri

Kürt İslamî Hareketlerin tanzim ve teşekkülüne yol açan sebeplerle ilgili olarak yapılan bazı araştırmalar, her biri kendi bakış açısına ve yönelimine göre bu

¹⁴ Bu dinin Kürdistan'ın bazı bölgelerinde varlığı bunu doğrulamaktadır. Örneğin Erbil'de Tayrave ve Şoreş mahallelerinde bir çok Hıristiyan aile yaşamaktadır. Duhok'ta da bir Hıristiyan mahallesi vardır. Bk. **Hattâ lâ Nensâ Erbil**, s. 19-20.

¹⁵ bk. **Hattâ lâ Nensâ Erbil**, s. 19-20.

¹⁶ el-Berzencî, **İshâmâtü'l-'Ulemâi'l-Ekrâd fî Binâi'l-Hadâreti'l-İslamiyye**, s. 46.

¹⁷ Şîî mezhebine mensup olan Kürtler de vardır. örneğin, Şebek ve özellikle Doğu Kürdistan'da (İran Kürdistanı).

¹⁸ Şeref Hân İbnu'l-Emîr Şemsuddîn el-Bidlîsî. Kürt emirlerdendir. 949/1543 yılında doğmuştur. Şerefnâme isminde Farsça tarihle ilgili bir eser kaleme almıştır. 1005 yılında bu eserini tamamlamıştır. Bk. el-Bâbânî, İsmail b. Muhammed Emîn, **Hedîyyetu'l-'Ârifîn Esmâu'l-Muellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn**, Dâr İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, Trz., I, 416; **Târihu 'Ulemâi'l-Kurd (Maju i Zenayani Kurd)**, I, 417-418; Zekî, Muhammed Emîn, **Meşâhîru'l-Kurd ve Kurdistân**, s. 212-213.

¹⁹ el-Bidlîsî, **Şerefnâme**, I, 59-60.

sebepleri birkaç kısma ayırmışlardır²⁰. Burada bu sebepleri kısa ve öz bir şekilde ortaya koymaya çalışacağım.

1.4.1. 1924'te İslamî Hilafetin Parçalanması

On üç asırdan daha fazla bir zamanda İslam Ümmetine hükmeden ve insanlar arasında Kur'ân ve sünneti uygulayan İslamî Hilafet, zayıfladı ve parçalandı. Sonunda 1294'te yıkıldı. Bu durumun Müslümanların hayatlarında önemli etkileri oldu. Müslümanlar güçlerini bir araya toplayarak hilafeti ve liderliği geri getirmek için yoğun bir çaba harcadılar. Kürdistan da bu olaylardan uzak değildi. 1921 yılında Irak Devletinin ilanından sonra birkaç İslamî cemiyet kuruldu. Bu cemiyetlerin çoğu Kürdistan'da şubeler açtılar. İslam'a davette yoğunlaşarak faaliyetlere giriştiler²¹.

İslam Hilafetinin parçalanması ve düşüşü bu sebeplerden biridir. Bu sebebin neticesi olarak Irak komünizm hareketi ortaya çıkmıştır.

1.4.2. Irak'ta Komünizm Hareketi

1958 Irak Devriminden sonra, Iraklılar arasında komünizm düşüncesinin yayıldığı görülecektir. Burada bu harekete ve bazı Irak liderliğine icabet edenler olmuştur. Buna karşılık bazı Kürt alimler ve dinî önderlikler, özellikle Şeyh Osman Abdulazîz, Molla Salih Abdulkerîm gibi şahsiyetler komünizme karşı durmuşlardır. Bu alanda büyük ve önemli bir rol oynamışlardır. Sözü edilen iki şahsiyet komünizmin dinsizlik olduğu fetvasını yayınlamışlardır²².

1.4.3. İran İslam Devrimi (1979)

Yirminci yüzyılın ellili, altmışlı ve yetmişli yıllarında Irak'ta, Kürt sorunu çok çetin bir tradejiye dönüştü. Şüphesiz ki Kürtlerin çoğu Müslümandır ve Müslümanlıklarıyla gurur duymaktadırlar. Onlar da bu sorunun bir parçasıydılar.

²⁰ *Huviyyetu'l-Ahzâbi'l-Kurdistâniyye (Nasnami Hizbe Kurdistenyekan)*, s. 314 vd.

²¹ Bk. Richard Hrair Dekmejian, *el-Usûliyyetu fî 'Âlemi'l-'Arabî*, (Çev.), Abdolvâris Sa'îd, Dâru'l-Vefâ, 1409/1989, el-Mansûre, s. 39; el-Misbâr, s. 12.

²² *Mecmu'a mine'l-Bâhisîn, el-İslamiyyetu'l-Kurdiyye, el-Misbâr*, Merkezu'l-Misbâr li'd-Dirâsât ve'l-Buhûs, s. 13.

İran Devrimi, dinî özellikle Caferî/İmamî bir devrimdir. Kürtler mezhepsel açıdan onlardan farklıdır. Çünkü Sünnî idiler²³. Bundan dolayı Kürtler ve İranlılar dinî duyguda karşılaştılar. İran Devrimi, direk ve dolaylı olarak genelde dünya Müslümanlarını etkilediği gibi özelde bölgedeki pek çok halkı da etkilemiştir. Kürtler de etkilenenler arasında olmuştur. Bu, Irak Kürdistan'ında İslamî Hareketin derinleşmesini sağlayan önemli sebeplerden biri olmuştur²⁴.

1.4.4. Afgan cihadı

Afgan İslamî cihadının Kürdistan'daki İslamî akımlara da bir etkisi olmuştur. Bu etkinin iki temel açıdan olduğunu söylemek mümkündür.

- Afgan dinî cihadının ortaya çıkması Kürdistan'daki İslamî hareketleri etkilemiştir. Çünkü Afganlılar sünnidirler. Kürtlerin çoğuyla aynı itikada sahiptirler. Kürtlerin onlara yaklaşımlarına mani olacak onlardan etkilenmelerini engelleyecek herhangi bir durum söz konusu değildir.
- Irak Kürdistan'ı ile Afganistan arasındaki coğrafi yakınlık ve benzerlik de bu etkilenmeyi sağlayan faktörlerden biridir. Her iki coğrafyada da arazi çok engebelidir. İklim şartları birbirine benzerdir. Yaşam koşulları zordur²⁵.

1.5. Kürt Alanında İslamî Partilerin Olmayışı

Irak Kürdistan'ında pek çok laik parti vardı. Yirminci yüzyılın altmışlı ve yetmişli yıllarında bu partiler bu alanı kontrol ediyorlardı. Düşünceleri ve davetleri revaçta idi. Bundan dolayı İslamcılar, onlarla beraber siyasete katılmanın ve laiklere karşı durmanın önemli görevleri arasında olduğuna inandılar²⁶.

²³ İki mezhep arasındaki ihtilaftan kaynaklanan nefret anlayışı, hedef ve metotlarda ortaya çıkar.

²⁴ bk. el-Bâzyânî, Muhammed Seyyid Nûrî, *Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk*, s. 101-102; el-Cuhenî, *el-Mavsû'atu'l-Muyessere*, I, 226. Dr. Abdulfettâh el-Bûtânî, ilk İslamî hareket –Müslüman Kardeşler ve Kurucusu Hasan el-Bennâ- teşkilatını oluşturmada özellikle yer altı teşkilatında Nazi metodunu uyguladığı görüşündedir. bk. *Teyârât ve Ahzâbu'l-İslamî es-Siyâsî fî İklîmî Kurdistânî'l-İrâk*, s. 28-29.

²⁵ el-Bâzyânî, *Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk*, s. 103; *Huviyyetu'l-Ahzâbi'l-Kurdistâniyye*, s. 319. Bu sebebin içinde başka bir sebep daha vardır. Irak-İran savaşı ve bu savaşın meşruiyetinin olmayışı. Bk. Önceki kaynaklar.

²⁶ *Teyârât ve Ahzâbu'l-İslamî es-Siyâsî fî İklîmî Kurdistânî'l-İrâk*, s. 101; el-Bâzyânî, *Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk*, s. 104.

Bunlar Irak Kürdistanında İslamî partilerin ortaya çıkmasını sağlayan amillerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

IRAK KÜRDİSTAN'INDA İSLAMÎ HAREKET

1. ORTAYA ÇIKIŞI, İSMİ, KURUCULARI, METODU VE FİRKALARI

1.1. İslamî Hareket'in Doğuşu

Herhangi bir fırka, grup veya partinin tarihini yazarken, bu fırka veya grubun oluşumunu etkileyen sebep ve illetleri bilmek için onu önceleyen tarihe bakmak gerekmektedir. Irak Kürdistan'ındaki İslamî Hareketin tarihini yazmak için, biraz geriye dönüp bakmak lazımdır. Bu hareketin kurucu ve ideologlarını, bu dönemde İslam aleminde çokça yayılan siyasî İslam düşüncesini kurmaya iten şartlara vakıf olmak gerekir. Onları, İslamî bir parti veya teşkilatı kurmanın, Müslüman gençler arasında safları sıklaştırmamanın zaruri olduğunu düşünmeye sevkeden nedir? 1975 yılında Amerika'nın gözetiminde Irak ile İran Hükümetleri arasında Cezayir'de bir antlaşma imzalandı²⁷. Bu antlaşmaya göre Irak ile İran arasındaki sınır, Şattü'l-Arap suyunun en derin noktasından geçecekti. Böylece su yolu paylaşılmış oluyor ve İran da Kürtlere yardımı kesme yükümlülüğü altına giriyordu. İran'ın silah desteğini kesmesinden sonra Irak güçleri karşısında zor durumda kalan Barzani güçleri, anlaşmanın ilanından sonraki iki hafta içinde arka arkaya ağır darbeler yediler. Mart ayı sonunda pek çok Kürt mülteci İran ve Türkiye sınırına yığıldı, Mustafa Barzani

²⁷ el-'Azzâmî, Dehâm Muhammed, **el-İhtilâlu'l-Amrîkî li'l-Irak ve Eb'âdu'l-Federâliyyetu'l-Kurdiyye**, 1. Baskı, Merkezi'l-Cezîre li'd-Dirâsât- ed-Dâru'l-Arabiyyetu li'l-'Ulûm, Katar-Lübnan, 1430/2009, s. 123.

de Kuzey Irak'ı terk etmek zorunda kaldı. Bu bütün Kürdistan'da şiddetli bir öfkenin doğmasına yol açtı. Buna karşılık bu dönemde Irak Kürdistan'ında Kürdistan Demokrat Partisi²⁸, Kürdistan Yurtseverler Birliği²⁹ gibi vb. laik ve milliyetçi siyasi parti ve teşkilatlar yaygındı. Başkan Molla Mustafa el-Bârzanî³⁰ din işleri ve alimlerin durumuyla ilgilenmesi amacıyla Kürdistan Alimler Birliği'ni kurmuştu. Bunun dışında herhangi bir İslamî teşkilat yoktu. Müslümanlar bunu yeterli görmediler. Bundan dolayı kendilerine özgü bir İslamî birlik oluşturma düşüncesine vardılar. Bu sebeple er-Râbitatu'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrak³¹ ismiyle bir birlik kurdular. Bu birlik Irak Kürdistan'ında İslamî hareketin oluşumu için atılan ilk nüve olmuştur.

İkinci olarak, Irak Kürdistan'ında İslamî Hareketin ilanından önce, Baas Partisinden gelen baskılardan dolayı Kürtler için şartlar çok zor ve vahimdi. Takipler ve tutuklamalar halka halka yayılıyordu. Hatta bu takip, tutuklama ve suikastlar son sınıra varmıştı. Baas Partisi, Kürtleri göçe, evlerini yıkmaya, medeniyetlerini ve gelir kaynaklarını yok etmeye koyuldu. Bu bölgede hayatı adeta imkansızlaştırdı.

“1987 yılının 17 Ramazan gecesinde, başlarında Şeyh Osman b. Abdulazîz ve bir grup genç ve davetçi olmak üzere Halepçe³² şeyhleri, oraya uygulanan emniyet şeridini kırarak, aile ve çocuklarıyla birlikte İran sınırına akın ettiler. Onlar İran topraklarına geçtikten sonra İran Makamlarının haberi oldu. Sınır bölgesindeki İran

²⁸ Ulusal Laik Parti, Kürdistanbölgesinde bağımsız bir devlet kurmaya çağırır. 1944'de İran Kürdistan'ının başkenti Mahâbâd'da “Komele Jyany Kur” (Kürt Diriliş Hareketi) ismiyle bir örgüt kuruldu. 1945'te aynı yerde Kürt diriliş hareketine öncülük etmek üzere Kürdistan Demokrat Partisi (ona “Parti” ismi verilmiştir) kuruldu. Kürdistan'da doğal kaynakları işletmek, ziraat ve ticaret, sağlık ve eğitim hizmetlerini geliştirmek le iktisadi durumu düzeltmeye çağırdı. bk. el-Cuhenî, **el-Mavsû'atu'l-Muyessere**, I, 459; **Huviyyetu'l-Ahzâbi'l-Kurdistâniyye**, s. 102 vd.

²⁹ Kürdistan Yurtseverler Birliği, 1 Haziran 1975 yılında, Celal Hüsameddîn et-Talâbânî önderliğinde kurulmuştur. Bk. **Huviyyetu'l-Ahzâbi'l-Kurdistâniyye**, s. 102 vd.

³⁰ Mustafa b. Şeyh Muhammed el-Bârzanî. Kürt halkının tarihi lideridir. 1903 yılında Irak Kürdistanında Bârzan'da doğdu. Hükümet onu İran'a sürgüne gönderdi. 1945'ten sonra tabileriyle beraber Rusya'ya sığındı. 12 yıl orada kaldı. 6 Teşrîn-i Evvel 1958'de Irak'a döndü. Hürmet ve ikramla karşılandı. 1961 Eylül devrimine öncülük etti. Tedavi amacıyla ABD'ye gitti. 3 Âzâr 1979'da orada öldü. bk. es-Savîrkî, Muhammed Ali, **Mu'cemu A'lâmi'l-Kurd**, Muessesetu Hamdî, Süleymaniye, 2005, s. 710-713; **A'lâmu'l-Kurd**, II, 443-460.

³¹ el-Bâzyânî, **Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk**, s. 95.

³² Süleymaniye'ye 78 km. uzaklıktadır. Süleymaniye'nin doğusundadır. Bk. Cemal Bâbân, **Usûlu Esmâi'l-Mudun ve'l-Mevâki'i'l-İrakiyye**, **Matbaatu'l-Muctema'i'l-İlmiyyi'l-Kurdî**, Bağdat, 1976, s. 146.

kuvvetleri, onları kendilerine saldıran Irak kuvvetleri zannederek, göç eden bu insanlara karşı birkaç havan topu fırlattı”³³.

Kürdistanlı bazı kardeşlerin zor ve meşakkatli gayretleri sonucu, bu uzun ve karanlık gecede muhacirler İran sınırına ulaştılar. Bâve³⁴ Kazasına bağlı Selâs Bâbâcânî nahiyesine yöneldiler. Orada gelecek muhacirler karşılamak için hazırlanmış geçici çadırlar vardı.

Bu seçkin ve değerli insanların hicretinden sonra, Halepçe, Seyyid Sâdık³⁵ ve Şehrezûr’un³⁶ bütün sakinleri göç etti. Sayıları yaklaşık olarak on bir bine ulaştı. Bunlar İran Kürdistan’ındaki Bâve, Kirmânşâh ve Senendec bölgelerindeki kamplara yerleştirildiler.

Şeyh Osman Abdulazîz ve beraberindeki şeyhler oraya vardıktan sonra, daha önceki muhacir ve alimlerden³⁷ oluşan Hareketu’r-Râbitati’l-İslamiyye sorumluları, onları ziyaret etmeye başladılar. İslamî Hareket fikri burada başladı. Râbitati’l-İslamiyye’deki şeyhler, Şeyh Osman’dan, Hareketu’r-Râbitati’l-İslamiyye’nin genel müşidi olmasını istediler. Şeyh Abdullatîf el-Berzencî’nin³⁸ onun isteğiyle feragat etmesinden sonra, cihad konusunda ona biat ettiler.

³³ eş-Şâfi’î, Ahmed Mustafa Feyzullah, **eş-Şeyh Osman b. Abdilazîz ve Menhecuhu fi’t-Tefsîr**, İmâm A’zam Fakültesi, Irak, 1428/2007, s. 137.

³⁴ Halepçe kazasına bağlı bir köydür. İstîtan olarak bilinir. Bu bir seyyid ailesidir. Birkaç nesil boyunca orada eğitim işini üstlenmiştir. Onların son temsilcisi Mirzâ Şefî’ el-Bâvî’dir. bk. **Merâkizu Sekâfiyye Mağmûra fi Kurdistân**, s. 37.

³⁵ Süleymaniye’ye bağlı bir kazadır. Bk. Kâmûs Coğrâfi Kurdistân, s. 131.

³⁶ Şehrezûr, Erbîl ile Hemedân dağları arasında geniş bir kasabadır. Kurucusu Zûr b. Dahhâk’tır. Şehr, Farsça’da şehir demektir. bu bölgenin halkının tamamı kürttür. Orada büyük bir cami vardır. Mansûra şehridir. Dâvûd ve Süleyman’ın (a.s.), ona ve sakinlerine yardım edilmesi için dua ettikleri söylenmiştir. orası dilenmekten menedilmiştir. Bu kasabadan sayılamayacak kadar pek çok seçkin, büyük imam, alim, kadı ve fakih çıkmıştır. bk. el-Hamevî, Yâkût b. Abdillâh, **Mu’cemu’l-Buldân**, Dâr Sâdır, Beyrut, 1995, II, 375-376.

³⁷ er-Râbitatu’l-İslamiyye’yi kuranlardır. İleride onlardan bahsedilecektir.

³⁸ eş-Şeyh Abdullatîf b. eş-Şeyh Abdullâh el-Berzencî. 1942 yılında İran’da (Kuredawi) Şârbâzîr köyünde doğdu. 1964 yılında eğitimini tamamlayarak icâzet aldı. Eğitime devam etti ve 1972 yılında Tahran Üniversitesinde Fıkıh Usulünden Master diploması aldı. Büyük bir yazardı. 1986 yılında İslamî harekete katıldı. Hareketin genel müşidi seçildi. Dördüncü ve beşinci kurultayda da bu görevde kaldı. İslamî Hareketin doğuşunun ilan edildiği Altıncı kongrede, el-Mektebu’s-siyasî’nin bir üyesi oldu. 21 Haziran 1993’te, Mahâbâd ile Bûkân arasında bir trafik kazasında hayatını kaybetti. bk. **el-Misbâr**, s. 175; **Regâi Yekbun (tariku’l-İttihâd) (Kelimetun ‘an Hayâtî’l-Ustâz ‘Abdullatîf Berzencî)**, Rujnemei Regâi Yekbun (Ceridetu’t-Tariki’l-İttihâd), Sayı, 69, s. 4.

Daha sonra Hareketin üyeleri Râbitatî'l-İslamiyye isminin el-Hareketu'l-İslamiyye fî Kürdistanî'l-İrak olarak değiştirilmesi konusunda müşavere ettiler ve bu isimde uzlaştılar ve 1987 Haziran'ında Senendec şehrinde bunu ilan ettiler³⁹. Hareketu'r-Râbitatî'l-İslamiyye'nin bütün üyeleri, Şeyh Osman'ın hareketin genel müşşidi olması konusunda ittifak ettiler.

Şeyh Osman'ın bazı arkadaşları, Hareke İslamiyye Cihadiyye (İslamî Cihad Hareketi) ve Hareke İslamiyye Terbeviyye Da'viyye (İslamî Eğitim ve Davet Hareketi) gibi hareketler, Hareketi ilan etmekten vazgeçmeyi önerdiler. Fakat Şeyh Osman bu düşünceleri dinledikten sonra, neye mal olursa olsun, bir cihadî hareket oluşturmak için adım atmaya karar verdi. Zira o, bunun genel olarak Müslümanların özel olarak da Kürtlerin kutsallarını savunmak için dinî bir vecibe ve konu olduğunainanmıştı.

Şeyh, hareketin metodundan ve üyelerinden emin olduktan sonra, içeride ve dışarıda pek çok müessesse ve devlet başkanlarına mektuplar göndermeye başladı⁴⁰.

Bütün bu mektuplar, akide, davet, genelde dünya özelde Kürtmazlumlarına yardım etmeye itina gösterme konularıyla ilgiliydi. Müslümanların arasında özgürlük ve müsamaha ruhunu yaymaya çalışıyor, Kur'ân'ın hükmüne davet ediyordu.

“Mektuplarının sonunda bu şahsiyetlerden, Kürt sorununun adil bir çözümü için yardım, savunma ve kayıtlara girmesini istiyor. Yöneticilerin bu sorunu önemsemelerini, İslamî mahfillere taşımalarını, maddî ve manevî olarak her türlü desteğin verilmesini talep ediyordu. İran önderliği (tabîî olarak), İslamî hareketin metodunun ilanından sonra İran'dan yöneliş, destek ve dayanışma gören diğer muhalif Kürt ve Irak partileri gibi topraklarına yönelebileceklerini ifade etti. Çünkü Irak Hükümeti, bütün seçeneklere set çekmiş ve bütün sınırları kapatmıştı. Geride direnişçiler ve mücahitler için Irak'a komşu ve uzun sınırı olan İran'ı yönelmekten başka hiçbir seçenek kalmamıştı. Aynı şekilde Irak-İran savaşında nakli zaruretler onları bağlıyordu. Fakat İranlılar başka bir yönden konuyu istismar ettiler. Mezhebî ve milliyetçi kimlikleri ortaya çıktıktan sonra onlar, Irak Kürdistan'ında bir İslamî

³⁹ Bazı araştırmacılar, Hareket'in 1978 yılından beri gizli olduğu görüşündedirler. bk. el-Bâzyânî, **Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk**, s. 95.

⁴⁰ eş-Şâfi'î, **Şeyh Osman Abdulazîz ve Menhecuhu fî't-Tefsîr**, s. 140.

hareketin ilanını kendilerini ehli-sünnete açan bir pencere gibi gördüler. İran’da İslam Devrimine karşı, Irak hükümetinin başlattığı yayın saldırıları ve İran’lı muhalefetin ortaya çıkması üzerine, aynı şekilde İran Hükümetinin Sünnilere ve diğer kavimlere karşı olumsuz tutumları ortaya çıktı”⁴¹.

Böylece başka bir merhalenin ardından Irak Kürdistan’ında İslamî hareketin tesisi tamamlandı.

1988 yılında Hareket, İran’da ikinci kongresini gerçekleştirdi. Başkanlık bu kongrede Merkezî Şûrâ Meclisini kurdu. Aynı yılda metodunu ilan etmenin yanı sıra, Hareket’in teşkilat yapısını belirledi⁴².

Bundan sonra Hreket, Irak’a yöneldi. Molla Ali Abdulazîz’in⁴³ nezaretiyle “Devla Hadrave” olarak isimlendirilen bölgede ana karargâhını açtı. Molla Abdulkadir Berâyetî ve Molla Süleyman’ın nezaretinde Keskesek köyünde başka bir karargâh daha açmıştı. es-Seyyid Ali Bapir ise (Tuycere)’deki karargâha nezaret etmekteydi.

Hareket saflarına üç ana kamp daha kattı. Bunlar, Bapir, Ali Abdulazîz ve Hattı Erbîl kamplarıdır⁴⁴. Bundan sonraki dönemlerde Hareketten, ayrılmalar ve bölünmeler oldu. Bu da birliğin parçalanmasına sebep oldu. Bu konu ileride detaylı olarak anlatılacaktır.

Bütün bu anlattıklarımız her ne kadar hepsini zikretmemişsek de pek çok araştırmacının kitaplarında geçmektedir. Ancak Şeyh Osman’ın hayatını tetkik edip onun üzerinde uzun uzun düşünürsek, davet organizasyonu düşüncesinin 1959-1971 yılları arasında başladığını görürüz. Bu da Kürdistan’da İslam Alimler Birliğinin şekillendirilmesi ve inşasıyla olmuştur⁴⁵. Şeyh Osman, Molla Mustafa el-Bârzânî’yi ziyaret ettiğinde ve bu fikri kendisine açtığında, Bârzânî buna çok sevindi, yüzü

⁴¹ eş-Şâfi’î, *Şeyh Osman Abdulazîz ve Menhecuhu fi’t-Tefsîr*, s. 140.

⁴² bk. *el-Minhâc ve Nizâmu’d-Dâhilî li’l-Hareketi’l-İslamiyye*.

⁴³ eş-Şeyh Osman Abdulazîz’in öz kardeşidir. 1997 yılının Ocak ayında Hareket’in Halepçe şehrindeki merkezindeki yedinci kongresinde, Hareket’in mürşidi oldu. bk. Piştîvân Sadık Abdullah, *el-İrhâb fî Kurdistân: et-Târîh-et-Teşrî’- et-Tecrîbe*, Matbaatu Hâcî Hâşim, Erbîl, 2006, s. 82.

⁴⁴ Piştîvân Sadık Abdullah, *a.g.e.*, s.82.

⁴⁵ Bu birlik, Molla Mustafa el-Bârzânî’nin kurduğu birlik değildir.

açıldı ve gülümseyerek şöyle dedi: İşte benim de istediğim budur. Çünkü alimler, özellikle bu yolculuğumuzda, bu kavmin en kuvvetli sermayesidir.

Bârzânî'yi ziyaretinin sonunda tam desteğini yeniledi ve meşru bir delil elde etti ve şöyle dedi: Biz temelde ittifak ettik. Bununla beraber istişare gereklidir. Meşruiyeti kararlaştırmak için gelecek toplantıda taahhüdün sınırlarını belirleyeceğiz.

Alimler ve önemli şahsiyetlerle yapılan istişarelerden sonra, bu düşünce uygun görüldü ve herkes tarafından teyit edildi. Birlik müstakil bir şekilde teşkil edildi. Esas kongrenin hazırlanması tamamlandı ve fiilen birlik oluşturuldu. Şeyh Osman Abdulazîz, İkinci şubenin sorumlusu (Süleymaniye Vilayeti) ve başkanlık heyetinin üyesi olarak seçildi⁴⁶.

Bu işe kritik bir bakış:

Bu düşünceyi yani Alimler Birliğinin Teşekkülü düşüncesini, dikkatli bir şekilde okuduğumuz zaman, Şeyh Osman'ın siyasi bir teşkilat kurma fikrinde ısrarlı olduğunu açık bir şekilde göreceğiz. Fakat –Vallahu A'lem- bu dönemdeki sebepler, siyasi, İslamî bir partiyi veya hareketi inşa etmek için yeterli değildi. Şeyh Osman, İran'a hicret ettikten ve orada hareketi tesis ettikten sonra bu durum açıklığa kavuştu. Bu sebepten dolayı bu birliğin teşkili, Kürdistan İslamî Hareketi için bir ön hazırlık ve esas olmuştur. Yine deen doğrusunu Allah bilir.

1.2. İslamî Hareket'in Bu İsimle İsimlendirilmesi

Hangi isim veya ıstılah olursa olsun o, teori ve düşünceyi yansıtır. İsim ile müsemma arasında tam bir insicamın olması gerekir. Zira müsemma ile alakalı olan maksat ve anlamlar onda tezahür eder⁴⁷.

Bir önceki başlıkta, islamî Hareket'in isminin aslında er-Râbitatu'l-İslamiyye olduğunu söylemiştik. Fakat hareketin içinden geçtiği şartlar, Kürdistan Bölgesine

⁴⁶ bk. eş-Şâfi'î, **Şeyh Osman Abdulazîz ve Menhecuhu fi't-Tefsîr**, s. 113-119. Burada Kürdistan'da İslam Dini Alimleri Birliği'nin kuruluş hikayesi anlatılmaktadır.

⁴⁷ bk. et-Tihânî el-Beşîr, **Ta'rîfu'l-Mustalahât fi'l-Fikri'l-Lisânî'l-'Arabî**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2013, s. 72-73.

İslamî Parti'nin Râbîta'dan daha uygun olduğunu gösterdi. 1987 Temmuz'unda Râbîta üyeleri arasındaki istişareler ve görüş alış verişleri tamamlanınca, Râbîta Hareketi, Irak Kürdistanı İslamî Hareketi ismiyle yeni silahlı bir partiye dönüştü. Şeyh Osman Abdulazîz, dinî ve içtimâî konumundan dolayı ittifakla bu hareketin genel mürşidi seçildi⁴⁸.

İslamî Hareket'in ilanı esnasında, eski Müslüman Kardeşler bu meşruiyetten çekildi ve bu düşünceye karşı çıktı. Çünkü İhvan mensupları, Hareket'in metodunun, İhvan'ın metot ve stratejisine uygun olmadığı görüşündeydiler.

Burada bu cemaatin isminin (er-Râbîtatu'l-İslamiyye)den (el-Hareketu'l-İslamiyye)ye dönüşümüne baktığımız zaman, bazı farklılıklarla birlikte ikinci ismin birincisinin uzantısı olduğunu görürüz. Başka bir açıdan bakarsak, birincisinin halk arasındaki etkisinin ve öneminin daha canlı ve geniş olduğu görülecektir.

Buradan şöyle bir sonucun çıkması muhtemeldir. Irak Kürdistan'ında İslamî Hareket, bazı değişiklikler ve siyaset tarzındaki bazı tadilatlarla birlikte ya er-Râbîtatu'l-İslamiyye'nin bir uzantısı ve değişimi olarak görülecek ya da Kürdistan'da İslamî Hareketin 1987'de kurulduğu ve sonra da fikirlerinin benzerliğinden dolayı er-Râbîtatu'l-İslamiyye'nin kendisine iltihak ettiği kabul edilecektir.

1.3. İslamî Hareket'in Etkili Ve Meşhur Şahsiyetleri

Kürdistan İslamî Hareketin yapılanması ve şekillendirilmesinde rolü olan bütün şahsiyetlerin terceme-i hallerini vermek oldukça zordur. Bu sebepten dolayı Hareket'in tesis ve tanziminde önemli roller üstlenen şahsiyetlerden bahsedeceğiz. Bunlardan sadece Hareket'in yapılandırılmasında bariz gayretleri olan üç tanesinin terceme-i halini vereceğiz. Hareket'in tesis ve tanziminde önemli roller üstlenen şahsiyetler şunlardır.

Şeyh Abdullatîf el-Berzencî, Şeyh Ali Abdulazîz, Şeyh Ömer Abdulazîz, Şeyh Sadîk İsmail es-Serketî, Şeyh Enver Tevfîk el-Kulî, Şeyh Muhammed el-Ezâdî, Şeyh Ebû Bekir es-Sıddikî, Şeyh Nûrî Habîb es-Serketî, Şeyh Muhammed er-Râzî,

⁴⁸ bk. **el-Misbâr**, s. 20.

Şeyh Necmuddîn Ferec Ahmed (Kerîkâr), Doktor İbrahim Tâhir Ma'rûf, Doktor Osman Ali, Şeyh Muhammed Ömer Abdulazîz, Doktor Muhammed el-Bâzyânî, Şeyh Mağdîd Hüseyin, Şeyh Şerîf Hüseyin, Şeyh Bâba Şeyh Sadîk, Üstat Muşîr Mutaî⁴⁹.

1.3.1. İslamî Hareket'in Üç Önemli Şahsiyeti

1.3.1.1. Osman Abdulazîz

Osman b. Abdulazîz b. Muhammed b. Mustafa en-Nevrûlî. 1341/1922 yılında Süleymaniye ilinin Halepçe Kazasına bağlı (Berîsu'l-'Ulyâ) köyünde doğdu. Şeyh Osman bir ilim evinde ve alimler arasında doğdu ve yetişti. Önce babasından Kur'an'ı öğrendi. Farsça, Sarf, Nahiv, Dil ve Tecvîd ilmini babasından ve İran Kürdistan'ından eğitimlerini tamamlamak ve şer'î ilimlerde ihtisas sahibi olmak için gelen iki seçkin öğrenciden öğrendi. Bundan sonra şer'î ilimlere başladı. 1935 yılında Berîs köyünde Babası Molla Abdulazîz el-Berîsî'nin yanında ilmî icâzet alacak seviyeye ulaştı⁵⁰.

Öğrencileri:

Molla Mustafa el-Bîncuveynî, Şeyh Abdulazîz el-Barzânî, Şeyh Bâbâ Ali Karadâğî, Şeyh Halid el-Müftî, Molla Ömer el-Yaşârî, Şeyh Ahmed Kâke Mahmûd, Molla Abdullatîf Bâmûkî, kardeşleri Molla Ali ve 1987 yılında Hareket'in reisi olan Molla Sadîk.

Şeyh Osman 11 Aralık 1999 yılında Dımaşk'ta vefat etti. Cenazesi Irak Kürdistan'ına nakledildi ve Halepçe'de Kûlân Mezarlığına defnedildi.

⁴⁹ el-Misbâr, s. 176-178.

⁵⁰ Hayatı hakkında daha fazla bilgi için bk. eş-Şâfi'î, Şeyh Osman Abdulazîz ve Menhecuhu fi't-Tefsîr, s. 26-150; ez-Zelmî, Tâhâ Tâhir Ali, *Cuhûdu 'Ulemâi'l-Kurd fi Tefsîri'l-Kur'an bi'l-Luğati'l-Kurdiyye*, Uluslararası İlmî ve İnsanî Öğretim Yüksek Akademisi, Beyrut, Lübnan, 1429/2008, s. 81-82; Muhammed Zekî Hüseyin, *İshâmu 'Ulemâi Kurdistân fi's-Sekâfeti'l-İslamiyye Hilâle'l-Karneyni's-Sâlisi Aşere ve'r-Râbi' Aşere'l-Hicriyeyn*, Dâr Ârâs, Erbil, 1999, s. 261; *Târîhu 'Ulemâi'l-Kurd*, II, 321-322; Mu'cemu Udebâi ve Kuttâbi'l-Kurd, s. 91; el-Kurdî, Muhammed Emîn Molla Vahîd, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn fi Kurdistâni'l-Irak fi'l-Karni'r-Râbi' 'Aşere'l-Hicrî*, Uluslararası İslamî İlimler Üniversitesi, Davet ve Usûlu'd-Dîn Fakültesi, Ürdün, 2013, s. 74.

Önemli Eserleri:

Şeyh Osman daha gençliğinin baharındayken eser yazmaya başladı. Pek çok kitap yazdı. Dergilerde pek çok makale ve araştırması yayınlandı. “Tefsîru’l-Kur’âni’l-Mubârek” (Kürtçe’dir), “Risâle fî Talakâtî’s-Selâs”, “el-Esile ve’l-Ecvibe fî Usûli’l-Fıkh” (Arapça’dır). Buhârî’nin Sahîh’ini şerh ederek Kürtçe’ye çevirdi. Ancak bu tam bir çeviri değildir. “Ulûmu’l-Kur’ân” ve “Silsiletü’l-Fıkhî’l-İslamî” en önemli eserleridir.

Muhammed Kutub’un “Şubuhât Havle’l-İslam (İslam’ın Etrafındaki Şüpheler) isimli kitabını Kürtçe’ye çevirdi.

Bunların yanı sıra yüze yakın fetva, fikhî açıklaması ve ilmî yorumu vardır. Dinî ve siyasî münasebetlerle yapmış olduğu konuşma ve hutbeleri mevcuttur. İslamî medreselerde okutulan kitaplara birçok haşiye yazmıştır. Ne yazık ki bu haşiyelerin birçoğu kaybolmuştur.

1.3.1.2. Şeyh Ahmed Kâke⁵¹ Mahmûd

Ahmed b. Kâke Mahmûd b. Hıdır b. Ali. 1369/1950 yılında Süleymaniye vilayetinin Halepçe kazasının Hûrmâl⁵² Nahiyesinin Yâlânî köyünde doğdu.

Şeyh Ahmed dindar ve değerli bir ailede büyüdü. 1960 yıllarında dinî medreselere gitti. Önce Kur’ân’ı öğrendi. Sonra o dönemlerde medreselerde okutulan başlangıç düzeyindeki kitapları okudu. Daha sonra bölgedeki seçkin alim ve şeyhlerin yanında eğitimine devam etti. 1967 yılında Halepçe’de el-Ma’hedu’l-İslâmî (İslam Enstitüsü) açıldı. Aynı sene o da oraya girdi. 1971 yılında burayı bitirdi. Daha sonra Şeyh Osman Abdulazîz’in yanında dirasetle meşgul olmaya devam etti ve onun elinden icâzet aldı. Şeyh Osman en önemli hocalarındandır.

⁵¹ Kürtler, büyük kardeş için Kâke lakabını hürmet ve takdir amacıyla kullanırlar.

⁵² Bu kelime, “güneş evi” anlamına gelmektedir. bk. Cemal Bâbân, *Usûlu Esmâi’l-Mudun ve’l-Mevâki’i’l-Irakîyye, 160-162; Kâmûs Coğrâfî Kurdistân (Ferhengi Jugrefîye Kurdistan)*, s. 102; *Coğrâfî Kurdistân (Jugrefîye Kurdistan)*, s. 182.

1973 yılında Bencvîn Kazasına imam-hatip olarak atandı. 1979 yılında Hûrmâl'a, sonra Sîrvân'a⁵³ intikal etti. Bu dönemde mescit ve dinî mahfillerde gençleri İslam'a davet etmek, onlara vaaz ve konferans vermekle meşgul oldu.

1987 yılında yörenin şeyhleri, dindar ve kültürlü alimleriyle birlikte İran'a hicret etti. Hicret ettikleri yerde Irak Kürdistanı İslamî Hareket'i kuruldu. Şeyh de onun kurucuları arasında yer aldı. İlk kongrede de Şûrâ Meclisi'nin üyeliğine seçildi. Daha sonra da el-Mektebu's-Siyâsî'nin üyesi oldu.

Şeyh, 6 Muharrem 1427/25 Ocak 2007 tarihinde Perşembe günü Halepçe'de vefat etti⁵⁴.

En önemli eserleri:

Şeyh Ahmed, bize pek çok değerli eser bırakmıştır. Telif eserlerinin yanı sıra tercümeleri, birçok dergide yayınlanmış makaleleri ve yayınlanmamış makaleleri ve fetvaları vardır.

“Tefsîru'l-Makâsîd fî Me'ânî Makâsîdî'l-Kur'ân”, “Akvâlu'l-'Ulemâ ve'l-Îmânu billâh”, “el-Hurriyet fî'l-İslam”, “et-Terbiye fî'l-İslam”, “es-Selâm fî'l-İslam”, “es-Siyâse fî'l-İslam”, “en-Nisâ ve Şuûnuhâ fî'l-İslam”, “Âkıbetu'z-Zâlimîn fî'l-İslam”, “Usûlu Mu'âmeleti's-Secnâ fî'l-İslam”, “Mecmu'a min Musakkafî'l-İslam”, “el-İbtîlâ”, “el-Esiletu'l-Hâlîde: min eyne? Ve limâzâ? Ve ilâ eyne?”, el-'Akîdetu'l-İslamiyye 'alâ Duûfihim Selefînâ es-Sâlih” önemli eserlerindendir.

1.3.1.3. Ali Bapir

Ali Bapir Vetmân. 1961 yılının yazında Erbîl vilayetine bağlı Kal'adz⁵⁵ kazasında doğdu. İlköğretimini Erbîl'e bağlı Ranya kazasında tamamladı. Ortaöğretimini Süleymaniye'de bitirdi.

⁵³ Halepçe'nin bir nahiyesidir. bk. **Kâmûs Cuğrâfî Kurdistan**, s. 132.

⁵⁴ Şeyh'in hayatı hakkında daha fazla bilgi için bk. ez-Zelmî, **Cuhûdu 'Ulemâi'l-Kurd fî Tefsîri'l-Kur'ân bi'l-Luğati'l-Kurdiyye**, s. 109-111; Onun tefsiri olan Nihâyetu'l-Makâsîd, s. 982 vd.; el-Kurdî, **et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn fî Kurdistanî'l-İrâk fî'l-Karnî'r-Râbi'i Aşere'l-Hicrî**, s. 54.

⁵⁵ bk. **Kâmûs Coğrâfî Kurdistan**, s. 71; **Merâkizu Sekâfiyye Mağmûra fî Kurdistan**, s. 44.

1981 yılında Bağdat Üniversitesi Fıkıh Fakültesi öğretimine başlamadan önce, Irak Hükümetinin hakkında çıkardığı yakalama kararı üzerine burayı terk etti ve Rânyâ'ya döndü. Erbîl Vakıflar'ından ilmî diploma aldı. Bundan sonra Nûrs ve Erbîl Camiinde hutbeler verdi.

Irak Kürdistan'ında Irak Hükümetinin kontrolünün dışındaki Vâkıa bölgesine gitti. 1987-1988 yıllarında Hareketu'r-Râbitati'l-İslamiyye organizelerine katıldı. Baas unsurlarının takibinden dolayı Süleymaniye'deki Bıjder⁵⁶ bölgesinin ötesinde bulunan ve Hükümetin denetimi olmayan Bîtvin'e kaçtı. Bu dönemin başında Marksizm'i benimsediği söylenmektedir. Çünkü bu bölgede Marksizm yaygındı ve gençlerin çoğunun Marksizm'e büyük bir ilgisi vardı.

Sonra İslamî düşüncelerden etkilendi. Daha sonra gençleri Allah'ın Şeriatına dönmeye ve İslamî terbiyeye göre hareket etmeye davet etti.

1987 yılında İslamî Hareket'e katıldı. Başkanlığın ve siyasi mektebinin üyelerinden biri oldu. Siyasî mektebin ve Askerî düzenlemelerin sorumlusu olunca önemli görevler üstlendi. 1988-1989 yılları arasında, emri altındaki güçlerle, bölgede bulunan Baas güçlerine saldırdı. Bölge halkının kendisine sempati duymasının önemli sebeplerinden biri, istihbaratçı olan kardeşinin ölüm emrini vermesidir. Hareketin genel mürşidi olan Seyyid Ali Abdulazîz'in azli için uğraştı ancak bunda başarısız oldu. Yapılan oylamadan sonra genel mürşid makamında kaldı. Bu arada aralarında bazı ihtilaflar gün yüzüne çıktı. Ali Bapir, 31 Ağustos 2001'de Hareket'ten koptu. 31 Mayıs 2001'de Kürdistan'da Cemaati İslamî'nin kurulacağını önceden duyurdu. Daha sonra bu hareketin başkanı oldu. 10 Temmuz 2003'te Süleymaniye'de Dûkân şehri yakınlarında bir toplantı yapma sürecindeyken adamlarıyla beraber ABD yetkilileri tarafından yakalandı. On ay sonra serbest bırakıldı. Karargâhları da Amerika uçaklarının bombalamalarına maruz kaldı⁵⁷.

⁵⁶ Beşter (Psder) idarenin merkezidir. Bk. **Kâmûs Cuğrâfî Kurdistân**, s. 152; . Cemal Bâbân, **Usûlu Esmâi'l-Mudun ve'l-Mevâki'i'l-Irakiyye**, 119; Şakir Hasbâk, **el-İrâku's-Şimâlî**, Matba'atu's-Şefik, Bağdat, 1973, s. 157.

⁵⁷ Hayatı hakkında daha fazla bilgi için bk. Piştîvân, **el-İrhâb fî Kurdistân et-Târîh-et-Teşrî'- et-Tecrîbe**, s. 94-100; **Helwistek Lesar Cend Leyeniki Keseyeti Mamuste Eli Bepir** (Üstat Ali Bapir'in kişiliğinin bazı yönleri hakkında bilgi sahibi olma) Cemaatin Günlüğü, Sayı, 89, s. 8; **el-Misbâr**, s. 182.

Ali Bapir, Kur'ân hafızı olup 40 kadar eseri vardır.

1.4. İslamî Hareket'in Metodu

İster islamî olsun ister laik olsun isterse milliyetçi olsun her parti veya akımın kendisine özgü bir nizamı ve metodu vardır. Bu bölümde İslamî Hareket'in teşkilat yapısına ve metoduna işaret edeceğiz⁵⁸. Ana metodunun ve teşkilat yapısının önemli yönlerini açıklamaya çalışacağız. Hareket'in teşkilatının çalışma esasları ve ilkeleri vardır. Zira Hareket, İslamî, siyasî ve cihadî bir harekettir. Kur'ân ve sünnetten beslenerek İslam Şeriatını hayatın her alanında uygulamayı kendisine ilke edinmiştir. Hareket'in resmi dili Kürtçe'dir. Kur'ân ve sünnet dili olması hasebiyle Arapça'ya da ayrı bir önem atfederler. Bunun yanında dünyanın diğer dillerini de öğrenmeye çalışırlar.

Hareket, siyaset, iktisat, sanat, ticaret, içtimâî hayat, eğitim ve eğitim gibi hemen hemen hayatın her alanıyla ilgilenmektedir. Bu bölüm, Hareket'in genel ilkelerini ve hedeflerini açıklamaya tahsis edilmiştir. Ayrıca çalışma üslubu, önemli konulara yaklaşımı ve bu husustaki görüşü açıklanacaktır. Hareket'in metodu Kürtçe diliyle yazılmıştır.

Hareket'in yedinci kongresinde teşkilat yapısı belirlenip kararlaştırılmıştır.

1.5. Hareket'teki Bölünmeler

Hareket'in olduğu alanda birbirleriyle yarışan akımların ve değişik düşüncelerin bir sonucu olarak, her birinin kendi cemaatini ve liderini korumaya çalışması, hareketin birliğini korumaya yönelik gayretlerin gösterilmemesi, bir imama öncelik verilmesinin sebep olduğu bloklaşma, her topluluğun bir komutanın arkasında toplanması sonucunu doğurdu. Bu da Hareket'in siyasî istikrarını bozdu. İkinci olarak genel müridin emirlerine harfiyen uyulmaması, kararlarının uygulanmaması, diğer cemaat ve partilerin Hareket'in iç işlerine karışması sebebiyle İslamî Hareket'in bu alanda tökezlemesine sebep oldu. Hareket'in içinde Kürdistan Parlamentosuna ve yerel hükümete katılmayı haram olarak kabul eden sınıfların olduğunu da müşahade etmekteyiz. Bunun yanında parlamento ve yönetime

⁵⁸ Bk. Ek-5.

katılmada ve seçimlerde herhangi bir sakınca görmeyen sınıflar da vardır. Bu durum Hareket'in geniş bir kontrolünün ve birliğin olmadığı göstermektedir⁵⁹.

Irak Kürdistan İslamî Hareketi'nin bir üyesi olan ve Hareket'in gölgesinde yaşayan Muhammed Seyyid Nûrî, İslamî Hareket'in karşılaştığı problem ve engeller hususunda şunları söyler: “ Irak Kürdistan İslamî Hareketi iki düşünceyle karşı karşıya kaldı. Toprağı süren, tohumu atan, ağacı sulayan, güneş ve havayla yayılan bir düşünceyle, hendekler kazın, hisarlar ören, yüksek engelleyici surlar inşa eden bir düşünce arasında kaldı”⁶⁰.

Seyyid Nûrî'nin bu ifadelerinden Hareketin karşı karşıya olduğu gerçek ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı 1992'de Hareket'in saflarında şiddetli fikir tartışmaları meydana geldi. Bunun Hareket'in içinde gençler arasında ve siyasi demeçlerde büyük etkisi oldu. Bu düşünce Mela Krekar'ın grubunda kendisini gösterdi. Çünkü Mela Krekar, Eylül 1992'de Erbil'de Furkân Camiinde verdiği bir hutbede, Bir İslam'ı savunma ordusunun oluşturulacağını ilan etti⁶¹. Hutbesindeki sözleri şöyledir: “12 Eylül 1992'de, (ben yaşıyorken Din ihlal edilecek öyle mi?) sloganıyla arkadaşlarımla İslam ve Müslümanlara yönelik bir tehlike olması hasebiyle, bir İslam'ı savunma ordusunun kurulmasını kararlaştırdık. Ordunun saflarına katılacak isimlerin kaydı, 20 Eylül 1992 ile 20 Ekim 1992 tarihleri arasında olacağını müjdeliyorum. İsmi yazdırana bir kimlik verilecektir. O evinde bekleyecektir. Yanımızda silah vardır. Biliyorsunuz Kürtçü düşünce Arapçı düşünceden az değildir. Çünkü Cemal Abdunnasır, Hafız Esed, Saddam Hüseyin İslam'ı kendi kültürlerinin bir cüzü saydıklarında ağır sözler söylediler. Fakat Kürtler böyle saymıyorlar”⁶².

İslam ve Müslümanlar, kendileriyle savaşan kafir düşmanlarından gelen bir tehlikeyle karşı karşıyadırlar. O, kayıtlara göre mücahitlerin isimlerine güveniyor ve

⁵⁹ Vâkı'î İstai bizotnewei Islami Giru Giriftu Çareser, s. 36-35.

⁶⁰ el-Bâzyânî, Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk, s. 218.

⁶¹ Piştîvân, el-İrhâb fî Kurdistân et-Târîh-et-Teşrî'- et-Tecrîbe, s. 94-100.

⁶² Piştîvân, el-İrhâb fî Kurdistân et-Târîh-et-Teşrî'- et-Tecrîbe, s. 94-100; el-Bâzyânî, Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk. Hutbenin metni tescillidir. Ayrıca Erbil ve Süleymaniye cadde ve mahallelerinde dağıtılmıştır.

dayanıyor. Şeyh Ali'nin Frenk tarihi yerine Hicri tarihe itimat etmesi daha uygun değil miydi?⁶³

Bu hutbeden bu akımı fanatik bir şekilde benimsediği ve milliyetçi Kürt başkanlığından nefret ettiği açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü konuşmasının son bölümü şöyleydi: Kürtler İslam Kültürünü kültürlerinin bir parçası olarak görmüyorlar. Bu ise apaçık bir yalan ve iftiradır. Hiçbir gerçekliği yoktur. Çünkü Kürt önderliği özellikle merhum önder Molla Mutafa Bârzânî, genelde semavî dinlere özelde de İslam'a ciddi bir önem vermiştir. İslam'ı parti ve toplum için asli unsur olarak kabul etmiştir. İnsanlara da bunu ısrarla tavsiye etmiştir. İnsanlar arasında İslam Şeriatını uygulamaya çalışmıştır. Yönetimi boyunca Irak Hükümetinin Kürdistan bölgesinde eğlence yerleri ve barları açmasını kabul etmemiştir⁶⁴. Çünkü Peşmerge, bunu açıkça yapan yerlere ve evlere baskınlar düzenlemekteydi ve gizli yapanları da yakalamaktaydı. Başkanlığın din ve kültüre karşı bakışı böyle olunca, Saddam Hüseyin onu kendi kültürünün bir parçası kabul edecek de o, nasıl etmeyecek?(!)

İkinci fanatik akım, (Hîzî 2 Sûrân⁶⁵) idi. Yani ikinci kuvvet Sûrân idi. Çünkü 1993 yılından sonraki bir dönemde ve 1995 yılının sonunda Kal'adze bölgesinde bu fanatik akımın takviyesi tamamlandı. Fanatikler hareketten uzaklaştırıldı.

Usulle ilgili meşhur bir kuraldır: "Açıklamayı ihtiyaç vaktinden sonraya bırakmak caiz değildir"⁶⁶. Eğer Şeyh Osman arkadaşlarına bunu tavsiye etseydi veya onları sakındırsaydı, bu davranış doğru olurdu. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Zu'l-Huvaysara et-Temîmî'ye yaptığı gibi⁶⁷.

⁶³ Burada miladi takvimi kullanmanın haram olduğunu iddia ediyor değiliz. Ancak Şeyh'in çelişkiye dikkat çekmek istedik.

⁶⁴ Allah'tan böyle önderlikleri muvaffak kılmasını istememeiz gerekmez mi?

⁶⁵ İleriki bölümlerde kendisinden söz edilecektir.

⁶⁶ bk. eş-Şîrâzî, İbrahim b. Ali, **el-Luma' fî Usûli'l-Fıkḥ**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, s. 38; el-Cuveynî, Abdülmelik b. Abdillâh, **el-Burhân fî Usûli'l-Fıkḥ**, Tah. Salâh b. Muhammed b. 'Uvayda, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997, I, 42; eş-Şâtîbî, İbrahim b. Musa, **el-Muvâfakât**, (Tah.) Ebû 'Ubeyde Meşhûr b. Hasan, Dâr İbn 'Affân, byy. 1417/1997, 4/140.

⁶⁷ Ebû Sa'îd'den: "Bir gün Hz Peygamber ganimet dağıtırken Abdullah b. Huvaysıra isminde biri çıkagelir, "Ya Allah'ın Resulü adil ol! Adaletle dağıtmadın!" der. Kıpırmızı olan Hz Peygamber "Ben adil olmazsam daha kim adil olur?" der. Bunun üzerine Hz. Ömer: Bırak boynunu vurayım der. Bunun üzerine Hz. Peygamber şunu der: "Bunun kavminden öyleleri vardır ki sizden biri onların namazı yanında kendi namazını, onların orucu yanında kendi orucunu küçük görür. Lakin onların imanı boğazlarını aşmaz". Dikkat edin, bunun neslinden (bu cinsten) ilerde bir kavim

Hareket'in safları arasında meydana gelen ihtilafların en önemlisi malî ihtilaflardır. Tabî ki başka ihtilaflar da vardı. Bu ihtilaflardan bazılarını şöyle anlatabiliriz.

Hareket oluşurken safları arasında birbirleriyle çarpışan gruplar vardı. Bu çarpışma ve mücadeleler bazen zirveye ulaşıyordu. Mesela, Şeyh Osman, Ali Bapir'in önderlik hareketiyle beraber bir komisyonun oluşturulmasını emrettiğinde böyle bir ihtilaf ortaya çıktı. Bu konuda şahsî menfaatlerini gözetmekle suçlandı. Kürdistan bölgesinde faaliyet gösteren Kürt partileriyle kişisel ilişki kurmakla suçlandı. Ali Bapir bu suçlamaları reddetti. Kendisini savunarak İslamî Hareket'in bütün büro ve kanallarına açıklamalar gönderdi ve Şeyh ve kardeşi Molla Abdulazîz'i suçladı. Şu satırlar gönderdiği açıklamadan bir bölümdür: “ Ensâru'l-Hareket'in şهادetiyle, on seneden fazla, mürşidin, kardeşinin, çocuklarının ve yeğenlerinin meşru olmayan kişisel bir takım işlerine karşı durdum. Hareket'in işleyişini İslamî kurallara göre ve istişareyle işletmek için her türlü çabayı gösterdim. Bu aile, İslamî Hareket'in siyasî ve stratejik meşruiyete göre hareket etmesini bıraktı mı? Diğer siyasî yönelişlerle ittifak için imza girişimlerine kalkıştıkları, sonra da bu ittifakları bozdukları gizli midir?⁶⁸ .

İslamî Hareket'in ilanından itibaren, Hareket Şeyh Osman'ı genel mürşidi olarak seçti. Şeyh Osman, alim, muttaki bir şahsiyetti. İslam Şeriatını çok iyi biliyordu.

Hareket'in teşkilat yapısına bir göz attığımız zaman, genel mürşidinin aynı zamanda ruhânî mürşidi, siyasî büronun ve şûrâ meclisinin de sorumlusu olduğunu görürüz. Şeyh Osman bütün bu yetkileri aynı anda kullanmış ve onlardan faydalanmıştır. Hareket'in başkanlığında yer alan bazıları buna muvafakat etmediler ve zahiri olarak olumlamadılar. Çünkü bu durum, genel mürşidin etrafında ilk halkayı oluşturan bir akımın oluşmasına yol açtı⁶⁹. Bunun yanında Ali Bapir'in yanında başka bir halka oluştu. Onlar da asrî bir kalkışı meydana getirmek amacıyla

zuhur edecek Okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkacaklar”. el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, **es-Sihâh**, Tah. Mutafa Dîbu'l-Buğâ, Dâr İbn Kesîr, Beyrut, 1407/1987, Megâzî, 61.

⁶⁸ el-Bâzyânî, **Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk**, s. 223-224.

⁶⁹ **Rawti İslame la Basuri Kurdistan (1946-1991)**, Toizinawaki Mejoye la Karo Çalake Part u Komali İslamiyekan, s. 193.

Kürdistan halkıyla asrî bir diyaloga davet ediyorlardı. Hareketteki ayrılık ve zaaf noktalarına yöneliyorlardı. *Derd u Dermani Bizotnewei İslami* (İslamî Hareket'in Hastalıkları ve Çareleri) isimli kitabında bunları sunmuştur. Hareketteki 18 ihtilafa dikkat çekmiştir. Sonra Hareketin bunlardan kurtulması için toplu olarak görüşlerini ortaya koymuştur⁷⁰.

Şeyh Osman, Hareket'in bütün üyelerinin yanında güçlü ve etkili bir kişilik olmaktan faydalanıyordu. Zira üyeler onu güvenilir, alim, dindar ve görüş sahibi olarak kabul ediyordu. Bunun yanında Hareketin işlerini yürütmek için gerekli bilgilere sahip olmadığını düşünenler de vardı⁷¹.

Mal, iç-dış müdahale ve baskılardan bağımsız olabilmesi için medenî ve siyasî bütün organizasyon, parti ve hareketler için temel bir etkidir. Bu cemaat ve partilerin kendilerine dayanmaları gerekir. Hareket'in maddî dayanakları, İran, Körfez Ülkeleri ve Suudi Arabistan'daki hayırseverlerin yapmış oldukları malî yardımlar ve Erbil ve Süleymaniye Hükümetlerinin partilere yapmış oldukları ödeneklerdir⁷².

Hareketin resmi bir ekonomisinin olmayışı, özellikle ABD'deki 11 Eylül hadisesinden ve büyük devletlerin İslamî hareketlere meyleden hayır sahibi İslamî şahsiyet ve cemiyetlerin yardımlarını engellemek amacıyla yapmış oldukları baskı ve almış oldukları önlemlerden sonra, onu ağır malî krizlere sokmuştur⁷³. Bu durum, malî desteklerini almak ve durumunu düzeltmek için İslamî Hareketi, Kürdistan'da iki büyük parti olan Kürdistan Demokrat Partisi ile Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne yöneltmiştir⁷⁴. Ancak bu iki parti, İslamî Hareketten ayrılan Ali Bapir ve Ali Abdulazîz'in grubuna karşı da adil olmak zorundaydılar. Bazıları, Harekete ait olarak ödenmesi gereken bu ödeneğin bölüştürülmesini Hareket'e bir müdahale ve iki taraf arasındaki bölünmeyi derinleştiren bir muamele olarak görmüştür. Bunun doğru olmadığını düşünüyoruz. Çünkü bölünme, bundan daha önce bilfiil meydana gelmişti.

⁷⁰ *Derd u Dermani Bizotnewei İslami*, s. 62.

⁷¹ Mecmu'a mine'l-Bâhisîn, *Ru'y fi Mesâri'l-'Ameli'l-İslamî fi Kurdistân*, Erbil, 2002, s. 252.

⁷² el-Bâzyânî, *Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fi Kurdistânî'l-İrâk*, s. 226.

⁷³ el-Bâzyânî, *a.g.e.* s. 226.

⁷⁴ el-Bâzyânî, *a.g.e.* s. 226.

2000 yılında gerçekleştirilen birinci kongrede İslamî Uyanış Hareketi'nin İslamî Hareket'e katılmasından sonra teşekkül eden İslamî Vahdet Hareketi'nin farklı üyeleri arasındaki ihtilaf ve çatışmalar, Hareket'in safları arasında bir takım dengesizliklerin oluşmasına yol açtı. Üyeler arasındaki bölünmeler adım adım gerçekleşti ve aşağıdaki akımlar ortaya çıktı:

- Hareketu Nahdati'l-İslamiyye (İslamî Uyanış Hareketi) üyelerinin çoğunun önce Harekete daha sonra da Ali Bapir'in cemaatine katılması: el-Mektebu's-Siyasî'nin bir üyesi, el-Cemâatu'l-İslamiyye fî Kurdistâni'l-Irak isminde bir düzenlemenin teşkil edileceğini duyurdu. Bunun da İslamî Hareket'in şer'î bir açılımı olduğunu söyledi⁷⁵.
- Kongre sonuçları olarak Şeyh Ali Abdulazîz'in yaptıklarının reddedilmesi: el-Hareketu'l-Vahdeti'l-İslamiyyenin genel mürşidi olan Şeyh Ali Abdulazîz, kongrenin ürünü olan neticelerden memnun değildi. Bundan dolayı o da 24 Cemâziyyelahir 1422/ 12 Eylül 2001 tarihinde el-Hareketu'l-İslamiyye fî Kurdistâni'l-Irak ismiyle yeni bir bloğun teşkil edileceğini ve bunun 1987 yılında kurulan el-Hareketu'l-İslamiyye'nin bir genişlemesi olduğunu duyurdu. Sonuç olarak cemaat safları birleştirmeye çağırdı ve ikinci bir ittihadı davet ederek açıklamada bulundu⁷⁶.

⁷⁵ Bizotnewei Islami (el-Hareketu'l-İslamî), İslamî Hareket Dergisi, s. 6.

⁷⁶ Söz konusu açıklamadan: *"Bu insanlar için bir açıklama, muttakiler için bir hidayet ve öğüttür"* (Âl-i İmrân, 3/138). İslam'ın sahasının genişlediği ve bütün aleme yayıldığı açıktır. Resulullah'ın 14 asır önce haber vermiş olduğu gibi gece ve gündüzün ulaştığı her yere ulaşmıştır. Fakat bunun kamil bir meye vermeyişi bizi üzüyor ve sıkıntı veriyor. Bunun temel sebebi görüş ayrılıklarıdır; temayül ve hevanın çokluğudur; parti, hareket ve cemaatlerin kutulaşmalarıdır. Bu sebeple ümmet parçalanmış, binlerce ayet onların bir kelimedede gayret ve amellerini birleştirmelerini emredip tefrikaya ve ihtilafa düşmelerini, birbirleriyle çekişmelerini, birbirlerinden nefret etmelerini ve küçümsemelerini yasaklarken, kendisiyle meşgul olmaya başlamıştır. Ancak bu bölgenin tabiatı diğerlerinden farklıdır. Çünkü özgürlüğü olmayanın gücü de yoktur. Cemaatten ayrılanın izzeti de kalmaz. *"Eğer kabilen olmasaydı seni taşta tutardık. Zaten sen bizce itibarlı biri değilsin"* (Hûd, 11/91). Biz Allah'ın emri olmadan hiç kimseyle savaştığımız ve savaştığımız. Bu gün İslam Ümmetinin tevhidinin zor olduğu bir dönemdeyiz. Çünkü düşmanlar eliyle inşa edilmiş bir sürü yapay engel ve sınırlamalar vardır. Bundan dolayı Kürdistan'da Müslümanların kesin olarak birleşmelerinin zaruri olduğunu düşünüyoruz. Müslümanların eylem birliği yaparak ortak bir hedefe odaklanmaları gerektiğini söylüyoruz. *"Hepiniz birden Allah'ın ipine sarılınız, ayrılığa düşmeyiniz"* (Âl-i İmrân, 3/103). Biz bu davetin arkasında Allah'ın ve Resulünün emirlerinin uygulanmasından, İslam ve Müslümanların maslahatından başka bir şey görmüyoruz. Çünkü cemaatin rahmet olduğunda hiçbir şek ve şüphe yoktur. Ayrılığa düşmek ise hüsrandır, başarısızlıktır ve felakettir. Biz kendi açımızdan bu kutsal temennilerin gerçekleşmesini öneriyoruz:

Bu hareketin tarihini, tesisini ve karşılaştığı zorlukları düşündüğümüz zaman, İslamî Hareket'in devletin siyasetinde ve İslamî uygulamalarda bir yerinin olduğunu anlarız. Fakat 11 Eylül 2001 olaylarından, Hareket'in farklı eksenlere bölünmesinden ve 9.4.2003'te Irak'taki düzenin çökmesinden önce Cemaat-i İslamî ve Cemaatu Ensârî'-İslam karargâhlarına vurulan darbelerden sonra, bu etki, bütün Müslümanların nefsinde bir durgunluğa ulaştı⁷⁷.

Eğer Hareket'in üyeleri arasında istişare ve diyaloglar tamamlansaydı ve şahsî meseleler bir tarafa itilseydi, bu olanlar olmayacaktı. Fakat “Allah (yapılmasını irade) buyurduğu işi gerçekletirsin diye”⁷⁸ bu böyle oldu.

2. IRAK KÜRDİSTAN'INDA İSLAMÎ HAREKET VE ÇAĞDAŞ BAZI SORUNLAR

Ortaya çıkış tarihinden anlaşıldığı gibi, İslamî Hareket Kürtlerin haklarına kavuşması için mücadele ediyordu. Bunun için 1991 yılında Irak Kürdistan'ında yasak bölge oluştuktan, Kürtler yeni bir mücadele aşamasına geçtikten ve Irak Hükümeti bütün kurumları ve görevlileriyle hızlı bir şekilde çekildikten sonra bu uğurda savaşacak birçok kuvvet hazırlamıştı. Kürdistan'daki partilerden oluşan Kürdistan cephesi Kürt kelimesinin birleştiğini gördü. İslamî Hareket cephede olmadığı halde onunla ittifak yapmıştı⁷⁹. Mesut Bârzânî'nin⁸⁰ önerisiyle, Irak Kürdistan'ında seçimlerin yapılacağı ilan edildi. Hareket de seçimlere katıldı.

-
- 1- Bütün tarafların, cemaatlerin, hareketlerin, İslamî şahsiyetlerin, ehl-i hal ve'l-akdin, alimlerin, ameli cihada, konumlarını belirlemeye, istikamet üzere olmaya, sıkıntılara karşı sabırlı olmaya, hakta cesaretli olmaya, bunlardan oluşan bir heyeti uygun bir isimle oluşturmaya davet edilmesi
 - 2- Bu heyetin tek bir teşkilat ve düzenleme içinde İslamî sahayı idare etmeye kalkması
 - 3- İçteki ve dıştaki bütün mektep, müessese ve donanımların birleştirilmesi
 - 4- İktisadî müesseselerdeki bütün mülklerin birleştirilmesi ve yönetiminin hayır, nezahet, takva ve ihtisas ehline bırakılması
 - 5- Bu adımlar etrafında kapamlı bir açıklamanın yapılması. Bu birliğin herhangi bir yöne karşıt olmadığı ve Müslümanların durumunu düzeltmeye, hakkı, özgürlüğü ve toplumsal adaleti gerçekleştirmeye hedeflendiğinin duyurulması
 - 6- Müslümanlara, akidelerine ve kutsallarına yönelik her türlü kötülük ve düşmanlığın bütün Müslümanlara yönelik olduğunun ilan edilmesi.

⁷⁷ el-Bâzyânî, **Mustakbelü'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk**, s. 210.

⁷⁸ **el-Enfâl, 8/42.**

⁷⁹ el-Bâzyânî, **a.g.e.** s. 210.

⁸⁰ Mesut b. Mustafa el-Bârzânî. Kürdistan Demokrat Partisi başkanı. 1946'da Babası Kürdistan Demokrat Partisini kurduğu gün İran'da doğdu. 1962'de Peşmerge saflarına katıldı. 1979'da Partinin başkanlığını üstlendi. Bu güne kadar başkanlığı devam etmektedir. Saddam Hüseyin'in

2.1. İslamî Hareket Ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi Hükümeti

Kürdistan bölgesinde 19 Mayıs 1992 yapılan seçimlerden sonra hükümet kuruldu. Bu Kürdistan'ın Devlet himayesine alınmasından sonraydı⁸¹.

Bu tarihi bir fırsat olmuştur. Bu Kürt vatandaşlara tanınan ilk haktır. Kürtler ilk defa kendilerini yönetecek kişileri serbest bir şekilde seçme ve siyasî ve içtimâî bilince işaret eden cumhuriyette seçime katılma hakkını elde etmişlerdir. Sonra 4.6.1992'de Kürdistan bölgesinin ilk meclisini seçmek ve bölge hükümetinin parlamentodaki katılımını belirlemek için ilk tur başladı. 1992'de parlamentonun ve bölgesel yönetimin tesisinden sonra Peşmerge İşleri Bakanlığı kurularak peşmerge standartlaştırıldı. Bununla bütün Irak Kürdistan'ı Peşmergelerini yeni bir ordu çerçevesinde birleştirmek hedefi gözetildi. Peşmerge, Kürt halkının her ferdi için yüce bir konuma sahiptir⁸².

İslamî Hareket'in İhvân-ı Müslimîn ve Bağımsız Müslümanlarla⁸³ birleşerek "el-Kâimetu'l-İslamiyye" ismi altında seçimlere katılması, konumunu kristalleştirdi. Seçimlerde İki büyük Kürt partisinden yani Kürdistan Demokrat Partisi ve Kürdistan Yurtseverler Birliğinden sonra üçüncülüğü elde etti. Çünkü %5,6 oy almıştı. Fakat bu oran ona, parlamentoya girme hakkını sağlamadı. Çünkü o zaman parlamentoya girme barajı %7 idi⁸⁴.

güçlü muhaliflerindendi. 1991'de diğer Kürt partileriyle Kürdistan'ın hakimiyetine ele geçirdi. 2004 kurulan geçici hükümetin başkanı ve üyesi oldu. 12.6.2005'te Kürdistan Parlamentosu oylama yaptı ve onu Irak Bölgesel Yönetiminin Başkanı seçti. Onu hakkında şu değerlendirmeler yapılmıştır. Açık diplomatik bir şahsiyettir. Aydınlatıcı siyasî mesajlar verir. Kürdistan'ın içinde ve dışında Kürt halkı nazarında muazzam bir popülariteye sahiptir. 1997'de el-Bârzânî ve Hareketu't-Tahrîriyyetu'l-Kurdiyye isimli bir kitabı yayınlandı. bk. es-Savîrkî, **Mu'cemu A'lâmi'l-Kurd**, s. 705-706; **A'lâmu'l-Kurd**, s. 432.

⁸¹ Sûzân İbrahîm Hâcî, **et-Tecribetu'd-Demokratiyye fî Kurdistânî'l-Irak**, Danimarka Arap Akademisi, Kanun ve Siyasi İlimler Fakültesi, Yüksek Öğretim, 2011, s. 12; el-'Azzâmî, Dehâm Muhammed, **el-İhtilâlu'l-Amrîkî li'l-Irak ve Eb'âdu'l-Federâliyyetu'l-Kurdiyye**, s. 44; **el-Misbâr**, s. 131.

⁸² Sûzân İbrahîm Hâcî, **et-Tecribetu'd-Demokrâtiyye fî Kurdistânî'l-Irak**, s. 160-162; <http://ar.wikipedia.org>.

⁸³ Piştîvân, **el-İrhâb fî Kurdistân et-Târîh-et-Teşrî'- et-Tecrîbe**, s. 71.

⁸⁴ Piştîvân, **a.g.e.**, s.72; el-Bâzyânî, **Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk**, s. 113. Ancak o, Hareket'in aldığı oy oranının %5,5 olduğunu aktarır.

Bölge başkanlığı için aday gösterilenler Şeyh Osman Abdulazîz, Mesut Bârzânî, Celal Tâlabânî ve Dr. Mahmud Osman idi⁸⁵.

Buna rağmen galip liste kendisinden Irak Kürdistan'ındaki ilk hükümete katılmayı talep etmişti fakat o bunu reddetti. Fakat bu konum daha sonra değişti. Çünkü o, kendini hesaba çekti ve üçüncü seferhükümetin bakanlıklarının teşkilinden sonra Hükümete katıldı. 1996'da Erbîl yönetimine iki bakanla katıldı⁸⁶. Bunlar Ziraat Bakanı Muhammed Seyyid Nûrî el-Bâzyânî ve Devlet Bakanı Molla Abdulganî idiler.

Hareket aynı şekilde Süleymaniye'de kurulan Kürdistan Bölgesel Hükümetinde iki bakanla katıldı. Bunlar Evkâf Bakanı Muhammed Ömer Abdulazîz ile Adalet Bakanı Abdurrahman Ma'rûf idiler⁸⁷.

Bu dönemde Kürdistan'daki iki hükümet yani Erbîl ve Süleymaniye idaresi, birbirleriyle çekişme ve husumet içindeydiler. Bundan dolayı bu feshin akabinde Erbîl idaresi, 9 Ağustos 1997'de Hareket'in iki bakanını belirledi⁸⁸.

1992-2007 arasındaki Kürdistan Parlamentosuna yakından bakıldığında*, bu bize Irak seçimlerinde bağımsız yüksek temsilcinin bildirdiğine göre parlamentodaki sandalye sayısını açıklama imkanını verecektir: "Irak Kürdistan parlamentosu 111 sandalyeden oluşur. Genel sandalye gibi 100 tanesinin tahsisi tamamlandı. 11 tanesi de azınlıklar için ayrıldı. Bu on bir bakanlıktan biri Ermeniler, 5 tanesi Türkmenler, 5

⁸⁵ *Teyârât ve Ahzâbu'l-İslamî es-Siyâsî fî İklîmi Kurdistânî'l-İrâk*, . 325; Üstat Abdullah Vartî ile yapılan mülakat.

⁸⁶ Çünkü 16.9.1996'da Kürdistan parlamentosu, iki bakanla temsil edilen İslamî Hareket de dahil Kürdistan'daki bütün taraflarla yapılan istişare ve müzakerelerden sonra Dr. Roj Nûrî Şâvîs'i Süleymaniye'de hükümet kurması için yetkilendirdi. Bk. Muhammed Hûşnâv, *Neşâtât ve Meşâri'i'l-Vezâreti's-Sâlise li Hukûmeti İklîmi Kurdistân min 26/9/1996 ilâ 31/12/1997*, Matba'atu Vezâreti'l-İ'lâm, Erbîl, 1999, s. 10; *Teyârât ve Ahzâbu'l-İslami's-Siyâsî fî İklîmi Kurdistân*, s. 337; Üstat Abdullah Vartî ile yapılan mülakat.

⁸⁷ Çünkü 1997'de Celal Tâlabânî'nin Kusret Resûl Ali'ye vermiş olduğu direk bir yetkilendirmeye Süleymaniye'de bir hükümetin oluşturulması tamamlandı. İran Hükümetinin nezaretinde iki taraf arasında yapılan ittifakın ardından Hareket bu hükümete katıldı. İttifakın bentleri arasında Hareket'in biri İçişleri diğeri de Enformasyon Bakanlığı olmak üzere iki bakanlıkla Süleymaniye'deki Hükümete karılması da vardı. Bk. el-Bâzyânî, *Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk*, s. 154-155; *el-İttihâd*, s. 7-8; Üstat Abdullah Vartî ile mülakat.

⁸⁸ *Birâyetî (Kardeşlik)*, s. 4.

* Bk. Ek 6.

tanesi de Keldanî, Süryanî ve Âsurîler içindir”⁸⁹. Seçimlerde yarışan siyasî oluşumların listeleri için, üzerinde yarışılan sandalyelerin sınırlandırılması gerekir⁹⁰.

Şunu da burada belirtmek gerekir: Bölgedeki İslamî Hareket, Hükümetin bir üyesi olması hasebiyle onun mülkiyetinde olana karşı direndi. Fakat bunu tahrip ve ifsat etmek caiz değildir. Çünkü bu partinin veya tarafın değil halkın mülkiyetindedir. Çünkü herkes bunun gölgesinde yaşamaktadır. Hareket, özellikle 1992’deki seçim sonuçlarının ilanından sonra Kürdistan’daki partilerin çocukları arasındaki siyasî birlik ve ittihada önem veriyordu⁹¹. Çünkü bazı Kürt partileri bu sonuçların tarafsız olmadığını kabul etmekteydi. Bunların arasında İslamî Hareket de vardı. Fakat o, bu sıkıntılı dönemde vatanın birliği üzerindeki şiddetli hırslardan sıyrılarak hakkından vazgeçti. Çünkü o, İslamî kitlenin elde etmesi gerekeni elde etmemesine rağmen, temsildekendisini Kürdistan parlamentosunda üyelerinin belirlenmesi tamamlanan Âsurîlerden daha fazla hak sahibi görüyordu⁹².

İslamî Hareket, Irak’a muarız toplantıların çoğuna katıldı: 11-13.3.1991 döneminde Beyrut toplantısı, Haziran 1992’de Viyana toplantısı, Ekim 1992’de Selahaddîn toplantısı, 30-31.10.1991’de New York toplantısı⁹³.

Özellikle Suudi Arabistan, Türkiye, Lübnan, Suriye ve İran’daki İslamî hareketlerle ilişkisinden dolayı Hareket’in Kürt kavmini tanımlamada önemli bir rolü olmuştur⁹⁴.

İslamî Hareket’in Kürt halkına hizmette gösterdiği gayretlerinden faydalandığı şeye nazaran, ABD Başkanı Bill Clinton (Irak’ı Özgürleştirme Kanununu) çıkardığında, ABD Hükümetinin kendileriyle çalışabileceği yedi muarız sınıfa işaret etti. Bunların arasında Bölgedeki İslamî Hareket de vardı⁹⁵.

⁸⁹ Irak seçimleri için bağımsız yüksek temsilci, 2007, sayı 11; Temsilciler Meclisi Seçim Kanunu, 2007, sayı, 16.

⁹⁰ Sûzân İbrahim Hâcî, **et-Tecribetu’l-Demokrâtiyye fî Kurdistânî’l-İrak**, Danimarka Arap Akademisi, Kanun ve Siyasi İlimler Fakültesi, Yüksek Öğretim, 2011, s. 150.

⁹¹ el-Bâzyânî, **Mustakbelu’l-Hareketi’l-İslamiyye fî Kurdistânî’l-İrâk**, s. 114.

⁹² el-Bâzyânî, **a.g.e.**, s. 115.

⁹³ Bk. el-Bâzyânî, **a.g.e.**, s. 115-120.

⁹⁴ **Teyârât ve Ahzâbu’l-İslami’s-Siyâsî fî İklîmi Kurdistân**, s. 425.

⁹⁵ el-Bâzyânî, **a.g.e.**, s. 120-121.

İslamî Hareket, Kürdistan Bölgesinde 2000, 2001’de yapılan belediye seçimlerine de katıldı ve birçok kaza ve şehirde epey bir oy aldı⁹⁶.

Buradan şu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır: İslamî Hareket, Bölgesel Yönetim gölgesi altında icra edilen birçok siyasî faaliyete katıldı. Kendisini siyasî işlerin gidişatında önemli bir unsur olarak gördü ve iştirakinin aktif ve başarılı olması gerektiği sonucuna vardı.

2.2. İslamî Hareket Ve Kürdistan’daki İslamî Partiler

İslamî Hareket, diğer hareket ve partilerle kıyaslandığında temel bir hareket olarak sayılabilir⁹⁷. Çünkü Bölgedeki bütün diğer İslamî partiler, İslamî Hareket’in altından çıkmıştır –İhvân temel olarak görülebilir-. Bundan dolayı Hareket ile bu partiler arasında dışa vuran bir takım ihtilaflar olmuştur.

Bu başlıkta, Kürdistan’da oluşturulan en önemli İslamî hareketlere işaret edeceğiz⁹⁸. Bu partilerin İslamî Hareket ile olan ilişkisine değineceğiz. Ancak aynı düşünceyi paylaşımlarından dolayı bu cemaatlerin altından çıkan bazı küçük oluşumlardan bahsetmeyeceğiz. Bu hareketleri alfabetik olarak vereceğiz.

2.2.1. Ensâru’l-İslam (Mela Krekar’ın⁹⁹ Cemaati, Cemaatu’l-İslâh ve Cundu’l-İslam)

Hareket’te başlayan gerilemeden sonra Mela Krekar, Hareket’in içinde, (Cemaatu’l-İslâh) olarak isimlendirdiği bir blok oluşturdu ve Hareket’i ıslah etmeye çağırdı. Fakat Hareketu Vahdeti’l-İslamiyye’nin ayrılmasından sonra geriye herhangi bir bloğa katılmaya razı olmayan Islâh bloğu kaldı. Yardımcıları Süleymaniye’nin

⁹⁶ Teyârât ve Ahzâbu’l-İslami’s-Siyâsî fî İklîmi Kurdistân, s. 425.

⁹⁷ Üstat Abdullah Vartî ile mülakat.

⁹⁸ bk. es-Sa’dî, Simyân Abdulhalık, **el-Harekâtü’l-İslamiyye fî İklîmi Kurdistânî’l-İrak**, İmâm Evzâ’î İslamî Dirâsât Fakültesi, Beyrut, Lübnan, 1430/2009, s. 55 vd. bu kitaptan çokça faydalandığımı burada belirtmek isterim.

⁹⁹ Necmuddîn Ferec Ahmed, Süleymaniyelidir. Gençliğinin ilk dönemlerinde Marksizme meylectti. Daha sonra İhvân-ı Müslimîn’e üye oldu. 1982’de Süleymaniye Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili Bölümünde lisansını tamamladı. 1988’de İslamî hareket kurulduktan sonra ona katıldı ve Merkezî Şûrâ’nın bir üyesi oldu. 11. 8. 2002’de Bin Lâdin ile yardımlaşma ve terör suçlamasıyla Hollanda Hükümeti tarafından göz altına alındı. O zaman Norveç’te yaşıyordu. bk. el-Bâzyânî, **Mustakbelu’l-Hareketi’l-İslamiyye fî Kurdistânî’l-İrâk**, s. 100; Piştîvân, **el-İrhâb fî Kurdistân: et-Târih-et-Teşrî’- et-Tecrîbe**, s. 93-94.

kuzeyinde Serket kazasının bulunduğu bölgede onları yerleştirdi. 1 Eylül 2001’de Cundu’l-İslam’ın kuruluşundan sonra Mela Krekar onları övdü ve sevgilerini kazandı. 11 Ekim 2001’de onlarla ilk toplantılarını yaptı ve iki taraf da saflarını birleştirmede anlaştı. 11 Ekim 2001’de Ensâru’l-İslam ismiyle yeni bir oluşum kurduklarını ilan ettiler. Mela Krekar Cemaatin lideri, Ebû Abdullah eş-Şâfi’î ise onun vekili seçildi¹⁰⁰.

2.2.2. Cemaatu’l-‘Ulemâi’l-Muheccer (Kumeli Zeneyani Kocer)

Bu cemaat, 3 Mayıs 1987’de Halepçe hadisesini müteakiben bir grup alimin İran’a göç etmesinden sonra oluşturuldu. Onların arasında İhvân-ı Müslimîn’in birkaç lideri de vardı. İran’a ulaştıklarında 24 Mayıs 1987’de cemaatlerini ilan ettiler ve ilk kongrelerini İran’ın Sene şehrinde yaptılar. Bu kongrede Irak Kürdistan’ı İslamî Hareket’ini kurduklarını duyurdular¹⁰¹.

2.2.3. el-Cemaatu’l-İslamiyye fî Kudistânî’l-Irak

Hareketu’l-Vahdeti’l-İslamiyye safları arasındaki ayrılımlar devam etti. Bunun sebebi İki ana taraf olan Ali Bapir ile Ali Abdulazîz arasındaki mücadelede iletişim ve diyalogun olmayışındı. Sonuçta esas hedefi problemleri çözmek olan Hareketu’l-Vahdeti’l-İslamiyye ismi altında yapılan kongrede bu iki taraf arasında ihtilaflar görünür bir hal aldı. Ancak ortaya çıkan ihtilafların ve çözümü için herhangi bir sonuca ulaşamamanın bir sonucu olarak Vahdet’te konulan son taş, Ali Bapir bloğu ile Nâzım Swânî ve Hareketu’n-Nahda’dan Aram Kâdir bloğu arasındaki antlaşma olmuştur. Bu son hareket daha sonra İslamî Hareket ile birleşmiştir.

Bu antlaşmanın amacı, Ali Abdulazîz’i makamından uzaklaştırmak idi. Ancak bu hareket güçlü olmasına ve popüleritesi fazla olmasına rağmen çabası herhangi bir başarı kaydedememiştir. Hareketu’l-Vahdeti’l-İslamiyye’den ayrılmaktan ve yeni bir hareket ilan etmekten başka bir seçeneğinin kalmadığı

¹⁰⁰ bk. Piştîvân, *el-İrhâb fî Kurdistân: et-Târîh-et-Teşrî’- et-Tecrîbe*, s. 91-94; el-Bâzyânî, , *Mustakbelu’l-Hareketi’l-İslamiyye fî Kurdistânî’l-İrâk*, s. 99-100.

¹⁰¹ *Rawti Islami le Basuri Kurdistan 1946-1991 Twejineweki Mijui le Kar u Çalaki Part u Komale Islamiyakan*, s. 183.

kanaatine vardktan sonra 30 Haziran 2001’de el-Cemaatu’l-İslamiyye fî Kurdistânî’l-Irak ismiyle bir cemaat kurduğunu açıklamak zorunda kaldı¹⁰².

2.2.4. Hareketu’l-Hamâsi’l-İslamî fî Kurdistân

Bu Hareket, İslamî Hareket’ten ayrılan ilk akım sayılır. Ayrılış tarihi 1997’lere dönmektedir. Bu ayrılığın sebebi Hareket’in iki bakanlık karşılığında Kürdistan Yurtseverler Birliği’yle anlaşmasıydı¹⁰³. Bu ayrılıkla ilgili olarak genişçe bir açıklama yaptılar. Bu açıklamadan bir bölümü buraya almak istiyoruz: “Zor geçen durumlarla ilgili olarak uzun süren bir sabırdan sonra faaliyetimize başlıyoruz ve el-Hareketu’l-Hamâsu’l-İslamî fî Kurdistân ismiyle tarafsız, bağımsız bir heyet gibi onlara karşı çıkmak istiyoruz. İslamî Hareket’in düşmanın yani Kur’ân düşmanlarının gölgesindeki zayıf pozisyonuna karşı çıkıyoruz. Onlar şehitlerimizin kanlarıyla pazarlığa oturdular ve Hükümete (Guran Kuye u Tealib Hemesin)¹⁰⁴ katılmaya razı oldular. Süleymaniye’nin batısındaki Şehrezûr bölgesinde kendilerine üsler kurdular. Bütün bunlar, İslamî Hareket’in giderek gücünün azalmasına yol açtı. İslamî Hareket 70 gün kadar Hareketu’l-Hamâsu’l-İslamî fî Kurdistân liderlerini gözaltına aldı. Sonra onları, söz konusu hareketi feshetme şartıyla serbest bıraktı.¹⁰⁵

2.2.5. Hareketu’r-Râbitati’l-İslamiyye fî Kurdistânî’l-Irak

İslamî Hareket’in edebiyatına müracaat ettiğimiz zaman, Hareketin kuruluşunun 1978’li yıllara döndüğünü görürüz. Ancak bu hareketten gizli bir şekilde söz ediliyordu. Gençlerin ruhî, aklî ve siyasî açıdan eğitimine kendisini hasretmişti. Onları saldırgan ve işgalcilere karşı cihada hazırlıyordu. Bu dönem, pek çok alimin Irak Hükümetinin kontrolünden dış bölgelere çıkmasıyla damgalandı. Bu alimler siyasî işlerle meşgul oldular ve kendilerine Abdullatîf el-Berzencî’yi genel mürşit olarak seçtiler. el-Berzencî geniş bir ilme sahipti. Erbil’deki Selahaddîn Üniversitesinde müderris idi. Kürt toplumunda önemli bir yeri ve etkisi vardı. Bu

¹⁰² Bk. Ek 1.

¹⁰³ el-Bâzyânî, *Mustakbelu’l-Hareketi’l-İslamiyye fî Kurdistânî’l-Irâk*, s. 83.

¹⁰⁴ Mejoë Peywendiea Nihenyakan Niwani Pistiwanani Islam u Rekxirawi Qaida (Târîhu’l-‘Alâkâtî’s-Seriyye Beyne’l-İslam ve Tanzîmi’l-Ka’ide), 3. Kısım, Ceride Kurdistânî’l-Cedîde, 3571, s. 6.

¹⁰⁵ *Mektebu Dimaşk li’l-Hareketi’l-İslamiyye fî Kurdistânî’l-Irak*, Mûciz ‘ani’l-Hareketi’l-İslamiyye fî Kurdistânî’l-Irak, s. 22-23.

konumu Irak Hükümetinin öfkesinin kendisine yönelmesine, kendisinden ve yardımcılarında korkmasına sebep oldu. Bundan dolayı Irak Hükümeti onu ve yardımcılarını boğmak istedi ve Halepçe’de onları bitirmeye kalktı¹⁰⁶. Şeyh Ali Bapir Harketu’r-Râbita’nın kurucularının şunlar olduğunu zikreder: Abdurrahman en-Nursî, Mela Muhammed Hûrmâlî, Hasan Mela Halid, Ali Bapir¹⁰⁷. Şeyh Osman Abdulazîz’in bu şehirde maruz kaldığı can sıkıcı uygulamalar ve Irak Hükümetinden kurtulmak için dışarıya hicret için verdiği fetva üzerine Cemaatu’r-Râbitati’l-İslamiyye kurucuları ona bir elçi gönderdi. Allah yolunda cihad konusunda ona biat ettiler ve Cemaatu’r-Râbitati’l-İslamiyye ismini el-Hareketu’l-İslamiyye fi Kurdistâni’l-Irak ismine değiştirdiler¹⁰⁸.

Burada bu hareketin kuruluşunun 70’li yıllara döndüğünü söyleyen başka bir görüş daha vardır. O yıllarda Süleymaniye VakıflarMüdürünün sekreteri olan Abdurrahman en-Nursî, alimler topluluğu ve İslamî şahsiyetlerle ilişki kurmaya kalktı.Öncelikle Abdurrahman en-Nursî de içinde olmak üzere Ahmed Abdullah Delâk, Hasan Hama Halid, Hama Raûf, Kemal Dılbemûyî, Şeyh Abdurrahman Serklûlî, Mela Selman ve Muhammed Havlîrî gibi seçkin üyelerden oluşan bir organizasyon oluşturuldu¹⁰⁹.

Bu cemaate bakıldığında, çoğunluğunun İslamî organizasyonların oluşturulmasında etkileri olan alimlerden oluştuğu görülür. Bununla beraber Hareket’in fikirleri metodik idi. Bundan dolayı da herhangi bir şey gerçekleştirememiştir. 14 Eylül 1984’te bir grup alimin Mehcer’e hicret etmesine kadar gizli idi. Bundan sonra er-Râbitatu’l-İslamiyye’yi kurduklarını duyurdular ve Muhammed el-Berzencî’yi harekete genel mürşit olarak seçtiler¹¹⁰.

¹⁰⁶ el-Bâzyânî, *Mustakbelu’l-Hareketi’l-İslamiyye fi Kurdistâni’l-Irâk*, s. 96.

¹⁰⁷ *Rawti Islami le Basuri Kurdistan 1946-1991 Twejineweki Mijui le Kar u Çalaki Part u Komale Islemiyaken*, s. 148.

¹⁰⁸ *Rawti Islami le Basuri Kurdistan 1946-1991 Twejineweki Mijui le Kar u Çalaki Part u Komale Islemiyaken*, s. 97; ‘Âdil Raûf, *el-‘Amelu’l-İslamî fi’l-Irak Beyne’l-Marca’iyye ve’l-Hizbiyye, Kıraetun Nakdiyye li Mesîreti Nısfı Karn 1950-2000*, el-Merkezu’l-Irakî li’l-İ‘lân ve’d-Dirâsât, byy. 1421/2000, s. 409.

¹⁰⁹ *Sinurekan Meskênin (Sınırı aşmayınız)*, s. 46.

¹¹⁰ *Mektebu Dimaşk li’l-Hareketi’l-İslamiyye fi Kurdistâni’l-Irak, Mûciz ‘ani’l-Hareketi’l-İslamiyye fi Kurdistâni’l-Irak*, s. 23.

Bu cemaatin organizasyon ve faaliyetlerine gelince, cemaat 1987'ye kadar üç kongre düzenledi. Birincisi 11 Ağustos 1985'de yapıldı. Bu kongrede Şeyh Muhammed el-Berzencî, hareketin genel müşşidi olarak seçildi. İkincisi 2 Eylül 1986'da yapıldı. Bu kongrede ise Şeyh Abdullatîf el-Berzencî genel mürşit olarak seçildi¹¹¹. Mela Mahmud Âzâdî ve Ebû Bekir Sıddîk ise şûrâ bürosu üyeleri olarak seçildiler. Mela Ali Beyâre de siyasî büro üyesi oldu¹¹². Üçüncü kongre Kasım 1987'de yapıldı ve bu kongrede şûrânın en yüksek meclisinin seçimi tamamlandı. Bu meclisin üyelerine şunlar seçildiler: Şeyh Abdullatîf Vâzeyî genel mürşit, Mela Ali Beyâre genel mürşit vekili, Mela Mahmud Âzâdî üye, Muhammed Râzî üye, Şeyh Enver Tevfik Bâdînânî üye olarak seçildiler.

Buradan Hareketu'r-Râbitati'l-İslamiyye'nin, Hareketu'l-İslamiyye'nin kurulan ilk oluşumlarından olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

2.2.6.Hareketu'n-Nahdati'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-Irak

Bu 1979'da Seyyid Mela Sıddîk Abdulazîz başkanlığında kurulan İslamî, siyasî bir teşkilattır. 1994'te ilan edilinceye kadar gizli bir teşkilat olarak kaldı. Kürdistan'da İhvân'ın ikinci çizgisi olarak bilinmekteydi. Birinci çizgi ise İhvân'ın dünya kasasını finanse eden Selahaddîn Muhammed Bahauddîn'in temsil ettiği bir çizgiydi¹¹³. Bu hareket, Cemaziyelevvel 1420/ Ağustos 1999 tarihinde Hareketu'l-Vahdeti'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-Irak ismi altında Hareketu'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-Irak ile birleşti ve Şeyh Osman Hareket'in genel müşşidi, Şeyh Sıddîk Abdulazîz ise onun vekili oldu¹¹⁴. Vahdet'in açıklamasında şu hususlar ifade edilmiştir: "Hareketu'l-Vahdeti'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-Irak ismi altında yeni bir hareketin teşekkülü için her iki partinin bütün güç, kuvvet ve heyetlerinin birleşmesi başarılmıştır. Bu, tefrika, parçalanma, zahiri işlerde ihtilafın çok olduğu, şartların özellikle de Kürdistan'da hassas olduğu ve bütün tarafların birleşmesini gerektirdiği bir merhalede benzeri az görülen tarihi dönüşümlerden biridir"¹¹⁵.

¹¹¹ *Roj jmer 1986 Birewari Rujane* (1986 yılı takvimi, günlük zikirler).

¹¹² *Ersife Birewerekani Rojeni Bergiri*, s. 8.

¹¹³ el-Bâzyânî, *Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-Irâk*, s. 81.

¹¹⁴ 'Âdil Raûf, *el-Amelu'l-İslamî fî'l-Irak Beyne'l-Marca'iyye ve'l-Hizbiyye*, s. 407.

¹¹⁵ bk. el-Bâzyânî, *Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-Irâk*, s. 81; 'Âdil Raûf, *el-Amelu'l-İslamî fî'l-Irak Beyne'l-Marca'iyye ve'l-Hizbiyye*, s. 408.

2.2.7. el-İttihâdu'l-İslamiyyi'l-Kurdistânî (Yekgirtue Islemi Kurdistani)¹¹⁶

el-İttihâdu'l-İslamî, Irak'ta İhvân'ın bir şubesi sayılır. 1991'de Selahaddîn Muhammed Bahauddîn'in başkanlığında kuruldu. Irak parlamentosunda birkaç sandalyesi vardır ve Bağdat Merkezi Hükümetin ortağıdır. Hareketin birkaç davet, içtimaî ve sanat bürosu vardır. Bu alanlarda kurulmuş birkaç müessesesi de mevcuttur. Askeri kanadı yoktur. Şu andaki genel temsilcisi Muhammed Ferec'tir.

Bu parti bölgedeki müesseselerin ıslahının zarureti ve Kürt kanunlarının kardeşlik ruhuyla idarî fesattan uzak yeniden gözden geçirilmesine çağırmaktadır. Partinin, Kürdistan'daki bütün taraflarla iyi ilişkileri vardır.

2009'da Kürdistan parlamentosunda 5, 2013'de 10 sandalye elde etti¹¹⁷.

2.2.8. el-Kuvvetu's-Sâniyye Sûrân (Hîzî Dû Soran)

1994 yılında Kürdistan Yurtseverler Birliği ile savaşında İslamî hareket'e acı veren yozlaşmanın, organizasyonları üzerinde vahim etkileri oldu. Bu etkilerden biri de müntesiplerinden bir grubun aynı yılda bir toplantı yapmaya kalkışmalarıdır. Bu toplantıda da iki gücün oluşturulmasını kararlaştırdılar: Hîzî: 1 ve Hîzî dû. Yani Aso Hewlêri'nin himayesinde ikinci kuvvet.

Bu cemaatin tesisinin tarihî kökleri, Hareket'in askerî bürosuna tabi olan eş-Şâfi'î gücüne dönmektedir. Bunun önderliği Hareket'in önderlik üyesi Abdulkadir Bırâyetî'ye dayanmaktadır¹¹⁸.

Bu kuvvetin unsurlarının çoğu aşırı fikir taraftarlarından oluşmaktaydı. İkinci gücün liderlerinden biri olan Eyyub Afgânî isminde Süleymaniye güvenlik subaylarından birinin bu gücü oluşturanlar tarafından tutuklanmasından sonra

¹¹⁶ bk. **Ek 2.**

¹¹⁷ bk. <http://ar.wikipedia.org/wiki>

¹¹⁸ **Rastkirdinewai Helekani bu Wutari** (Hitabet için hata yapmayı tashih etme) 2. Kısım, (Ceride Kurdistânî'l-Cedîde, sayı: 3622, s. 3.

sorulan bir soruyu şöyle cevaplamıştır: Onlar Mela Ali Bapir, Mela Hasan ve Merge idiler¹¹⁹.

Mayıs 1997’de Kürdistan Yurtseverler Birliği ile birleşmekle beraber durumu düzelttikten sonra, İkinci kuvvet cemaatinin öfkesi arttı ve Süleymaniye’nin kuzeyinde Biyâre mıntıkasında kendilerine bir üs kurdular. Kendilerine el-Kaide mensubu pek çok Arap katıldı. Onlara katılanlardan biri de Ebû Vâil Sa’dûn Mahmûd Abdullatîf el-‘Ânî’dir¹²⁰.

Bunların 2000 yılının yazında bir toplantı yaptıkları söylenmektedir. Bu toplantıda bir grubunu Afganistan’a göndermeyi kararlaştırdılar. Toplantı buradaki el-Kaide örgütünün birkaç lideriyle yapıldı. Ebû Mus‘ab ez-Zerkânî ve Eymen ez-Zevâhirî bunların en meşhurlarındandır¹²¹.

Kürdistan Yurtseverler Birliği güçleri, Hareketin içinde Mela Ali Abdulazîz ve Ali Bapir bloklarıyla çarpışması esnasında, onların hakimiyetini Süleymaniye’nin kuzeyindeki Biyâre ve Halepçe’ye döndürmeye çalıştığında, bu kuvvet (Hîzî du Sûrân: Sûrân’ın ikinci kuvveti) durdu¹²².

2001 yılı yazının ortalarında Süleymaniye’de Hûrmâl bölgesinde Tevhîd Cephesiyle İknci Kuvvet arasında toplantılar yapıldı. Bunun neticesinde 1 Eylül 2001’de Cundu’l-İslam ismiyle gizli bir örgütün oluşturulduğu bildirildi¹²³.

2.2.9. Merkezu Tahfizi’l-Kur’ân

el-Hareketu’l-İslamiye ile Kürdistan Yurtseverler Birliği arasındaki durum kötüleştiğinde, iki taraf da aralarındaki durumu düzeltmeye çalıştılar. Daha önce işaret ettiğimiz gibi bu konuda bir ittifaka vardılar. Ancak bu ittifak sözü edilen Hareket’te aşırı olanların hoşuna gitmedi. Bu da onlardan bir bloğun kıyamına sebep

¹¹⁹ **Tashîhu’l-İhtâ li’l-Hitâbe** (Ceride Kurdistânî’l-Cedîde, sayı: 3622, s. 10).

¹²⁰ Ebû Vâil Sa’dûn Mahmûd Abdullatîf el-‘Ânî. Avukattır. Bağdat’ta yaşamıştır. Aslen Bağdat’ın en batısında yer alan Anbar şehirlerinin en büyüğü olan Ramadi şehrindendir. İşin başında Bağdat’ta cihadî bir hareket olarak kurulan el-Hareketu’l-Muvahhidîn’in bir üyesiydi. Bu hareket el-Vezîriyye bölgesinde içki içilen bir yere saldırmaya kalkıştılar. Hükümet onlardan bir kısmını tutukladı, bir kısmı ise kaçtı. Kaçanlardan biri de Ebû Vâil’dir. Ebû Vâil Irak Kürdistan’ına sığındı. bk. **Tashîhu’l-İhtâ li’l-Hitâbe** (Ceride Kurdistânî’l-Cedîde, sayı: 3622, s. 11).

¹²¹ **Târihu ‘Alâkâtî’s-Sirriye Beyne Ensâri’l-İslam ve Tanzîmi’l-Kâ’ide**, s. 5.

¹²² Piştîvân, **el-İrhâb fî Kurdistân: et-Târîh-et-Tesrî’- et-Tecrîbe**, s. 104.

¹²³ bk. Piştîvân, **a.g.e.**, s. 102-105.

oldu. Başlangıçta Merkezu'd-Dirâsâtî's-Şer'iyye ismini taşıyan ve 1997'de ismi Merkezu Tahfîzi'l-Kur'ân olarak dönüşen ve el-Merkezu'l-İslamî olarak isimlendirilen bir grup bu bloklardan biridir.

Bu merkezin Biyârei Halepçe ve Hûrmâl'de şubeleri açıldı. Merkezin Erbîl'deki ikinci kuvvetle ilişkisi vardır.

Bu cemaatin tesisi için esas fikir, el-Hareketu'l-İslamiyye'de fanatiklerden biri olan Habîb Velîd Yûnus isminde birisinden gelmiştir. Bu akımın ortaya çıkmasında onun önemli bir etkisi olmuştur. Çünkü o, 9.11.1988-1989 tarihleri arasında İran ve Pakistan'a gitmişti. Duhok'ta, İhvân'ın bir kolu olan el-İttihâdu'l-İslamiyyi'l-Kurdîstânî hareketine, sonra 1994-1997 yılları arasında Hareketu'n-Nahdati'l-İslamiyye'ye katılmıştı. Bağdat'ta Ebû Vâil'in cemaati olan Hareketu'l-Muvahhidîn ile ilişkisi vardı. Şu anda Erbîl'de Genel Asayiş Müdürlüğünde tutukludur¹²⁴.

2.3. Hareket'in Bu Partilerle İlişkisi

Hareket başlangıçtan itibaren –ki o burada ayrı bir parti değildi- bütün İslamî partiler, meşhur ve önemli şahsiyetlerle iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Bununla Hareket'in problemini bütün dünyaya ulaştırmayı, icra edilen toplantı ve kongrelerden faydalanmayı hedeflemişti. Hareket'in ilişkisi olduğu partilerin en önemlilerinden biri İhvân-ı Müslimîn hareketi olmuştur. Çünkü daha önce işaret ettiğimiz gibi Hareket'in kurucusu Şeyh Osman, Irak Kürdistan'ında İhvân'ın mürşidiydi¹²⁵. Üyelerinin çoğu da İhvân takipçileriydi ve İhvân'ın görüşlerini yaymaya çalışıyorlardı. Hatta önderlik de bu fikri takibin bir sonucudur. Ancak bu ilişki, Seyyid Selahaddîn Muhammed Bahauddîn'in Birleşik Arap Emirliklerine gidip ve Hareket'in genel mürşidine bir mektupla dönmesi neticesinde ne kadar çabukdüşmanlıkla ve güvensizlikle damgalanmıştır! Bu mektupta mürşitten, elini

¹²⁴ Piştîvân Sadık Abdullah, **el-İrhâb: et-Târîh-et-Ta'rîf-et-Temyîz-el-Envâ'- el-Esâlib**, Matbaatu Hâcî Hâşim, Erbîl, 2006, s. 67.

¹²⁵ Zira Şeyh Osman'ın İhvân Hareketine katılımı, 29 Temmuz 1960'da yapılan ilk kongreye dayanmaktadır. Bk. ed-Debbâğ, İmân Abdulhamîd Muhammed, **el-İhvânû'l-Muslimîn fi'l-İrak. 1959-1971**, Musul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Tarih, Irak, 1432/2011 (Doktora Tezi), s. 188.

silahlı mücadeleden çekmesini istiyordu. Fakat Şeyh Osman buna razı olmadı. Bu da iki taraf arasındaki ilişkinin kopmasına yol açtı.

Kürdistan’da İhvân’ın liderlerinden biri olan Seyyid Hâdî Ali, Hareket’e katılmayışlarını şöyle açıklar: “İhvân’ın çoğunluğu olan Bizler, önemli bazı sebeplerden dolayı Hareket’e katılmayız. Bu sebepler hareketin çalışma metot ve stratejisi için gerekli olanlardır”¹²⁶.

İhvân’ın bu duruşu hiçbir zaman Hareket’i memnun etmemiştir¹²⁷. Şeyh Osman, İhvân’ın bu konumundan şöyle söz eder: “İşte onlarla istişare et”¹²⁸ ayetinden hareketle, bizimle sadakat ve kardeşlik ilişkisi olan İhvân ile birkaç kez istişare ettim. Şer’î ve vâkı’î delillerle saflarımızı birleştirmenin zaruri olduğunu açıkladım. Fakat cemaat oluşturulunca onlar farklı bir yerde durdular ve bu şer’î ve vâkı’î delilleri te’vîl ettiler. Buna hakları yoktur”¹²⁹.

Şeyh Muhammed el-Berzencî de bu konumu şöyle tasvir eder: “Bundan daha şiddetli olanı ise, bazı İslamî akımların her ne sebeple olursa olsun, bize çokça eziyet etmeleridir”¹³⁰.

Hakikatte Hareket’in İhvân’dan sayılan el-İttihâdu’l-İslamî (Yekgirtö) ile ilişkisi, çoğu zaman inişli çıkışlı bir ilişkiydi. Bunun sebebi de velayet, beraet ve bazı cihat hükümleriyle ilgiliydi¹³¹.

Unutmayalım ki İslamî Hareket silahlı bir örgüttü. el-İttihâdu’l-İslamî ise barışçı bir hareket olduğundan silahsızdı!

Şeyh Osman hayatının başlangıcında İhvân’a katıldığını unutmaz. Çünkü Seyyid Kutub’a verilen idam hükmünün kaldırılması için Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdunnasır’a¹³² bir mektup göndermişti¹³³.

¹²⁶ **Yegirtui İslami Kurdistani**, (el-İttihâdu’l-İslamiyyi’l-Kurdistânî), s. 7.

¹²⁷ İlişkilerin sıkı olduğu bilinmekle beraber bu bilgileri Üstat Abdullah el-Vartî’den edindim.

¹²⁸ **Âl-i İmrân**, 2/159.

¹²⁹ **Bizotnewei İslami Vacibiki Şer’i Zarureti ki Vakû** (İslamî Hareket şer’î bir gereklilik ve vâkı’î bir zorunluluktur), 1. Kısım, s. 9.

¹³⁰ **Bizotnewei İslami Vacibiki Şer’i Zarureti ki Vakû** (İslamî Hareket şer’î bir gereklilik ve vâkı’î bir zorunluluktur), 1. Kısım, s. 9.

¹³¹ Üstat Abdullah el-Vartî ile mülakat.

Hareket'in diğerk İslamî partilerle ilişkisine gelince, İslamî Hareket, 1999'da Hareketu'l-Vahdeti'l-İslamî ismi altında en-Nahdatu'l-İslamiyye ile birleşti.

Bu birleşmeden sonra yapılan açıklamada şöyle denilmiştir: "...Hareketu'l-Vahdeti'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-Irak ismi altında yeni bir hareketin teşekkülü için her iki partinin bütün güç, kuvvet ve heyetlerinin birleşmesi başarılmıştır. Bu, tefrika, parçalanma, zahiri işlerde ihtilafın çok olduğu, şartların özellikle de Kürdistan'da hassas olduğu ve bütün tarafların birleşmesini gerektirdiği bir merhalede benzeri az görülen tarihi dönüşümlerden biridir"¹³⁴.

Hareket, 2000'de yapılan kongrenin neticelerinden memnun olmamıştır. Çünkü partinin mensupları arasındaki ilişkilerin felç olması sonucunu doğurmuştur. Aynı şekilde bazı üyelerinin bireysel tasarrufları da kongrenin sonuçlarındandır:

Şeyh Ali Bapir, el-Cemaatu'l-İslamî olarak isimlendirdiği kendisine özgü bir partiyi ilan etti.

Şeyh Ali Abdulazîz –Şeyh Osman'ın kardeşi- el-Hareketu'l-İslamî isminde bir partiyi ilan etti ve bunun 1978'de kurulan el-Hareketu'l-İslamî'nin uzantısı olduğunu duyurdu.

Hareket'in içinde başka bir blok, başkanı Ebû Abdullah eş-Şâfi'î olan Cundu'l-İslam isminde bir cemaatin kurulduğunu duyurdu. Necmuddîn –Krekar'ın bloğu olan Islâh'ın Cundu'l-İslam ile birleşmesinden sonra cemaatin ismi Ensâru'l-İslam'a dönüştü ve Krekar da cemaatin lideri oldu¹³⁵.

Şu hususa da işaret etmeden geçemeyeceğiz. Hareket, Ensâru'l-İslam'ın cihat olarak iddia ederek yapmaya kalkıştığı işlerden bütünüyle memnun olmamıştır.

¹³² Cemal Abdunnasır b. Hüseyin b. Halîl b. Sultan Abdunnasır, Askeri komutan. 16 yıl Mısır'a hükmetti. Asyut'a bağlı Benî Murr köyünde doğdu. 8 yaşındayken Kahire'ye taşındı. 1936'da lisans eğitimi bitirdi. İngiliz karşıtı gösterilere katıldı. Filistin savaşına (1948) iştirak etti. Bu savaşta yaralandı ve sonra iyileşti. Felûce'ye döndü ve kuşatıldı. Yemen iç savaşına (63-68) daldı. Arap Devlet Başkanlarının Kahire'de yaptıkları toplantıdan sonra onları uğurlarken kalp krizi geçirdi ve üç saat sonra öldü. bk. ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 134.

¹³³ ed-Debbâğ, *el-İhvânü'l-Muslimîn fî'l-Irak*, s. 358-359.

¹³⁴ bk. el-Bâzyânî, *Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk*, s. 81; 'Âdil Raûf, *el-Amelu'l-İslamî fî'l-Irak Beyne'l-Marca'iyye ve'l-Hizbiyye*, s. 408.

¹³⁵ el-Bâzyânî, *a.g.e.*, s. 97-98.

2.4. El-Hareketu'l-İslamî Ve Kürdistan'daki Diğer Laik Partiler

Laiklik kelimesi eski Arapça sözlüklerde hiç geçmemektedir. Çağımızda yazılmış bir sözlük olan *Mu'cemu'l-Vasît*'te “‘Âlem anlamında alem'e nispettir. Buna göre anlamı dinî veya kilise ile ilgili olmayan demektir”¹³⁶. Laiklik kelimesinin muhtemel doğru anlamı “dinî olmayan” veya “dünyevî olan” demektir.

Çağdaş İslamî kaynaklarda yaygın anlamı, din işleriyle devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Fakat bunun laikliğin delalet ettiği anlamı tam bir şekilde yansıtmadığını düşünüyoruz. Çünkü devlet ile herhangi bir ilişkisi olmayan birey ve metotlardan söz etmek mümkündür.

Terim olarak laiklik, hayatı dinin dışındaki kurallara göre düzenlemeye bir çağrıdır. Siyasî açıdan hükümde la diniliktir. Bu terimin ilim ve ilmî yol ile bir ilişkisi yoktur¹³⁷. Ancak din ile ilişkisi vardır. Bu ilişki olumsuz bir ilişkidir. Zira laiklik, dini, hayatın siyasî, iktisadî, içtimaî vs. bütün alanlarından uzaklaştırma esasına dayanmaktadır¹³⁸.

Laiklik kelimesi batılı bir kelimedir. Din adına gelişmeye karşı mücadele eden Hristiyan Kilisesine karşı ilme taraf olmaya işaret etmektedir¹³⁹.

el-Hareketu'l-İslamî, laikliği bir küfür metodu olarak görür. Çünkü Allah'ın hükmünü kaldırmayı hedeflemektedir. Fakat buna yardım edeni tekfir etmemektedirler¹⁴⁰.

Yüzbinlerce Kürtün Türkiye ve İran sınırlarına göç etmesine sebep olan Kürdistan'daki 1990 eylemlerinden ve 1991 hadiselerinden sonra, göç edenlerin huzur içinde tekrar evlerine dönmelerini sağlamak için Birleşmiş Milletler uçuşa yasak bölge ilan etmek zorunda kaldı. Irak kuvvetleriyle Amerikan hava kuvvetleri arasındayine Irak kuvvetleriyle Birleşmiş Milletler kuvvetleri arasında bu çarpışmauç

¹³⁶ İbrahim Mustafa ve Diğerleri, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Çağrı Yayınları, İstanbul, Trz. II, 630.

¹³⁷ el-Cühenî, *el-Mevsû'atu'l-Muyessere*, II, 679.

¹³⁸ er-Ruhaylî, Hamûd b. Ahmed b. Ferec, *el-'İlmâniyye ve Mavkifu'l-İslam minhâ*, Medine İslam Üniveritesi, sayı: 115, yıl: 34, 1422, s. 333-335; bk. Bekr b. Abdillâh, *Mu'cemu'l-Menâhi'l-Lafziyye*, Dâru'l-Âsime, Riyad, 1417/1996 s. 387.

¹³⁹ el-Hucvirî, Abdulhamîd b. Yahya, *et-Tavzihâtu'l-Celiyye li Beyâni Hakîkati'd-Demokrâtiyye*, Dâru'l-İmâmi'l-Ahmed, byy. 1431/2010, s. 124 vd.

¹⁴⁰ Üstat Abdullah el-Vartî ile mülakat. Bk. Hareket'in hakimlerle muamele konusundaki akidesi.

aydan daha fazla devam etmesine rağmen, kuvvet Kürdistan'a ulaştı. Buna rağmen Kürt toplumuna saldırılar bırakılmadı. Bunların en önemlisi siyasî liderliğin ayrılması olmuştur. Bu ayrılma bilinen üç Kürt partisine hakimiyet kurma fırsatı sağlamıştır.

Birincisi Kürdistan Demokrat Partisi

İkincisi Kürdistan Yurtseverler Birliği

Üçüncüsü de İslamî Güçlerdir. İslamî Güçler de kendi aralarında şu gruplara ayrılırlar: el-Hareketu'l-İslamiyye ve el-İttihâdu'l-İslamî¹⁴¹.

Sonra 90'lı yıllardan et-Tağyîr Hareketine¹⁴² kadar birkaç laik Kürt partisi daha çıkmıştır¹⁴³. el-Hareketu'l-İslamiyye'nin bu partilere karşı tutumu farklı farklı olmuştur. Biz burada Hareket'in Kürdistan Demokrat Partisi ve Kürdistan Yurtseverler Birliği'yle olan ilişkisini ele almaya çalışacağız.

Hareket'in Mesut Bârzânî'nin liderlik ettiği Kürdistan Demokrat Partisi ile ilişkisi bir diyet ilişkisidir¹⁴⁴. 1988'de Hareket'in temsilcileri Erbîl'in batısında yer alan Râzân bölgesine gittiler ve burada Parti ile ittifak imzaladılar. Daha sonra 8 Kasım 1988'de Mesut Bârzânî, Hareket'in genel müşidi Şeyh Osman Abdulazîz'i ziyaret etti¹⁴⁵.

¹⁴¹ Sûzân İbrahim Hâcî, **et-Tecribetu'd-Demokratiyye fî Kurdistânî'l-Irak**, s. 102.

¹⁴² Kürtçe'de buna Guran Hareketi de denir. Kürdistan'da ortaya çıkan bir partidir. Bu partiyi Kürt siyasetçi Nûşîrvân Mustafa 2009 yılında Talabânî'nin Kürdistan Yurtseverler Birliğinden ayrılmasından sonra kurmuştur. Bu laik bir partidir. Kürdistanın ittifakına karşı çıkar. Bozgunculukla savaşıma çağırır. Hasımları onu Kürt Ulusal Birliğini kırmakla itham ederler ama o bunu kabul etmez. Parlamento Başkanlığını elde etmiştir. bk.Sûzân İbrahim Hâcî, **et-Tecribetu'd-Demokratiyye fî Kurdistânî'l-Irak**, s. 156.

¹⁴³ Sosyalist ve Komünist Partisi gibi.

¹⁴⁴ Burada önemli bir şeye işaret etmenin zamanıdır. 1966'da İhvân temsilcileri Molla Mustafa el-Bârzânî'ye Seyyid Kutub'un idamının kaldırılması için Cemal Abdunnasır'a yazılmış bir not imzalatmaya gittiklerinde, Bârzânî, boş bir kağıda ismini yazarak imzaladı ve onlara istedikleri şekilde bir telgraf metnini yazabileceklerini ve telgrafi Erbîl'den gönderebileceklerini söyledi. Bk. Abdurrahman İsbîndârî, **el-İhvânü'l-Muslimîn ve'l-Kadiyyetu'l-Kurdiyye**, Matbaatu Zânâ, Duhok, 2005, s. 23; ed-Debbâğ, **el-İhvânü'l-Muslimîn fî'l-Irak**, s. 360. Bu durum açıkça göstermektedir ki Kürdistan Demokrat Partisi her ne kadar laik bir parti ise de dine ve dindarlara karşı son derece hürmetkârdır.

¹⁴⁵ **Rawtî İslamî le Basurî Kurdistan 1946-1991 Twejineweki Mijui le Kar u Çalaki Part u Komale İslamiyekan**, s. 224.

İki taraf arasındaki ilişki özellikle 1994’de Kürdistan Yurtseverler Birliği ile Kürdistan Demokrat Partisi arasındaki iç çatışmadan sonra pekişti. Çünkü Hareket, Kürdistan Demokrat Partisi’nin yanında istikrarını geri sağlayacak şekilde Kürdistan Yurtseverler Birliği’ne karşı savaştı¹⁴⁶. 23 Aralık 1995’te Kürdistan Demokrat Partisi Süleymaniye’deki dördüncü şubesinin karargâhında Kürdistan Yurtseverler Birliği’nin saldırılarına karşı koyduktan sonra, Hareket, şehirden savaş görüntüsünü uzaklaştırmak için birbirleriyle savaşan iki taraf arasında müzakereler yapmaya kalktı. Kürdistan Demokrat Partisi’nin savaşız olarak o an Hareket’in kontrolünde olan Halepçe’ye çekilmesi sonucunda anlaşıldı¹⁴⁷.

Kürdistan Yurtseverler Birliği’nin Hareket’le savaşı esnasında Halepçe’deki karargâhı yerle bir edildi ve Şeyh Osman’ın Birliğin eline esir olarak düştü. Serbest bırakılması için Mesut Bârzanî, Hareket’in önderliğini Erbîl’e davet etti kendilerine orada kalabileceklerini söyledi. Hatta Hareket’in önderleri, Kürdistan Demokrat Partisi’nin elinde olan Selahaddîn şehrine bilfiil yerleştiler¹⁴⁸.

Seyyid İhsan Ali Abdulazîz şöyle der:

“Hareketin –Şeyh Osman ve Şeyh Ali ile- kurulduğu günden beri, Bârzanî ve Kürtlerin gidişatından sorumlu olan liderleriyle tarihî ilişkileri olmuştur. Bu ilişkiler bugüne kadar devam etmiştir. Fakat ne yazık ki, Kürdistan Yurtseverler Birliği ile böyle bir ilişkimiz olamamıştır. Kürdistan Yurtseverler Birliği ile yaşadığımız problemleri Demokrat Partiyle yaşamadık”¹⁴⁹.

Hareket’in Talabânî’nin Kürdistan Yurtseverler Birliği ile ilişkisine gelince, Hareket kurulurken aralarında bir ittifak anlaşması imzalanmıştı. Birliğin başkanı Talabânî bu konudaki bir konuşmasında şöyle diyerek buna işaret eder: “Irak Kürdistanı İslamî Hareketine arkadaşımız ve kardeşimiz Şeyh Osman Abdulazîz liderlik etmektedir. O, kurulduğundan beri Birliğin halefidir. Başlangıçta Birlik bu hareketle yardımlaştı. Onlara gereken kolaylıkları sağladık. Bu hareketin liderleriyle özellikle değerli Şeyh Osman’la sağlam ve güçlü bir ittifakımız vardır. Genel olarak

¹⁴⁶ Piştîvân, *el-İrhâb fî Kurdistân: et-Târîh-et-Tesrîf- et-Tecrîbe*, s. 80.

¹⁴⁷ el-Bâzyânî, *Mustakbelu’l-Hareketi’l-İslamiyye fî Kurdistânî’l-İrâk*, s. 157.

¹⁴⁸ Piştîvân, *a.g.e.*, s. 80

¹⁴⁹ *Ceridetü Liwin Press*, sayı: 231; Seyyid İhsan Ali Abdulazîz ile Röportaj.

hem prensipte ve hem de stratejik bakışta ilişkimizin güçlü, sağlam ve kapsamlı olması gerektiğine inanıyoruz. Fakat bazen Hareket'te veya Birlik'te öyle şahsiyetler oluyor ki, ilişkinin kasılmasına sebep oluyorlar veya sorumluluk bilincinden uzak hareket ediyorlar. Veyahut mutaassıp davranıyorlar”¹⁵⁰.

Bununla beraber her iki taraf arasında bazı çatışmalar meydana gelmiştir. Mesela 1979 yazında Hareket'e bağlı olan Hamza kuvvetinin amiri Hasan Babekr ile Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin liderlerinden biri olan Hasan Kuyistânî arasında bir problem ortaya çıkmıştı. 4 Eylül 1979'da Hasan Kuyistânî, Hamza kuvvetinin amiri Hasan Babekr'e bir mektup gönderdi ve Quwawe Harmi bölgesindeki üslerini açmamasını istedi. Buna karşılık Hareket'in sekreteryası sayı no: 10 ve 6 Safer 1410-7 Eylül 1979 tarihli bir mektubu Birliğin siyasi bürosuna gönderdi. Mektubun sonunda da şu ayete yer vermişti: “*Selam hidayete tabi olanların üzerine olsun*”¹⁵¹. Mektubun sonunda yer alan bu ayet Celal Talabâbî'yi rahatsız etti. Karşı bir mektupta şunları yazdı: “İznimiz olmaksızın bölgemizde karargâh açamazsınız”¹⁵². Ayrıca Şeyh Osman'a da bir mektup yazarak gönderilen mektubun sonundaki ayetten rahatsızlığını bildirdi ve problemin halli için bölgeye bir adamın gönderilmesini önerdi.

11 Eylül 1989'da bu mektuba cevaben Şeyh Osman Celal Talabânî'ye bir mektup yolladı ve her iki tarafın razı olacağı bir yerde çalışmaya davet etti.

Şeyh Osman Mayıs 1993'te BBC Televizyonu ile bir röportaj yaptı. Bu röportajda şöyle demektedir: “Bizim gücümüz 12 bindir. Onların gücü ise 200 bindir. Bir İslam Savunma Gücü kurmayı ilan ediyorum”¹⁵³.

Bu, iki taraf arasında 19 Aralık 1993'te rahatsızlıklara, karşı karşıya gelmeye ve çarpışmalara yol açtı. Önce birbirlerine ters bakışla başlayan bu durumlar gelişti

¹⁵⁰ Mecelletu'n-Nefir, sayı: 7, s. 4.

¹⁵¹ Tâhâ, 20/47.

¹⁵² İdrîs Sivelî, *Rawtî İslami le Basuri Kurdistan 1946-1991 Twejineweki Mijui le Kar u Çalaki Part u Komale İslamiyekan*, s. 221.

¹⁵³ Bizotnewei İslam (İslami Hareket) İslamî Hareket Dergisi, sayı: 13, s. 5.

ve Kürdistan'ın bütün bölgelerine yayıldı. Birlik, Hareket'in karargâhlarını işgal etti¹⁵⁴.

Ancak Hareket döndü ve Tahran'da bazılarıyla anlaştı ve biraz önce zikrettiğimiz gibi Birliğin Süleymaniye'de oluşturduğu hükümete girdi.

Buradan şu husus açıkça anlaşılmaktadır:

Hareket'in Kürdistan Demokrat Partisi ile ilişkisi başlangıçtan beri iyiydi ve aralarındaki ihtilaflar bu ilişkiyi bozmamıştı. Fakat Kürdistan Yurtseverler Birliği ile ilişkisi, dönüşümlü olarak bazen iyi bazen de kötüleşebiliyordu. Hatta bazen karşı karşıya gelmeye ve savaşımaya kadar varıyordu.

Düşünce açısından İslamî Hareket'in her iki partiye bakışı:

Kürdistan Demokrat Partisi laik bir partidir. Müsamaha açısından İslam'a yakındır. Zira Partinin kurucusu Mustafa Bârzânî'nin lakabı Molla'dır¹⁵⁵. İslam dinine olan sevgisinden dolayı bu lakabı almıştır.

Kürdistan Yurtseverler Birliği ise sol bir partidir ve dinlere uzaktır.

Fakat bu Hareket'in bu iki partinin bütün üyelerini tekfir ettikleri anlamına gelmemektedir. Onlara göre laiklik haddi zatında küfürdür fakat ona yardım edeni tekfir etmemektedirler¹⁵⁶.

2.5. Hareket'in Safları Arasında Fikri Eğilimler

Burada şuna işaret etmek gerekmektedir. Hareket'in içindeki bölünmenin ve farklı eğilimlerin ilk işaretleri, 1-4 Aralık 1994 tarihleri arası yapılan kongrede Şeyh Osman'ın makamından azledilmesi girişimleriyle ortaya çıkmıştır. Ancak bu teşebbüsler ifşa edildi. Çünkü Şeyh Ali, seçime katılanların 161 muhalif oyuna

¹⁵⁴ Piştîvân, *el-İrhâb fî Kurdistân: et-Târîh-et-Tesrîf- et-Tecrîbe*, s. 79

¹⁵⁵ Ancak ne yazık ki bugün bazı laikler bu büyük komutanın ismini Molla'sız kullanmaktadırlar!

¹⁵⁶ Üstat Abdullah el-Vartî ile mülakat.

karşılık 189 oy almıştı¹⁵⁷. Bunun yanında Hareket içinde başka ihtilaflar da baş göstermişti.

İslamî Hareket'teki bu fikri eğilimlere baktığımızda, bunların farklı eğilimler ve müteaddit görüşlerde yoğunlaştığını görürüz. Bu farklı eğilim ve görüşler Hareket'in oluştuğu şartlarda ve Hareket'in bizzat içinde zaten vardı.

2.5.1. İhvânî Düşünce

Hareket'in içinde İhvân'ın görüşlerini temel alan bir akım vardı. Bilindiği gibi İhvân, çağdaş İslamî siyasî hareketlerin en büyüğüdür¹⁵⁸. Yeniden İslamî hilafete çağırır. İslam anlayışlarının kapsamlı olduğunu, sadece bir tarafla sınırlı olmadığını iddia eder.

İhvân etki alanını genişletmeye çalışır. Davetlerinin dünyanın her tarafına yayılması için de azimli bir şekilde çalışır ve çalışmaya teşvik ederler.

Hareket'in içinde İhvân'ın fikirlerini temel alan bir akımın varlığının en açık delillerinden biri, Hareket'in kuruluşundan önce Şeyh Osman'ın İhvânın müşidi olarak seçilmesidir. Buna Şeyh Osman'ın, Şeyh Zehâvî ve Şeyh Savvâf ile ilişkisi de ilave edilebilir¹⁵⁹.

Fakat Şeyh Osman'ın kendisini, Dünya İhvânının iznini almadan Irak Kürdistanında İslamî Hareket'in müşidi olarak ilan etmesinin, silahlı mücadeleyi seçtiğini duyurmasının ve Hareketine askerî bir kanat oluşturmasının neticesinde iki taraf arasındaki ilişki gerildi ve kopma noktasına geldi.

Bunun üzerine İhvân'ın Kürdistan sorumlusu Seyyid Selahaddîn Bahauddîn İran'a ve Arap Emirliklerine gitmek zorunda kaldı. Dr. Nu'mân Abdurrezzak es-Samerrâî'nin silahlı mücadeleden uzak durulması ve bu işi kardeşi Şeyh Ali Abdulazîz'e bırakması gerektiğini belirten bir mektubuyla Şeyh Osman'a geldi.

¹⁵⁷ Piştîvân, *el-İrhâb fî Kurdistân: et-Târîh-et-Teşrîf- et-Tecrîbe*, s. 80.

¹⁵⁸ Üstat Abdullah el-Vartî ile mülakat.

¹⁵⁹ ed-Debbâğ, *el-İhvânü'l-Müslimîn fî'l-Irak*, s. 186-187.

Çünkü silaha sarılmak, ancak dünya İhvânının muvafakatıyla caiz görülebilir¹⁶⁰. Bu mektubun Güney Kürdistan'da Hareket üzerinde büyük olumsuz bir etkisi oldu. Bu etkiyi Şeyh Sadîk Abdulazîz şöyle açıklar: “Bu mektup yokken İran'daki gençlerin çoğu Hareket'e katılıyordu. Hareket'in burada ayrı bir konumu oldu ve resmi bir hüviyet kazanmaya başladı”¹⁶¹.

İhvân'ın bir diğer lideri, İslamî Hareket'e katılmadığını şöyle ifade eder: “Biz, Kürdistan'daki çoğu kardeşlerimiz gibi bazı sebeplerden dolayı Hareket'e katılmıyoruz. İslamî çalışma metotlarının ve İslamî stratejilerinin olmayışı bu sebeplerden biridir”¹⁶².

Bu bize düşünürler arasındaki kuvvetli ilişkiyi göstermektedir. Ancak zamanla bu ilişki zayıfladı. Hatta düşünce farklılığından ve başka bir İhvânî akımla çalışmalarından dolayı bazen kopma noktasına geldi. Bu İhvânî akım daha sonra İslamî Harekete katılacak olan Hareketu'n-Nahdati'l-İslamiyye'dir.

2.5.2. Selefî Düşünce

Selefiyye kavramı¹⁶³: Selefiyye, İslam aleminde ortaya çıkan ıslah hareketlerinin öncüsü sayılır. Kısaca Selefiyye, İslam akaidinin saf kaynaklarına çağırır ve tevhid kavramını kendisine bulaşan şirk unsurlarından temizlemede ısrar eder.

Selefiyyenin en bariz akaid esasları şunlardır: Cihadın farziyetini ihya etme, kabirlere ibadet gibi hurafe ve bidatları yok etme, tevhid kavramını arındırma vs¹⁶⁴.

İslamî Hareket'in selefî düşünceyi benimsediğini edebiyatlarından, fikirlerinden, selefî düşüncede olan Suudi Arabistan'la olan ilişkilerinden çıkarmamız mümkündür. Ayrıca Hareket'in liderlerinin Suudi Arabistan'ı ziyaretleri,

¹⁶⁰ İdrîs Sivelî, **Rawti İslami le Basuri Kurdistan 1946-1991 Twejineweki Mijui le Kar u Çalaki Part u Komele İslamiyekan**, s. 132.

¹⁶¹ İdrîs Sivelî, a.g.e., s. 132.

¹⁶² Hâdî Ali, **Yekgirta İslami Kurdistan (el-İttihâdu'l-İslamiyyi'l-Kurdîstân)**, s. 7.

¹⁶³ el-Cuhenî, Mânî' b. Hammâd, **el-Mevsû'atu'l-Muyessere fi'l-Edyân ve'l-Mezâhib ve'l-Ahzâbi'l-Mu'âsıra**, en-Nedvetu'l-Âlemiyye li's-Şebbâbi'l-İslamî, Dâru'n-Nedvetu'l-Âlemiyye, byy. 1420, s. 53.

¹⁶⁴ el-Hanbelî, Osman b. Abdillâh, **'Unvânu'l-Mecd fi Târîhi Necd**, Vezâretu'l-Me'ârif, Suudi Arabistan, Trz. s. 65.

orada toplantı yapmaları, Suudilerin yardım ve zekatlarını kabul etmeleri, Şeyh Osman gibi Hareket'in liderlerinden birinin Suudi Arabistan Üniversitelerinde eğitim görmesi debu durumu desteklemektedir¹⁶⁵.

Bunun yanında bu ilişki Hareket'in kurulmasından önceki bir döneme dayanmaktadır. Çünkü 1974 yılında Suudi Arabistan'ı, Kürt sorununu anlatmak ve ona destek sağlamak amacıyla ziyaret eden Molla Mustafa el-Bârzanî'nin kurduğu Kürdistan Alimler Birliği'nin temsilcileri arasında Şeyh Osman da vardı.

Hareket'in kuruluşundan ve Şeyh Osman'ın genel mürşit olarak seçilmesinden sonra Suudi Arabistan defalarca Şeyh Osman'ı davet etti. İster yardım kuruluşları vasıtasıyla olsun ister bizzat hükümet tarafından olsun ona küçümsenmeyecek derecede bir çok yardımlar sundu¹⁶⁶.

2.5.3. Aşırı Fikirler

Hareket'in saflarında aşırı fikirler 1992 yılında belirmeye başlamıştır. Aşırı fikirleri savunan akımın, Hareket'in siyasî hutbelerinde önemli bir etkisi olmuştur. Buna Mela Krekar grubu örnek olarak verilebilir. Mela Krekar Eylül 1992'de Erbîl Furkan Camisinde verdiği bir hutbede, bir İslam savunma ordusunun oluşturulduğunu duyurmuştur¹⁶⁷. Hutbede bu konuyla ilgili sözleri şöyledir: “12 Eylül 1992'de, İslam'ın ve Müslümanların tehlike altında olduğu bir durumda, arkadaşlarımızla “ben yaşıyorken din ihlal edilecek öyle mi?” şiarından hareketle, bir İslam savunma ordusunun oluşturulmasını kararlaştırdık. Ordunun saflarına katılacak isimlerin kaydı, 20 Eylül 1992 ile 20 Ekim 1992 tarihleri arasında olacağını müjdeliyorum. İsmi yazdıran bir kimlik verilecektir. O evinde bekleyecektir. Yanımızda silah vardır. biliyorsunuz Kürtçü düşünce Arapçı düşünceden az değildir. Çünkü Cemal Abdunnasır, Hafız Esed, Saddam Hüseyin İslam'ı kendi kültürlerinin bir cüzü saydıklarında ağır sözler söylediler. Fakat Kürtler böyle saymıyorlar”¹⁶⁸.

¹⁶⁵ el-Bâzyânî, *Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk*, s. 117.

¹⁶⁶ el-Bâzyânî, *a.g.e.*, s. 117

¹⁶⁷ Piştîvân, *el-İrhâb fî Kurdistân: et-Târîh-et-Tesrîf- et-Tecrîbe*, s. 72.

¹⁶⁸ Piştîvân, *a.g.e.*, s. 73. Hutbenin metni tescillidir. Ayrıca Erbîl ve Süleymaniye'nin cadde ve mahallelerinde dağıtılmıştır. Daha önce buna işaret edilmişti.

Hareket'ten ayrılıp Ensru'l-İslam'ı kuruncaya kadar belki de bu güne kadar Mela Krekar bu düşüncededir¹⁶⁹.

2.5.4. Milliyetçi Düşünce

Bu düşünce, her biri farklı bir açıdan bakmakla birlikte Hareket'in bütün akımlarında görülmektedir. Şeyh Osman akımı milliyetçiliği Kürtlerin haklarını elde etmek ve onlara özgü bir bölge oluşturmak olarak görmektedir¹⁷⁰. İkinci akım Ali Bapir'in temsil ettiği akımdır. Bu akım, İslam aleminin bütününde bir İslam devleti kurma hedefini gütmektedir. Ali Bapir kendisiyle yapılan bir röportajda Kürdistan anayasasıyla ilgili bir soruya şöyle cevap verir: “Şüphesiz ki birkaç sebepten dolayı biz bu taslağı kabul etmiyoruz. Öncelikle bu taslakta İslam'ın ve İslam Şeriatının konumu gerçekten zayıftır. Çünkü bu, bütün oluşumlarıyla Müslüman Kürt halkının durumuna kesinlikle uygun düşmemektedir. İslam Şeriatıyla ilgili olan madde 7. Maddedir. Önerilen ise 2. Madde olmasıydı. Çünkü maddeler önem sırasına göre sıralanmıştır. Bu İslam Şeriatının önemsenmediğini göstermektedir. Söz konusu madde Kürdistan Bölgesinin resmî dininden de bahsetmemektedir. İslam'ın sabitelerine ters düşecek herhangi bir kanunun çıkarılmasını da yasaklamamaktadır. Bu madde sadece şunu söylemekle sınırlandırılmıştır: İslam Şeriatının ilkeleri/prensipleri, teşriin başlıca kaynaklarından biridir. İlke/Prensip kelimesi geniş ve genel bir kelimedir. Te'vîl edilmeye muhtemeldir. Halbuki Şeriatın sabiteleri ile kastedilen Kur'ân ve Sünnet naslarıdır”¹⁷¹.

Aşırı düşünceleri benimseyen başka akımlar da vardır. Mesela el-Eş'arî ve's-Sûfî gibi. Fakat Hareket'in müntesipleri arasında diğer fikirlerin revaç bulması gibi bu akımın fikirleri revaç bulmamıştır¹⁷².

¹⁶⁹ Norveç'te hapisneden çıktıktan sonra NRT TV'nin kendisiyle 12.2.2015 tarihinde bir röportaj yaptı. Bu röportajda aşırı fikirlere sahip olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Burada onları tartışmak istemiyoruz.

¹⁷⁰ İdrîs Sivelî, *Rawti İslami le Basuri Kurdistan 1946-1991 Twejîneweki Mijui le Ker u Çelaki Part u Komele İslamiyekan*, s. 65.

¹⁷¹ *Çafpikêftnek le Gel Mamoste Ali Bapir Raberi Komele Islami Kurdistanî Irak* (Irak Kürdistanı el-Cemaatu'l-İslamiyye lideri Ali Bapir ile röportaj) Âsû Dergisi, sayı: 7, s. 4.

¹⁷² Üstat Abdullah el-Vartî ile mülakat.

2.6. El-Hareketu'l-İslamiyye Ve Terör

Terör fenomeni hakkında kalem oynatanların hepsi, büyük bir zorluğun bu kavramı çevrelediği görüşündedir. İkinci olarak terörün genel, kapsayıcı herkes tarafından kabul edilebilir bir tarifini yapmanın imkansız olduğunu belirtmek gerekir. Bu zorluk, hem terör eylemlerinin tabiatından hem de devletlerin bu eylemlere bakışından kaynaklanmaktadır. Bir devletin terör olarak gördüğü bir eylemi bir başkası meşru bir hak olarak görebilmektedir. Veyahut bazı kişiler veya devletler tarafından terör sınıfına sokulabilen bazı eylemler, onları yapanlar tarafından meşru bir hak olarak görülebilmektedir. Bütün bunlar, devletlerin ittifaklarına, Birleşmiş Milletler Kanunlarına ve üzerinde uzlaşılan insan haklarına göre farklılık arz etmektedir.

Bugün İslam ve Müslümanlar, terör, hoşgörüsüzlük ve aşırılık suçlamalarıyla karşı karşıyadırlar. Doğrusu bu gün bazı kitle iletişim araçları, terörü, İslam ve Müslümanlar için adeta zorunlu bir özellik haline sokmuşlardır. Hatta terör eylemlerinin İslam ile ilişkilendirilmesi, bazı şehirlerde ve toplumsal ortamlarda bir probleme yol açmıştır.

Bazı kitle iletişim araçları ve bazı yayınlar, İslam'ın hüküm ve prensipleriyle bazı Kur'an ayetlerinin teröre davet ettiğini ve Müslümanları buna yönlendirdiğini iddia ederek İslam'a terör suçlamasında bulunmaktadırlar. Kur'an ayetlerinin ve Nebvî hadislerin ya bizzat ya da dolaylı olarak kapsam ve delaletlerinin terörü teşvik ettiğini iddia etmektedirler. Bu iddialar hakikata aykırıdır ve gerçeği yansıtmaktan uzaktırlar.

Hakikat olan şudur: İslam, insanlığın gidişatıyla ilgili olan sorunlara çözüm getirmiş ve toplumun güvenliğini sağlamak için dengeli bir yol izlemiştir. Güvenliği sağlayacak amillerin temelini sağlamlaştırmıştır. Güvenliği korumayı sağlayacak ve insanlığın gidişatına musallat olan hastalık ve sapmaları tedavi edecek düzenlemeler ortaya koymuştur.

Bundan dolayı İslam'ın teröre bakışı ezeli bir bakıştır. Hem korumayı hem de terör ve hoşgörüsüzlüğün artmasına sebep olan ihtilafların çözümünü beraber ele almıştır¹⁷³.

Devletlerarasında terör tanımını sınırlandıracak bir ittifakın olmayışı, teröristleri kontrol altına alacak, teröre karşı mücadelede uygun bir çerçeveyi çizecek ve evrensel bir mührü taşıyacak bir ittifakı da zorlaştırmaktadır. Bu durum, devletlerarasında bir kaosun oluşmasına yol açmıştır. Birleşmiş Milletler Teşkilatı, Hitlerin kabul ettiği Devletler Hukukuna karşı çıkmasına, dünyadaki devletlerin karşı koymasıyla doğmuştur. Başka bir tabirle, diğer devletlere karşı bir terör hareketinin devlet düzeyinde ortaya çıkması üzerinde doğmuştur. Ve bir daha dünyanın başına böyle bir halin gelmemesi için bu hareketin ateşini mal mülk ve ruhlarda söndürmeyi üstlenmiştir.

Birleşmiş Milletler fikri ilk olarak, II. Dünya Savaşı'nın bitiminde savaşın galibi ülkeler tarafından, ülkeler arasındaki anlaşmazlığı ortadan kaldırarak ileride meydana gelebilecek ve kendi güvenliklerini tehdit edebilecek bir savaşın önüne geçebilmek amacıyla ortaya atılmıştır. Birleşmiş Milletler kanununu ve katılma şartlarını belirleyen heyet, o gün terör olarak nitelendirilen eylemlerin çözümü için maddeler koymuştur ve bunu da en önemli görevleri arasında saymıştır. Terör ve şiddetin kapılarını kapatmak için örnek modeller çizmiştir. Çünkü bu teşkilatın amacı dünya devletlerinin güvenliğini ve barışını korumaktır. Özellikle resmi kurumları arasında Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi terörle mücadeleyle ilgilenmektedir.

Ama maalesef dünya devletlerinin barış ve güvenliğini korumak için kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatı, güçlünün zayıfa tahakküm ve hakimiyetini önemsememiştir. Bunu da beş daimi üyenin veto yetkisiyle yapmaktadır. Dünyadaki problemlerin çoğunun ve pek çok devlet ve halkları için bu sıkıntıların devam etmesinin arkasında bu veto sopasının olduğuna tarih şahitlik etmektedir. Bunun delilleri de geceniz gündüzü gibi açık bir şekilde gözlerimizin önündedir. Kuvvetten arınmış bu kanun, başkalarının devletler hukukundan çıkmasına müsaade etmektedir.

¹⁷³ el-Matrûdî, Abdurrahman, **Nazratun fî Mefhûmi'l-İrhâb ve'l-Mavkif minhu fî'l-İslam**, Vezâretu'l-Evkâf, Suudi Arabistan, Trz. s. 36-38.

Çünkü bazı devletlerin veto hakkına sahip olması diğer dünya halklarının maslahatlarına zarar veren uygulamalarasebep olmaktadır.

İslam söz konusu olunca Batı alemi –çoğu zaman- aşırı gitmiştir. İslam'ın şiddet veterörden beslendiğini iddia etmiştir. Öyleyse mukavemet göstermek meşrûdur. Kur'ân bu kavramı kullanmıştır. Mukavemet, mücadele ve düşmanlığa mani olmak, bütün bu kavramlar, nefsi veya vatanî savunmaya delalet ederler. Bu ise bütün kanun ve şeriatlarda meşrû olan bir haktır. Ama iş mukavemet göstermekten çıkıp düşmanlığa dönüşünce durum değişir. O zaman bu terör, öldürme veya savaş gibi çeşitli isimlerle anılır. Bu ise kabul edilmeyecek bir durumdur.

Terör, çağımızın problemidir. Terör kavramı, terörden daha ziyade İslam ve Müslümanlara karşı bir meydan okumayı canlandırmaktadır. Çünkü Batılılar terörü, İslam ve Allah yolunda cihadı suçlamak için kullanırlar. Arap ve Müslüman liderler, batıların rızasını kazanmak ve yöneticilerine yaklaşmak için batılı anlamda her türlü terör veya terörizme karşı çıkmışlardır. Bu da Müslüman halklarla yöneticileri arasında ihtilafın sınırlarını genişletmiştir.

Batılılar, Müslümanların, hükümetlerin, halkların ve bireylerin hakları konusunda işlediği suçları, terörle savaş veya özgürlük ve demokrasiyi desteklemek veyahut daha başka isimlerle isimlendirmektedir. Üstelik terör kelimesini İslam'a ve Müslümanlara karşı kullanmaktadır. Aslında Müslümanların yapmaya çalıştıkları şey, dinlerini, vatanlarını ve onurlarını korumaktır. İslamî Hareketin terör hakkında iki yaklaşımı vardır.

- Bireysel, toplumsal ve devlet düzeyinde bütün şekil ve türleriyle toplumsal ve siyasî cinayet anlamında terör, tehlikeli bir olgudur. Ve islam'ın kesinlikle kabul etmediği bir şeydir.
- İhtilal ve diktatörlüklere karşı toplumların mücadelesi ise terörden farklıdır ve bu tür mücadeleler terör kapsamına girmemektedir. Belki başka bir kapsamda değerlendirilmesi gerekir. Bu nefsi, yeri, ırzı ve malı meşrû bir korumadır. Bunun da şartları ve kuralları vardır.

İslamî Hareket, bütün türleriyle ve şekilleriyle terörü reddeder. Hareketin gerçekleştirdiği herhangi bir terör, canlı bomba ve bombalama eylemi yoktur.

Hareket, bu gün DAIŞ olarak isimlendirilen örgütün İslam aleminde gerçekleştirmiş olduğu eylemleri reddeder ve yargılar. Çünkü bu tür örgütler, belli olmayan amaçlara hizmet ederler. Bundan dolayı onların eylemleri şüphesiz ki terördür¹⁷⁴.

Doğrusu Ensâru'l-İslam gibi İslamî Hareket'in abasının altından çıkan bazı bloklar, terör kapsamına girebilecek bazı eylemlere girişmişlerdir. Mesela bu blok, Kürdistan Demokrat Partisinin meşhur liderlerinden biri olan Fransuva el-Harîrî'ye 18.2. 2001 tarihinde bir süikast düzenlemiştir¹⁷⁵. Bu da cemaate karşı bir yayınsal hamle yapılmasına ve bunun terör olarak nitelenmesine yol açmıştır. Bundan dolayı da ulusal, laik ve sosyalist birçok parti tarafından, muhaliflerine karşı terör ve şiddeti benimseyen örgütler kapsamında değerlendirilmiştir. Diğer taraftan bu cemaat de bütün ulusal, laik ve sosyalist partileri, kökleri kazınılması ve islikleri Kürdistan toprağından temizlenmesi gereken kafır ve mülhit partiler olarak görmüştür¹⁷⁶.

İçteki bölünmelerden sonra İslamî Hareket, kolay yutulur bir lokma haline gelmiştir. Bu bölünmelerin temel sebebi, birbirini boğazlama, çekişme ve zayıflıktır. Açık siyasi demeçlerinin olmayışı da bunlara eklenebilir. Bu sebepler de saflarının dağılmasına, yardımcılarını, silah ve siyasî demeç verme gücünü kaybetmesine yol açmıştır.

Bütün bunların neticesi olarak da özellikle 11 Eylül 2001 olaylarından sonra, Irak devletinin 9.4. 2003 tarihli kanununa göre hem bölge hem de devlet tarafından terörle itham edilmiş ve terörist örgüt kapsamına sokulmuştur¹⁷⁷.

¹⁷⁴ Üstat Abdullah el-Vartî ile mülakat.

¹⁷⁵ bk. **el-Misbâr**, s. 73. Hamas'ın, Cemaatu't-Tevhîdî'l-İslamî'nin, Cundu'l-İslam'ın ve Ensâru'l-İslam'ın işlediği 10'dan fazla süikast ve öldürme teşebbüsünden söz edilmiştir.

¹⁷⁶ el-Bâzyânî, **Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk**, s. 195.

¹⁷⁷ el-Bâzyânî, **a.g.e.**, s. 196-198.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLAMÎ HAREKET'İN DEĞERLENDİRİLMESİ

2. İSLAMÎ HAREKET'İN OLUMLU YÖNLERİ

İslamî Hareket'in olumlu yönlerini birkaç açıdan incelemek mümkündür¹⁷⁸.

2.1.Siyasî Yön

2.1.1.Cihat Ruhunu Diriltmesi

İslamî Hareket'in tarihi araştırıldığında, bu Hareket'in dinî, siyasî, ilmî ve cihadî bir hareket olduğu açıkça görülecektir¹⁷⁹. Hareket daha gelişimin başlangıcından itibaren Allah yolunda cihadı kendisine ilke edinmiştir. Doğrusu Hareket'in bu yüce gaye için kurulduğu bile söylenebilir.

Hareket'in teşkilat yapısı ve metodunu anlatan kitapçığının kapağında “*Allah yolunda hakkıyla cihat ediniz*”¹⁸⁰ ayeti yer almaktadır.

Şeyh Osman ve beraberindekiler İran'a ulaştınca, daha önce İran'a hicret eden muhacir alimlerden oluşan Hareketu'r-Râbitati'l-İslamiyye örgütünün sorumluları onları ziyaret etmeye başladılar. Şeyh Abdullatîf el Berzencî'nin kendi isteğiyle liderliği bırakmasıyla cihat konusunda Şeyh Osman'a biat ettiler.

¹⁷⁸ el-'Aclânî, Abdullah, **Hareketu't-Tecdîd ve'l-İslâh fî Necd**, byy. 1409/1989, kitabından çokça yararlandığımı belirtmeliyim.

¹⁷⁹ Üstat Abdullah el-Vartî ile mülakat.

¹⁸⁰ **el-Hacc, 22/78.**

Bunlar, Islahatçı bir hareket olan İslamî Hareket'in kurulduğu günden itibaren Allah yolunda cihat etmeyi kendisine bir prensip olarak benimsediğini göstermektedir. Ama cihat kavramı ve uygulamaları konusunda Hareket'ten farklı düşünmekteyiz. Hareket, insanlara hedeflerini ve ilkelerini açıklamakta ve halkın şirk ve bidatla ilişkili gördüğü davranışlarına karşı çıkmaktadır.

2.1.1.1. Hayatı Dinle İrtibatlandırması

Hareket, ortaya çıktığı gün yani liderinin devlet başkanları ve yöneticilere mektuplar göndermeye başladığı gün hedeflerini ilan etmişti¹⁸¹. Bunlar ilkeleri belli hedeflerdir. Onların gayesi islam'dır.

Hareket'in liderleri davet ettikleri ilkeleri gerçekleştirmek için güçleri oranında çalışmaya gayret ettiler. Bu konuda doğru bir siyaset izlediler. İnsanlar arasında Allah'ın Kitabı, Resulünün Sünneti ve İslam'ın parlak dönemlerinde yaşayan imamların içtihatlarına göre muhakeme olunmaya çağırarak suretiyle adaleti tesis etmeye çalıştılar. İnsanlar için şer'î ilim yerleri ve fetva merkezleri açtılar. Bunun yanında toplumsal sorumluluklarını yerine getirmek için “emri bi'l-ma'rûf nehyi 'ani'l-münkeri” ilkesini yerine getirdiler. Halkı hakka zorlamak, dini korumak, kelime-i tevhidin anlamını açıklamak ve gereğini yerine getirmek, Allah yolunda ilmî cihadı gerçekleştirmek, şehadeti Müslümanlar için en yüce arzu haline getirmek için çalıştılar. Dünya ve Ahirette bireysel ve toplumsal mutluluğu sağlamak için hayatın farklı yönlerinde Kitap ve Sünnetin ışığında yürüdüler.

2.1.2. Diğer Devlet Ve Cemaatlerle İlişkileri

Hareket'in olumlu yönlerinden birisi de, Kürdistan'daki diğer parti ve örgütlerle ve etraftaki devletlerle geliştirmiş olduğu ilişkilerdir. Hareket ile Kürdistan Yurtseverler Birliği arasında cereyan eden çarpışmayı istisna edersek, onun gerçekten İslamî ve Milliyetçi partilerle ilişkisi iyidir. Bunun yanında etraftaki ülkelerle özellikle Suudi Arabistan ve İran ile ilişkisi mükemmeldir¹⁸².

¹⁸¹ Bu konuya Birinci Bölümde değinmiştik.

¹⁸² es-Sa'dî, Simyân Abdulhalık, *el-Harekâtü'l-İslamiyye fî İklîmi Kurdistâni'l-İrak*, s. 169-170.

İslamî Hareket'in öğrencileri, Suudi Arabistan üniversitelerine kabul edildiler. Abdulazîz b. Bâz¹⁸³ Şeyh Muhammed b. Salih el-'Usaymîn¹⁸⁴ gibi alim ve düşünürleriyle toplantılar yaptılar. Hareket'in sayılamayacak kadar öğrencisi de Suriye Üniversitelerine kabul edildiler. el-İmâm el-Evzâ'î Üniversitesi de bunlardan biridir.

Hareket, Necmettin Erbakan¹⁸⁵ başkanlığında İstanbul'da yapılan Refah Partisi toplantılarına da katılmış ve konuşmalar yapmıştır¹⁸⁶. Hareket'in şu anki müşidi İrfan Ali Abdulazîz bazı üyelerle birlikte Türkiye Cumhuriyetiyle ilişkilerini geliştirmek amacıyla Türkiye Dış İşleri Bakanlığını ziyaret etmiştir¹⁸⁷. Bunlar Hareket liderlerinin güttüğü ince siyasetlerdir.

Kürdistan bölgesinde Kürt halkının mücadelesinde ve Bölgesel Yönetimin oluşumundan sonra genel hizmetlerde Hareket'in önemli bir rolü vardır.

¹⁸³ Abdulazîz b. Abdillâh b. Abdurrahman Âl-i Bâz. 1330'da Riyad şehrinde doğdu, ilim ve fazilet sahibi olan bir ailede yetişti. Küçüklüğünde Kur'an'ı hıfzetti. On altı yaşındayken bir hastalığa yakalandı ve görmesi zayıfladı. Bu gittikçe arttı ve yirmi yaşındayken gözlerini tamamen kaybetti. Şeyh Muhammed b. Abdullatîf ve Şeyh Muhammed b. İbrahim'e öğrencilik yaptı. On yedi yaşındayken kendisine "el-Kaza fi'l-harc" isnat edidi. İlmi Araştırmalar ve Fetva, Davet ve İrşat Dairesine başkanlık yaptı. 1414'te Suudi Müftüsü, Büyük Alimler Heyeti ve İlmi Araştırmalar ve Fetva dairesi başkanı ilan edildi. 22 Muharrem 1999'da vefat etti. Cenaze namazı Mecid-i haram'da Cuma namazından sonra kılındı. Mekke'deki el-Adl mezarlığına defnedildi. Cenazesine çok büyük bir kalabalık katıldı. bk. Bedr, Abdulmuhsin b. Hamd, **eş-Şeyh Abdulazîz b. Bâz Rahimehullah mine'r-Ra'îl-Evvel**, Dâr İbni'l-Kayyim, Suudi Arabistan, 1421/2000, s. 4 vd.

¹⁸⁴ Muhammed b. Salih b. Muhammed. Dördüncü atası Osman olduğundan dolayı kendisine Usaymîn denilmiştir. Kasım şehirlerinden biri olan Uneyze'de doğdu. Hocası Abdurrahman b. Sa'dî vefat ettiğinde, Uneyze şehrinin büyük camisinde imamlık, hatiplik ve öğreticilik görevini üstlendi. Vefat edinceye kadar bu görevi sürdürdü. 15 Şevval 1321'de vefat etti. Cenaze namazı Mescid-i Haram'da kılındı. Mekke'de el-Adl mezarlığına defnedildi. Pek çok eseri vardır. Bazıları şunlardır: Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Kerîm, el-Kavâ'idu'l-Muslâ fi Sıfâtillahi ve Esmâihî'l-Husnâ ve diğerleri. bk. Bedr, Abdulmuhsin b. Hamd, **eş-Şeyh Muhammed b. 'Usaymin mine'l-'Ulemâi'r-Rabbâniyyîn**, Matba'atu'n-Nercis, byy. 1422/2001, s. 5-19; ez-Zubeyrî, Velîd b. Ahmed, **el-Câmi' li Hayâti'l-'Allâme Muhammed b. Sâlih el-'Usaymin**, Mecelletu'l-Hikme, Leidz, Britanya, sayı: 10, 1. Baskı, 1422/2002, s. 10, 147; Abdulmun'im İbrahim, **eş-Şeyh İbn 'Usaymin fi Mizâni't-Tefsîr ve'l-Mufessirîn**, H. B. Mısır, 2008, s. 12.

¹⁸⁵ Necmettin Erbakan 1926'da Sinop'ta doğdu. Asil ve köklü bir aileye mensuptur. 1948'de İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Fakültesini bitirdi. Doktora yapmak için Almanya'ya gönderildi. Aachen Üniversitesinde doktorasını yaptı. 1996'da Doğru Yol Partisiyle hükümet kurdu ve Başbakan oldu. Bk. el-Cuhenî, Mânî' b. Hammâd **el-Mevsû'atu'l-Muyessere fi'l-Edyân ve'l-Mezâhib ve'l-Ahzâbi'l-Mu'âsire**, I, 220-222.

¹⁸⁶ el-Bâzyânî, **Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fi Kurdistânî'l-İrâk**, s. 118 vd.

¹⁸⁷ Basknet.org

2.1.3. Siyasî ortaklıklar

İslamî Hareket Kürdistan'da yapılan birçok seçime katılmış ve büyük başarılar elde etmiştir. Bazı durumlarda çeşitli vesilelerle Hükümete karşı sert bir muhalefet de sergilemiştir¹⁸⁸.

Bu tür sert mulafetler Kürdistan'daki İslamî akımlarla milliyetçi ve laik akımlar arasındaki ihtilafları artırmıştır. Ancak taraflar arasındaki antlaşmaların bir sonucu olarak, Kürt ve Irak toplumunun âli menfaatleriyle ilgili pek çok konu ve kararlarda farklı görüşlerin birbirine yaklaştığını görmekteyiz. Bu antlaşmalar aynı zamanda Hareket ile Kürdistan Yurtseverler Birliği arasında dökülen kanın durmasına da sebep olmuştur. Böylece İslamî akımlar özellikle de İslamî Hareket'in etrafındaki şüpheler de dağılmıştır. Çünkü bu tür durumlar genelde İslam'a özelde de İslamî Hareket'e zarar veren İslam karşıtı kötü niyetli bir takım yayınların sonucu olmuştur.

Bütün bu antlaşmalar, Kürdistan'daki Müslümanların kendi halkının beklenti ve sorunlarına karşı duyarlı olduklarını herkese göstermiştir. İslamî Hareket de bu toplumun olumlu bir unsurudur ve siyasî işlerde onların da katkısına ihtiyaç vardır.

Bu ortaklıkların bir sonucu olarak, Müslüman bakanların özellikle Hareket'in bakanlarının, parlamentodan çıkarılacak kararların İslamî esaslara göre olmasında, İslamî kimliğin korunmasında ve İslam'ın ilkelerine aykırı olan her türlü kararlara karşı çıkmada son derece özen ve gayret gösterdiklerini görüyoruz.

2.1.4. Güzel Bir Önderlik Sergilemeleri

Bu hareketin liderlerinin davranışları, onların İslamî ilkelere ne kadar bağlı olduklarının, İslam'ı hayatlarında ne kadar uyguladıklarının ve hayatlarını onunla ne kadar boyadıklarının boyutlarını göstermektedir. Çünkü nazarî ilkelerle amelî uygulamalar arasındaki irtibatın miktarı bunu göstermektedir.

¹⁸⁸ eş-Şeybânî, Rıdvân Ahmed, **el-Harekâtü'l-Usûliyyetu'l-İslamiyye fi'-Âlemi'l-'Arabî**, Mektebetu Medbûlî, byy. 2005, 270.

Bu ıslahatçı hareketin liderlerinin davranışları, gerçek, aydınlatıcı bir tablodur. Doğruluk, ihlas, iman ve Allah'ın rızasını gözetme, İslamî hayatın bir tablo halinde güzel bir model ve övmeye değer bir şekilde cisimleşmesi, insanların hayatlarında hem sözlü hem de fiili olarak örnek alabilecekleri şahsiyetler olduklarını gösterir. Sözlerin gözle görülür eylem ve davranışlara yansımaları gerekir.

Şeyh Osman, züht, takva, vera ve güvenilirlikte örnek bir şahsiyetti. Gecelerini ibadet, gündüzlerini cihatla, hak kelimeyi savunmakla geçirirdi. Hakkın yardımından emin bir şekilde malını fakir olur korkusu yaşamadan Allah yolunda harcar, insanların maslahatları için çalışır ve elinin altında olanı en güzel bir biçimde korurdu. Öğrencilerine çocukları gibi bir muamelede bulunurdu. Daima Allah'la irtibat halindeydi ve sürekli olarak halkın faydasına koşardı.

Şeyh Ahmed Kake Mahmûd'un hayatı, takva, ıslah, doğruluk, imana davet, Allah yolunda cihada bir örnekti. Kişisel davranışları tertemizdi.

Şeyh Abdullatîf el-Berzencî ise, eşsiz şahsiyetlerdendi. İhlas ve verada öncekilerden eksik kalır tarafı yoktu. Tertemiz bir geçmişe sahipti. Sorumluluğu altında olanlara karşı merhamet ve acıma duygularıyla doluydu. Hayatı, örnek alınması gereken bir Müslüman hayatının en güzel bir örneği idi.

2.1.5. Kültürel Ve Yayın Faaliyetleri

Hareket'in kültürel ve yayınsal yönlerden gerçekten önemli bir rolü vardır. Katıldığı bütün toplantı ve kongrelerde Kürt sorununu tanımlamak için uğraşmıştır. Bu konuda birçok dergi ve gazetelerde makaleler yayınlamıştır. İslam devlet başkanlarına mektuplar göndermiştir. Kürt sorununun çözümü için bu ülkelerde birçok serginin açılmasını sağlamıştır. Bunun yanında meşhur şahsiyetlerle görüşmeler yapmıştır. Mesela, Şeyh Osman'ın 1993'te Suudi Meliki Kral Fahd ile 1994'te İran dini lideri Ayetullah Ali Hameney ile 1994'te Türkiye Başbakanı Necmettin Erbakan ile yaptığı görüşmeler bu kabildendir¹⁸⁹.

¹⁸⁹ el-Bâzyânî, *Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistâni'l-İrâk*, s. 147-148.

Hareket'in Şam bürosu Halepçe faciası nedeniyle 16 Mart 1995 Şam'da Irak Kültür salonunda bir sergi açmış ve bu sergi üç gün sürmüştür¹⁹⁰.

Hareket'e bağlı İ'lâmu Kuvveti'ş-Şâfi'î, İran'ın Biranşehir şehrinde şehitler sergisi ismiyle 26 Aralık 1988'de bir sergi açmıştır. Bu sergide Irak Hükümetinin Halepçe ve köylerinde yaptığı vahşeti gösteren 62 tablo, 20 poster ve fotoğraf sergilenmiştir¹⁹¹.

Hareket, Ocak 1987'de Erbîl'in kuzeyinde Qalatokhan'da Hasan el-Bennâ ismiyle bir matbaa kurmuş ve bu matbaada birçok kitap ve yayını bastırmıştır. Onlardan bazıları şunlardır:

Ali Bapir, Rebazî Pexamber (Peygamber'in Rehberliği)

Ali Bapir, Silsile Ba Cakter İslam Binasim (İslam'ı Daha İyi Tanıyalım)

Hakkın Sesi Dergisi

Mücahitlerin yayınlarından bazıları

Muhammed Zerzî, Mecmua mine'l-Me'âriki'l-Hizbiyye

Diğer kitap ve gazetelerden oluşan bir Mecmua¹⁹².

İslamî Hareket'in oluşturmuş olduğu önemli kültürel oluşumlardan biri de öğrenciler için 20.6.1986'de kurulan er-Râbitatu'l-İslamiyyeti'l-Kurdiyye'dir¹⁹³. Bu oluşumun, gençlere dinlerini öğretmede ve onları bilinçlendirmede önemli bir rolü olmuştur.

¹⁹⁰ **Alayi İslam** (İslam Sancağı), Buneyi Karesati Halepçe (Halepçe'yi Anma) haftanemeyi Alayi İslami (İslam Sancağı Dergisi) sayı: 9, yıl: 3, Zilka'de 1415/Nisan 1995, s. 10.

¹⁹¹ **Baver, Hevalekani Çelakiyekani Peşmerge (Peşmergenin Faaliyet Haberleri), Dengi Baver (Hakkın Sesi Dergisi)**, sayı: 7, Ocak, 1989, s. 2.

¹⁹² Bk. el-Bâzyânî, **Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fi Kurdistânî'l-İrâk**, s. 136-151; İdrîs Sivelî, **Rawti İslami le Basuri Kurdistan 1946-1991 Twejineweki Mijui le Ker u Çelaki Part u Komele İslamiyekan**, s. 199-214.

¹⁹³ Bk. **Ek 8 ve 9**.

İslamî Hareket'in Kerkük İlişkiler bürosu sorumlusu Hasan Şeyhânî, 26.1.2013'te Kürdistan bölgesinde varolan partilerle ilişkileri sağlamlaştırmak amacıyla Komünist Partisini ziyaret etmiştir.

Basın bürosu, lideri Muhammed Ali Abdulazîz başkanlığında Süleymaniye, Erbîl ve Kürdistan'ın diğer şehirlerinde birkaç toplantı düzenlemiştir. Bu toplantılarda Bölgenin siyasî ve güvenlik konularını tartışmışlardır¹⁹⁴.

Hareket'in Fevraman'da "Fevraman Kızkardeşler şubesi" isminde kadınlar için bir şubesi bulunmaktadır¹⁹⁵. Bu şubenin önemi, Müslüman Kürt kadınlarını, dinde kavrayış sahibi olabilmeleri için bilinçlendirmesidir.

Mela Ali Abdulazîz'in kızı Munire Hanımefendi, 18.6.2013'te bir hayır çeşmesinin açılışına katılmıştır.

Munire Abdulazîz, Leyla Abdulazîz ve Dilber Hanımefendileri siyasî büronun üyelerindendirler.

Hareket'in kültürel yönüyle ilgili olan ve Kürtlerin bilinçlendirilmesinde önemli roller üstlenen birçok medresenin inşa edilmesidir¹⁹⁶. Bu medreselerden bazıları şunlardır:

Şeyh Muhammed el-Hâl Şer'î İlimler Enstitüsü: Bu enstitü Kürt öğrencileri eğitmek amacıyla kurulmuştur. Süleymaniye'de etkisi açıkça görülmektedir.

İmam Şâfi'î Şer'î İlimler ve İslamî Öğretim Enstitüsü: Bu enstitü 1997 yılında Erbîl'de açılmıştır. Erbîl'de önemli bir rol üstlenmiştir. Çünkü farklı mescitlerde eğitim gören öğrencileri toplamıştır. İlmi, ehliyetli alimlerden almalarını sağlamıştır.

¹⁹⁴ Hareketin resmi facebook sayfası:

<http://www.facebook.com/243661112505678/photos/a.259410344264088.1073741851.243661112505678/259410514264071/?type=1&theater>

¹⁹⁵ Bk. <http://www.basknet.org>

¹⁹⁶ **Safve Dergisi**, sayı: 1, s. 17.

Mus‘ab b. Umeyr Enstitüsü: Bu enstitü, Halepçe’ye bağlı Sîrvân Nahiyesinde kurulmuştur. İslamî kültürü bu bölgedeki çocuklara öğretmede güzel roller üstlenmiştir.

Buhârî Medresesi: 1995 yılında Bâzyân mıntıkasında kurulmuş büyük bir medresedir. İslamî ilimlere hizmet etmektedir.

İslamî hareket, Dokan, Köysancak, Halifan, Binjwen ve başka birçok belde medreseler inşa etmiştir. Rabûn (Devrim) kanalının müdürü Seyyid Ahsen Hasan ile bir mülakat yaptım. Kendisinden beni destekleyecek bazı malumatlar edindim. Mülakat esnasında şunları zikretti:

“İslamî Hareket, 1992’de Ranya şehrinde ilk Kürt kanalını açmıştır. Aynı zamanda bazı yayınlar gibi başka araçları da vardı. Hareket bu yayınlarda Müslüman Kürtlerin mazlumiyetini ilgilendiren hususları dile getirmiştir. Bu araçlardan bazıları: Savtu’l-Hak (Hakkın Sesi), Râyetu’l-İslam (İslam Sancağı), Nefir, el-Minâre, el-Cumhûr, es-Sevre ve diğerleri.

Hareket’in birkaç radyo istasyonu vardır: Savtu’l-İslam, Savtu’l-Hareketi’l-İslamiyye fî Kurdistân gibi. el-Hareketu’l-İslamiyye isminde bir günlük gazetesi vardı. Daha sonra ismini Tariku’l-İttihâd diye değiştirdiler. Daha sonra da ismini Bask yaptılar.

2010 yılında uydu yayını yapan Râbûn yani devrim isminde bir kanalı oldu. Başlangıçta Erbîl’den yayın yapıyordu. Daha sonra Süleymaniye’ye taşındı. Yayını ve programları 2013 yılına kadar devam etti.

Bu kanalın kurulmasının hedefi, İslam risaletinin yayını yapmak ve Kürt toplumuna hizmet etmektir. Müslüman davetçilerin bu kanala hizmet etmelerini istedi. Fakat ne yazık ki maddî imkânsızlıklardan dolayı bu kanalın yayınları devam edemedi.

Kısa bir zamanda seyirci ve izleyiciler için güzel hizmetler sunduk. Çünkü bu kanal, insanların hayatlarındaki ruhî boşluğu kapatmaya ve evlerine girip hizmet

etmeye çalıştı. Hareketin mürşidinden güzel bir haberi müjdeliyoruz. O da kanalın tekrar yayınına devam etmesi için çalışmalar devam etmektedir.

Halihazırda Halepçe, Süleymaniye ve Erbîl’de Savtu’l-İslam isminde üç tane radyo istasyonumuz ve bask net isminde de bir web sayfamız vardır. Bu sayfamızda, bazı ulusal ve güvenlik meseleleriyle ilgili makale ve davetlerin yayımı için güzel gayretler vardır.

Mesela: bu sitemizde Erbîl güvenlik ve asayiş kuvvetleri büyük hacimli 20 kutu uyuşturucu ve içki ele geçirip haczettiğini duyurduk¹⁹⁷.

Bu sitemizde temsilcilerimizin İran’ın başkenti Tahran’da Iraklı kültürlülerle bir toplantı yaptıklarını duyurduk¹⁹⁸.

2.2. Dinî yönleri

2.2.1. Bazı Kavramları Ortaya Çıkarmak

İslamî Hareket’in sonuçlarından biri de, İslamî bazı kavramları ortaya çıkarması olmuştur. Allah’ın istediği şekilde nefisleri ıslah etmek, akideyi tashih etmek, gidişatı düzeltmek ve insanlar arasında şeriatın maksatlarını gerçekleştirmek dinin hedefleridir. İslamî Hareket dinin bu hedeflerinden sapmalara karşı mücadele etmiştir.

Bundan dolayı bu Hareket, dinin usulü ve fûru ile çok ilgilenmiştir. Bu kavramlarla kastedilenin anlaşılması için manalarının sınırlarını belirlemişlerdir. Bu kavramlara yüklenen anlamlardan arındırmakla sonradan yüklenen ve kendilerinden çıkarılan anlamlarla ilgilenmişlerdir. Kavramların anlamlarını belirlemede farklı eğitim ve öğretim araçlarını kullanmışlardır. Kullandıkları bu araçlar, ta’lîm, tevcîh, telîf, risale ve benzerleridir.

Yine hutbeler, kitap sergileri, Şeyh Osman’ın kitapları (Tefsîru’l-Kur’âni’l-Mubârek, Şerhu Sahîhi’l-Buhârî gibi) bu araçlardandır.

¹⁹⁷ [Http://www.basknet.org/Babetekan_dreje.aspx?jimare=10103](http://www.basknet.org/Babetekan_dreje.aspx?jimare=10103).

¹⁹⁸ [Http://www.basknet.org/Babetekan_dreje.aspx?jimare=10105](http://www.basknet.org/Babetekan_dreje.aspx?jimare=10105).

Bu şer'î kavramların açıklamasıyla ve Şeriatte kendileriyle kastedilenin beyanıyla, kadı, müftü, müderris ve hatip yetiştirecek tarzda zorunlu olarak ümmi insanlara ileri düzeyde öğretimin yaygınlaştırılmasıyla, saf İslam akidesi insanların gönüllerine yerleşti. Böylece kullara kulluğun zilletinden kurtulup özgürleştiler. Sünneti sevdiler, bidatlerden nefret ettiler ve hurafelere karşı savaştılar. Bu onlarda hatta genelin yanında göze çarpan, genel bir algıya dönüştü¹⁹⁹.

2.2.2. Emri Bi'l-Ma'rûf Nehyi 'Ani'l-Münker Farızasını İhya Etmek

İslamî Hareketin en mümeyyiz vasfı, din ve dünya işlerinde Allah'ın rızasını kazanmaya götüren sahih ilim ile günlük hayattaki amel ve sağlam akideyi bir araya getirmektir²⁰⁰. Bunun için Hareket ilim ile başlamış²⁰¹, amelle, ilmin gerektirdiğini uygulamakla ve emri bi'l-ma'rûf nehyi 'ani'l-münker ilkesine sarılmakla devam etmiştir. Bu ilke de salih bir cemaati ve ma'rûfu bilip destekleyen, münkeri bilip ondan nefret eden doğru genel bir bakışı oluşturmak için ilmî bir uygulamadır. Toplumsal alanda fazileti destekleyen ahlaksızlığı sınırlayan bir sorumluluk bilincini oluşturmayı hedeflemiştir. İnşa ettiği böyle bir toplumda faziletler büyür ve gelişir, ahlaksızlıklar da geriler ve küçülür.

Bu büyük İslamî farızayı diriltmekle Hareket, tanındı ve yükseldi. Kendisine güvenenler arttı. Onlar bu davet için uğraştılar ve dinin hizmetinde kullanmaya devam ettiler. Bundan dolayı bu davanın liderlerinin en bariz vasfı, emri bi'l-ma'rûf nehyi 'ani'l-münker yapmalarıdır.

Bazı alimler bu farızayı öneminin büyüklüğünden ve etkisinin fazlalığından dolayı İslam'ın ilkelerinden sayarlar. Bir rivayette şöyle aktarılmıştır: “Şüphesiz ki Allah Kur'ân ile engellemediğini sultan ile engeller”. Bu sebeple bu fariza, insanların gönüllerinde İslam'a yer açmıştır. İyilikle kötülüğü birbirinden ayırtetme hissini kazandırmıştır. ma'rûfun fazilet, münkerin rezilet olduğunu göstermiştir. Hareket emri bi'l-ma'rûf nehyi 'ani'l-münker'i dinin usullerinden bir asıl, şiarlarından bir şiar olarak kabul etmiştir.

¹⁹⁹ Bk. el-Bâzyânî, **Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk**, s. 129 vd.

²⁰⁰ Bununla beraber uygulamalarda bazı hatalar yapmışlardır. Bk. **Ek 3**.

²⁰¹ Üstat Abdullah el-Vartî ile mülakat.

2.2.3. Dinde Dürüstlük Ve Sadakati İhya Etmek

İslam farklı şiarlarıyla bir beden gibidir. Beden, bütün uzuvlarıyla sağlam olduğu ve gelişimi için uygun ortam olduğu zaman görevini layıkıyla yerine getirebilir. Kürdistan'daki İslamî Hareket bu konuda büyük bir başarı kaydetmiştir. Çünkü İslam'ın bütün şiar ve esaslarını esas almış ve bu esasların gölgesinde faziletin gelişmesi için uygun bir iklim oluşturmuştur. Zira Kürt toplumu aslî değerlerine bağlı muhafazakâr bir toplumdur.

Mükemmel bir şekilde sadakat, sevgide, yardımda, emri bi'l-ma'rûf nehyi 'ani'l-münker'i destekte, cihatta, sosyal ilişkilerde, samimiyette ve sevip saymada kendisini gösterir.

Dürüstlük, Allah düşmanlarından kalben buğz etmek ve bunu herkese duyurmakla, onlara karşı eliyle, diliyle ve malıyla mücadele etmekle, onlardan her türlü ilişkiyi kesmekle ve davranışlarından hoşlanmamakla olur.

İslamî Hareket, hizmet için kullandıkları genel eğitiminlerinde, kitaplarında, mektuplarında ve hutbelerinde bunu bir ilke olarak benimsemiştir. İslamî Hareket liderleri, hasımlarıyla münasebetlerinde müdahene ve gizli kapaklı olmaktan uzak bir şekilde davranmıştır. Tevhid inancının bir gereği olan samimiyet ve dürüstlük ilkelerini hayatlarında bizzat göstermişlerdir.

2.2.4. Aklı, Cehalet, Hurafe Ve Bid'atten Arındırmak

Bu Hareket İslam Şariatının naslarını yüceltmeye ve Kur'ân dili olan Arapça'nın imkânları ölçüsünde şer'î delilleri ve fikhî içtihat usulünü anlama çerçevesinde akla saygı gösterip onu özgürleştirmeye çağırmıştır. İnsanların davranış ve sözlerini makamları ve ilmî dereceleri ne ölçüde olursa olsun, Şer'î delillerle ölçmüşlerdir. Zira ismet, sadece bu risaletin sahibine özgüdür. Resulullah'tan (s.a.v.) gelene baş göz üstüne demişlerdir. Peygamberden sonra bu ümmetin en faziletli olan Kur'ân vahyinin inişini müşahade eden, nüzul sebeplerini ve münasebetlerini bile, fasih Arap dilini iyi bilen Sahabeden gelene karşı da aynı şekilde baş göz üstüne demişlerdir. Fakat Peygamber ve sahabenin dışındaki kimselerden gelene karşı -her

çağdaki özellikle de ilk üç çağdaki hidayet liderlerine karşı saygı göstermekle birlikte- onlar adamsa biz de adamız demekten kaçınmamışlardır.

2.3. Sosyal Ve İktisadî Yönleri

2.3.1. Problemleri Çözme

Kürdistan'da İslamî Hareket ortaya çıktığında, şehirlilerle bedevîler, Kürt aşiretleri ve birbirine komşu köy ve şehirler hatta bazen bir ailenin fertleri arasındaki problemler, olabilecek en kötü bir durumdaydı. Bu problemler daha çok mal-mülk paylaşımı, su ve mera anlaşmazlığı, dinî, siyasî ve toplumsal bazı görevlerin taksimi gibi maddî durumlarla alakalıydı. Bu problemler dinî caydırıcılığın zayıflığı, cehaletin çokluğu, kabile, şehir, bölge ve mezhep asabiyeti, intikam hırsı ve benzeri durumlardan kaynaklamaktaydı.

Dinî bir esas üzere kurulan bu hareket ortaya çıktığında, bireylerde dinî hassasiyet gelişti. İnsanlar İslam'ın temel ilkelerini doğru bir şekilde öğrenmekle vicdanları ihya oldu ve insanlar için müşterek hedeflere kilitlenir oldular. Bu hedefler, dinin tecdidi, insanları dine davet, dindarları sevmek, fisk, fücür ve küfür ehline düşmanlık etmek, dinde samimiyet ve sadakat duygusunu ihya etmek, insanların hayata ve toplumsal bağlara bakışlarını değiştirmek, Allah'ın rızasını kazandıracak eylem ve davranışlarda bulunmak gibi hedeflerdi. Bütün bunlarla toplumda (adetler, antlaşmalar, hedefler gibi) her yönüyle bir devrim gerçekleştirildi. Herkes, gayretlerini din ve dünya menfaatlerini birlikte gerçekleştirecek şeylere yöneltti.

Bütün bunların sonucunda, problemler çözüm yoluna girdi. Cahilî asabiyetler azaldı. Haklar, sorumluluklar, helal ve haram bilindi. Şer'î ilimler yayıldı. Dinî değerleri koruyacak, halkı hakka ilzam edecek, hadleri uygulayacak, haksızlıkları önleyecek, dinî hükümler çerçevesinin dışına çıkacakları engelleyecek siyasî bir güç oluşturuldu. Böylece problemler azaldı. Güç ve cehaletin yerini adil, İslamî bir hukukî düzen aldı. Bununla kalpler yatıştı. İslam'ın adaletine sevindi. Hem vicdanda hem de dışarıda dinin sultasına boyun eğildi. Her alanda iyiliği emreden kötülüğe

engel olan sorumlu bir toplumun oluşumu, görevi hukuku gerçekleştirmek, hadleri uygulamak ve haksızlıkları engellemek olan siyasî bir güçle mümkün oldu.

Kısaca bir örnek vermek gerekirse şunu zikredebiliriz: Mamiş ve Mîr Udlî aşiretleri arasında bir arazi anlaşmazlığı yüzünden her iki taraftan da onlarca kişinin öldürülmesine sebep olan eski bir kan davası ikna yoluyla haledildi²⁰².

Erbîl 'Ayn Kâve'de Müslümanlarla Hristiyanlar arasında tartışma konusu olan Hristiyanlara ait arazilerin onlara geri verilmesi de bunun örneklerinden biridir. Şöyle ki arazinin mülkiyeti Hristiyanlara aitti. Irak Hükümeti onu işgal etmişti. Hükümetin çekilmesinden sonra bölgedeki Müslüman çiftçilerin eline geçmişti²⁰³.

Bu Hareket'in oluşumundan önce hakim olan keskin anlaşmazlıkların özellikle köylerde olanların çoğu böylece haledildi. Bu dava Allah'ın bu ümmete bir ilacı olarak görülebilir. Lütfundan dolayı başta da sonda da hamd Allah'a mahsustur.

2.3.2. İlmî Hareketi Canlandırmak

Irak'ta Kürdistan Bölgesinin sürekli organizasyonların oluşumundan önce yaşamış olduğu yalnızlık, İslam aleminden bu hareketin davetini kabul etmeye hazırlamıştır. Bu yalnızlığın açtığı salgıları, bu bölgedeki medreselerin yavaş yavaş küçülmesine, öğrencilerinin kaçmasına, bölgedeki alimlerin ölümüyle ilmin azalmasına, öğrencilerinin içine kapanmasına, ilim piyasasının hareketsiz kalmasına, halkın ilim ehlini gerektiği gibi takdir etmemesine, mutlak veya mukayyet içtihadı yapacak müçtehitlerin çıkmamasına, mezhep müçtehitlerinin nadiren yetişmesine kadar bir çok şeye sebep olmuştu. Hatta bölgenin tamamında meselelerde içtihat yapacak bir veya iki alim ancak bulunabiliyordu.

Bu hareket kurulunca ilim halkalarından mescitlerin genişliğine çıktı²⁰⁴. Görevi kitaplardaki bilgileri ezberlemek veya öğrenmekle sınırlı olmayan bu ıslah edici medreselerinin öğrencileri çoğaldı. İlmi gerçek hayatta uygulamaya koydular.

²⁰² Bu 1996 yılında Üçüncü kabine döneminde oldu. O zaman Ziraat ve Ziraatı Islah Bakanı Üstat Muhammed Nûrî el-Bâzyânî idi. bk. el-Bâzyânî, **Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk**, s. 127.

²⁰³ el-Bâzyânî, **Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk**, s. 127.

²⁰⁴ Üstat Abdullah el-Vartî ile mülakat.

Onu Müslümanların davranışlarında örnek teşkil edecek şekilde yaşadılar. Bu hareket, yardımcıları ve muhalifleriyle ve ikisi arasındaki ilmî münazaralarla insanları ilme teşvik ettiler. Toplum ikiye bölündü. Herbiri kendi konumu güçlendirmeye, tabilerinin yardımını aramaya çalıştı. Öyle ki Kürdistan'ın içinde ve dışında ilmî alanda taraflar oluştu. İnsanları ilim öğrenmeye teşvik ettiler. Kürdistan'da bu ıslah hareketi her taraftan gelecek ilim öğrencilerine göğsünü açtı, onları cesaretlendirdi, barındırdı, onlara ilim vasıtalarını tahsis etti. Böylece bu medresenin halkaları genişledi ve arttı. Tabileri için öğretim, öğrenim, münazara, mektuplar, ilim meclisleri vasıtasıyla uğrunda gayret harcayacak ve onu yayacak bir mesajları oldu.

İslamî Hareket'in önem verdiği ve gözettiği şey ilim ehline yardımlar sunmak ve ödenekler ayırmaktır. Bunun yanında dini görevler ve önemli vazifeler de üstlenmiştir.

Bu mükemmel ihtimamdan dolayı, insanlar ilme yöneldiler. Onu öğrendiler ve öğrettiler. Kadılık, müftü, imam-hatip, emri bi'l-ma'rûf nehyi 'ani'l-münker gibi pek çok devlet hizmetlerinde görev icra ettiler. Böylece bu davetin sorumluluklarını taşıyacak ve devamını bilfiil garantileyecek ilmî yeterlilik gücüne sahip kişiler olarak bu harekete yardımcı oldular.

2.4. Millilik Yönü

2.4.1. İslamî Hareket'in Kürt Sorunundaki Rolü

Hareket'in Kürt sorunundaki rolünü açıklamadan önce, bu sorunun ayrıntılı olarak anlatılması gerekmektedir. Kürt sorunuyla kastettiğimiz şey, Irak Kürdistan'ında, diğer kavim ve halklar gibi, özellikle Birinci Dünya Savaşından ve Kürdistan'ın bu parçasının Irak topraklarına katılmasından sonra coğrafi, tarihî ve millî haklarını kazanmak için Kürt halkının verdiği mücadeledir. Bundan dolayı bu bölgenin çocukları, kültürel, dinî, sosyal ve milli haklarını elde etmek için mücadele vermeye başladılar. Dünyanın diğer mazlum halkları gibi Kürt halkı da bu hedefi gerçekleştirmek için bir çok devrim ve intifada eylemi gerçekleştirdiler.

Şeyh Abdusselam el-Bârzânî'nin 1908'de, Şeyh Muhammed el-Hafid'in 1914'te gerçekleştirdikleri devrimler bunlardandır. Bu devrimlerin en büyüğü ise o dönemdeki Irak yönetiminin Kürtlere yönelik saldırılarından sonra Kürdistan Demokrat Partisinin Molla Mustafa Bârzânî başkanlığında gerçekleştirdiği Eylül 1961 devrimidir. Kapsamlılığı, düzenlemeleri, Irak hükümetine indirdiği darbeler ve birçok bölgeyi özgürleştirmesi göz önünde bulundurularak bu devrimin Kürdistan'daki en büyük devrim olduğu söylenebilir. Burada şunu da belirtmek gerekir: Molla Mustafa Bârzânî, Irak ordusunun savaşa girmesine yer açması ve üçlü düşmana (İngiltere, Fransa ve İsrail) karşı Mısır'ı savunması için savaşı durdurdu. Bu, bütün tarafların özellikle de Arapların övdüğü meşhur bir hadisedir. Bunun sonucunda Irak yönetimi ile Molla Mustafa Bârzânî, 1970'te Kürtlere özerklik verilmesi konusunda antlaştılar. 1975'de ABD başkanlığında Irak ile İran arasında Cezayir'de yapılan ve Kürt sorununa bir darbe indiren bu uğursuz antlaşmadan sonra bu devrim iki hafta içinde arka arkaya ağır darbeler yedi ve pek çok Kürd'ün mülteci olarak İran ve Türkiye'ye göç etmesine yol açtı. Bundan sonra durum tersine çevrildi. Fakat devrim bir daha Kürdistan Demokrat Partisi önderliğinde ve Molla Mustafa başkanlığında geri geldi ve mevcut şartlar muvahecesinde safları yeniden şekillendi. Bu devrime 1976 Kûlân devrimi dendi ve 1991 yılına kadar devam etti. Bu, Kürdistan'da güvenli bir bölgenin oluşturulmasına sebep olan intifada hareketini getirdi. Diğer hareketler gibi İslamî Hareket'in de Kürtlerin dinî ve millî haklarını savunan bu devrimlerde önemli bir rolü olmuştur. Çünkü bu intifada, bu sorunun stratejik ve karakteristik bir modeli sayılır. Bundan dolayı İslamî Hareket'in, intifadadan önceki rolünü yani kuruluşundan intifadaya kadar ki rolünü ortaya koymaya çalışacağız. İntifadadan sonra Hareket yeni bir evreye girdi.

2.4.2. 1987'deki Kuruluşundan 1991 İntifadasına Kadar İslamî Hareket'in Rolü

Hareket'in bu merhaledeki rolünü iki kısma ayırmak mümkündür. Birincisi askerî rolü, ikincisi ise yayın ve kültürel rolüdür.

2.5. Askerî Rolü

Bu Hareket, 1987'de Şeyh Osman'ın evinde yapılan ilk kongrede kuruldu. Siyasî blokunun oluşumundan sonra askerî blok oluşturuldu. Sorumluluğu da dört kuvvetten (hîz)²⁰⁵ oluşan el-Ceyşu'l-İslamîyyi'l-Kurdîstânî ismiyle Mela Ali Biyâre'ye verildi²⁰⁶. Bu kuvvetler şunlardır.

- Hîzî Şâfi'î: Şâfi'î Kuvveti. Sorumlusu Mela Abdulkadir Bırayeti'dir. Merkezi Erbil'dedir.
- Hîzî Hamza: Hamza Kuvveti. Sorumlusu Ali Bapir'dir. Merkezi Ranya Beşder'dedir.
- Hîzî Selahaddîn: Selahaddîn Kuvveti. Lideri İbrahim Mela Osman Abdulazîz'dir. Merkezi Halepçe-Karadağ'dadır.
- Hîzî Fârûk: Fârûk Kuvveti. Sorumlusu Ahmed Kâke Mahmûd'dur. Merkezi Havraman'dadır.

Bu alanda Erbil Emniyet Müdürlüğü Ocak 1988 tarih ve 312/5 sayılı yazısında İslamî Hareket'in askerî blokuna ve dört kuvvetine işaret etmiştir. 1988 yılında yapılan toplantıda bir çalışma programı hazırlamaya kalkıştılar²⁰⁷.

Bu kuvvetlerin Irak yönetimine karşı gerçekleştirmiş olduğu en önemli askerî eylemleri şöyle sıralayabiliriz:

- Şâfi'î Kuvvetinin Erbil ile Köysancak arasındaki yolda birliğin komutanına kortejlik eden beşinci askerî birlik konvoyuna komplo düzenlemesi. Bu komploda birkaç araç imha edildi ve pek çok koruma öldürüldü. Ancak komutan bu komplodan sağ olarak kurtuldu²⁰⁸.
- Selahaddîn Kuvveti, 18 Eylül 1989 yılında Şirmer- Bâlânî yoluna mayın yerleştirdi. Bir askerî aracın geçişi esnasında mayın patlatıldı, 11 asker öldürüldü, 3 asker ise yaralandı²⁰⁹.

²⁰⁵ Kürtçe kuvvet/güç demektir.

²⁰⁶ Piştîvân, *el-İrhâb fî Kurdistân: et-Târîh-et-Teşrî'- et-Tecrîbe*, s. 66.

²⁰⁷ İdrîs Sivelî, *Rawtî İslamî le Basurî Kurdistan 1946-1991 Twejineweki Mijui le Ker u Çelaki Part u Komele İslamiyekan*, 30 no'lu vesika, s. 202.

²⁰⁸ en-Nefîr, *Nefîr Haberleri*, en-Nefîr Dergisi, Sayı: 4, Zilhicce, 1409/Temmuz 1989, s. 2-3.

²⁰⁹ en-Nefîr, *Nefîr Haberleri*, en-Nefîr Dergisi, Sayı: 5, Şubat 1990, s. 5.

- Selahaddîn Kuvvetinden bir grup militan, Hûrmâl şehrinde bir Irak askerî birliğine saldırdı. Bu saldırıda iki asker öldürüldü. Değişik türlerde pek çok silah ele geçirildi²¹⁰.
- Selahaddîn Kuvvetinden birinci şube peşmergeleri, 22-25 Ocak 1987’de, Sirket mıntıkasında bulunan Irak kuvvetlerine birkaç saldırı düzenledi. Bu saldırılarda 3 asker öldürüldü ve bir kaçı da yaralandı²¹¹.
- 27 Ocak 1987’de Selahaddîn Kuvvetleri Sirket mıntıkasındaki kışlalara saldırı düzenledi. Kışla tahrip edildi ve birkaç asker yaralandı²¹².
- Selahaddîn Kuvvetleri, 23 Haziran 1989’da Ahmed Âvet bölgesindeki bir karargaha saldırı düzenledi. Karargahı ele geçiremediyse de büyük maddî can kayıplarına yol açtı²¹³.
- 13 Mayıs 1989’da Fârûk peşmerge kuvvetleri Şarbaşir bölgesine girerek Hükümet kuvvetlerine saldırdı. Çarpışmalar sonucu 500 adet Arbici silahı, 180 havan mermisi ve daha başka malzemeler ele geçirdi²¹⁴.
- 7 Aralık 1989’de Selahaddîn ve Fârûk kuvvetlerinden bir grup Babi Bunk bölgesinde Irak Hükümetine ait bir Rebiyye’ye saldırdı. Rebiyye’yi yaktı ve 5 askerî öldürdü 2 tanesini de yaraladı²¹⁵.
- Şâfi’î kuvvetlerinden bir grup 9 Ocak 1988 gecesi Zamak bölgesindeki 116. Birliğe saldırı düzenledi. Uzun çarpışmalardan sonra askerî birliklere büyük zayıflatlar verdi.

İşaret ettiğimiz bütün bu askerî eylemler, İslamî hareketin kitap ve yayınlarda anlatılmıştır. Kürdistan’ı özgürleştirmek için İntifada hareketlerinin başlamasından önce oynadığı rolü göstermektedir. Ancak Piştîvân Sadık, Hareket’in kuvvetli bir askerî gücünün olmadığını söylemektedir: “Halepçe, Şeyh, San Vadi

²¹⁰ Bizotnewei İslami (İslamî Hareket) Tah. Ruznâme-i Bizotnewei İslami (İslamî Hareket Dergisi), Sayı: 97, Pazartesi 12 Şaban 1322/29 Aralık 2001, s. 8.

²¹¹ Bayer, Hevalekani Çelakiyekani Peşmerge (Peşmergenin Faaliyet Haberleri), Dengi Bayer (Hakkın Sesi Dergisi), sayı: 1, Ocak, 1988, s. 2.

²¹² Bayer, Hevalekani Çelakiyekani Peşmerge (Peşmergenin Faaliyet Haberleri), Dengi Bayer (Hakkın Sesi Dergisi), sayı: 1, Ocak, 1988, s. 2.

²¹³ İdrîs Sivelî, Rawtî İslami le Basuri Kurdistan 1946-1991 Twejineweki Mijui le Ker u Çelaki Part u Komele İslamiyekan, s. 206.

²¹⁴ Bayer, Hevalekani Çelakiyekani Peşmerge (Peşmergenin Faaliyet Haberleri), Dengi Bayer (Hakkın Sesi Dergisi), sayı: 8, Nisan 1989, 2.

²¹⁵ en-Nefîr, Nefîr Haberleri, en-Nefîr Dergisi, Sayı: 5, Şubat 1990, 5.

Balisan kimyasal silahlarla vurulduktan ve ele geçirildikten, Irak-İran-Türkiye sınır üçgenindeki Hakurk çarpışmalarından sonra Kürdistan dağlarında bulunan kuvvetler İran'a geçti. Bunların arasında İslamî Hareket kuvvetleri de vardı. İslamî Hareket kuvvetleri henüz tek başına eylem gerçekleştirecek bir güce sahip değildi. İslamî Hareket, isimlerini orada tescil etmek için bazı üyelerini Pakistan'da Irak bürosuna gönderdi"²¹⁶.

2.5.1. İslamî Hareket'in Kürt Sorununda 1991 İntifadasından Sonraki Rolü

1991 İntifadasından sonra İslamî Hareket güçleri diğer güçlerle beraber tekrar Kürdistan'a döndü. Ranya şehrinde kendisine ana bir karargâh açtı. Sonra Kürdistan'ın diğer illerinde şubeler açmak için Bitvate'de bir başkanlık karargâhı açtı. 22 Temmuz 1991'de Kürdistan Cephesiyle çalışma usulleriyle ilgili olarak bir ittifak gerçekleştirdi²¹⁷.

Fakat 1991-1992 yıllarında, Hareket'in bazı komutanlarının olumsuz tavırlarından dolayı, bir yönden kendi içindeki önderlikle ilgili bir yönden de Kürdistan Cephesi önderlikleriyle problemler yaşadı.

Kürt kuvvetleriyle Irak Hükümeti kuvvetleri arasında meydana gelen şiddetli çarpışmaların bir sonucu olarak, milyonlarca Kürt, Türkiye sınırına göç etti. Dağlara ve Türkiye ve İran'a sığındılar. Her iki taraf arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Bunların en önemlisi Kûrî çarpışmasıdır²¹⁸. Bütün bunlar Birleşmiş Milletlerin 688 no'lu kararına yol açtı. Bu karar, Irak Hükümetinin özelde Kürdistan'ın genelde Irak'ın şehir ve kasabalarında gerçekleştirdiği eylemleri mahkum etmektedir. 28 Nisan'da Kürt kuvvetleri, kurtarılan bölgelere bir daha geri döndü. Bağdat'ta Irak Hükümetiyle başarısızlıkla sonuçlanan görüşmeler başladı. Merkezi Hükümet,

²¹⁶ Piştivân, **el-İrhâb fî Kurdistân: et-Târîh-et-Teşrîf- et-Tecrîbe**, s. 77-78.

²¹⁷ Piştivân, **a.ge.**, s. 71.

²¹⁸ 5.3.1991'de bütün Kürdistan'da gerçekleştirilen İntifadadan sonra, Irak kuvvetleri bölgeye hedef gözetmeksizin sert hamlelerde bulundu ve Kürdistan'ın bir çok bölgesine hakim oldu. Özellikle 7.4.1991'de ve Erbil'e yakın yazlık Selaheddîn'i ele geçirdikten sonra, Irak kuvvetleri yazlığa yakın olan Kûrî köyüne saldırdı. Fakat Mesut Barzanî önderliğindeki Peşmerge güçleri ona karşı koydu ve galip geldi. Sonra bu kuvvetler 11.4.1991'de bu köye tekrar saldırmak için geldi. Kürt kuvvetleri onlara karşı koydu ve inkar edilemeyecek bir zayıfı verdi. bk. **Şiwan Raber Gureu Şerekani Kûrî u Danistan Paşmavi i Raberin Bun (Kûrî, savaşı ve intifa neticesi olan diyalog)**, C. 3, Erbil, 1425/2004, 4-43.

Kürdistan'daki bütün yönetici ve görevlilerini geri çekmek zorunda kaldı. Bu, Hükümette büyük bir boşluk oluşturdu. Bundan dolayı Kürt önderliği, bu geri çekilmenin ortaya çıkardığı boşluğu kapatmak için hükümet kurması amacıyla erken seçim kararı aldı²¹⁹.

İslamî Hareket'in bu evredeki rolünü dört eksene ayırıyoruz.

Birinci Eksen: Seçimler

Daha önce açıkladığımız gibi İslamî Hareket Bölgesel Kürt Yönetimine katıldı. 19 Ağustos 1992 yılında yapılan seçimlere İhvân'la ittifak yaparak girdi. Diğer partilere oranla daha fazla oy aldı. Ancak bu oran parlamentoya girmesine yetmedi. Çünkü parlamentoya girebilmek için seçim barajı %7 idi. Bu Hareket ise %5 kadaroy almıştı.

İkinci Eksen: Yönetim ve hükümet

İslamî Hareket, İhvân'la ittifak yapmasına rağmen seçimde aldığı oy parlamentoya girmesini sağlamadı. Ancak Kürdistan Hükümeti, İslamî Hareket'ten hükümete girmesini istedi fakat o reddetti. Bakanlık sayısı ile ilgili olarak bazı problemlerinin olduğu söylenmektedir. Bu bakanlıklardan biri Evkâf Bakanlığı idi. Hareket mescid işleriyle uğraşmaya devam ediyordu. Mescitleri parti düzenlemeleri ve toplantıları mekanı olarak kullanıyordu. Cami ve mescitlerde ezan ve diğer dinî hizmetlerin kendi müntesiplerinden başkası tarafından görülmesini engelliyordu. Bu bakanlığın onayladığı bir şey değildi ve hükümet için bir tehdit oluşturmaktaydı. Ancak Hareket bundan vazgeçemeye yanaşmadı. Birkaç sefer Evkâf Bakanını ölümle tehdit ettiler. Cami ve mescitlerde isminin anılmamasını belirttiler. Bu da İçişleri Bakanlığının müdahalesini zorunlu kıldı. Emir zorla uygulandı. Mescit işlerini düzenlemeleri ve oralarda toplantılar yapmaları yasaklandı.

Ancak 1996'da iki bakanla yönetime ve hüküme katıldı. Üçüncü bakanlığı da Erbil idaresiyle sınırlandırdı. Süleymaniye Hükümetine de iki bakanla katıldı. Daha önce bu konu ayrıntılı olarak anlatılmıştı.

²¹⁹ el-Bâzyânî, *Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistâni'l-İrâk*, s. 152.

Üçüncü Eksen: Kürt halkı için çalışmak

Baktığımız zaman Kürt halkının bu dönemde her türlü özellikle iktisadî zorluklarla boğuştuğunu görürüz. Çünkü iki türlü ambargo altındaydı. Birincisi Birleşmiş Milletlerin Irak'a uyguladığı genel ambargo; ikincisi ise Merkezî Irak Hükümetinin Kürdistan Bölgesel Yönetimine uyguladığı ambargodur. Bu dönemde insanî yardımlardan başka geçim kaynakları yoktu. Çünkü Kürdistan bölgesinin alt yapısı, Irak Hükümeti mekanizmaları ve kuvvetlerinin saldırıları sonucu tahrip edilmişti. Muhtemelen bu dönemde bu kuruluşların rolünü gösteren en güzel belge, Şeyh Osman'ın tezkiyesi ve desteğiyle kurulan (IFSR) teşkilatının yapmış olduğu yardım hizmetleridir.

Bu teşkilatın yapmış olduğu yardımları kısaca şöyle zikredebiliriz:

1. Daha önce tahrip edilen mescitlerin yeniden yapılması
2. İlkokul binalarının yapılıp Bölgesel Hükümete teslim edilmesi
3. Değişik bölgelerde sağlık merkezlerinin yapılması
4. İhtiyaç duyulan yerlerde su kuyularının açılması
5. Hayır kuruluşları ve iyilikseverlerin yardımlarıyla Kürdistan'ın pek çok yetimine bakılması. Sakatlara aylık bağlanması
6. İyilikseverlerin sakatlara ve hastalara hediyeler vermeleri
7. Oruçlular için iftar planları. Farklı bölgelerde iftar çadırlarının açılması
8. Bayramlarda fakirlere elbise verilmesi

Dördüncü Eksen: Eğitim Yönü

Kürdistan'da pek çok medresenin açılmasında İslamî Hareket'in payı vardır. Örnek olması açısından bunlardan bazılarını zikretmek istiyoruz.

1. Abdulazîz Şer'î İlimler ve İslamî Öğretim Enstitüsü: Halepçe şehrinde açılmıştır. Kızlar ve erkekler bölümü olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı.
2. Şeyh Muhammed el-Hâl Enstitüsü: Şer'î ilimler için Süleymaniye'de açılmıştı.

3. 1997 yılında İslamî Hareket dinî ve şer'î ilimler için İmam Şâfi'î Enstitüsü ismiyle Erbil'de bir enstitü daha açtı.
4. Mus'ab b. Umeyr Enstitüsü: Sirvân şehrinde İslamî kültür için açılmıştı.
5. Bâzyân şehrinde büyük bir medrese: bu medrese 1995 yılında İmam Buhârî Medresesi ismiyle açılmıştı.

Bunların bir kısmından daha önce bahsetmiştik.

2.6. İslamî Hareket'in Olumsuz Yönleri

İslamî Hareket'in olumlu bazı yönlerine değindikten sonra, bu bölümde de kuruluşundan beri kendisine eşlik eden bazı olumsuz yönlerinden bahsetmeye çalışacağım.

Bu olumsuzlukların veya yargılamaların çoğu “*Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk*” isimli kitaptan alınmıştır. Çünkü bu kitabın yazarı olan Muhammed Nûrî el-Bâzyânî, Hareket'in kanatları altında yaşamıştır. Hatta Ziraat ve Ziraatin Islahı Bakanlığını yürütmüştür. “Mekke ehli dağ yolunu en iyi bilir” denildiği gibi Üstat Bâzyânî de Hareket'in safları arasında meydana gelen hadiseleri bizzat yaşamıştır. Kitabında Hareket'in olumsuzluklarına ayrıntılı olarak işaret etmiştir.

2.6.1. İslamî Partilerin Kurulması

Muhtemelen bu partilerin başında İslamî hareket gelmektedir. Bu parti ve hareketlerin kurulması, Allah ve Resulünün bizleri sakındırdığı şeylerdendir.

Allah Resulü tek bir din ile gelmiştir. Bu da İslam dinidir. Müminlerin, ona davet etmelerini emretmiştir. Dinde tefrikaya düşmekten sakındırmıştır. İslam dini hakikatte ilk ve son olmak üzere bütün peygamberlerin dinidir. Allah şöyle buyurmaktadır: “*Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin diye Nûh'a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğini size de din kıldı*”²²⁰. Yine Allah Teala şöyle buyurmuştur: “*Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fıtrata sımsıkı tutun. Allah'ın*

²²⁰ eş-Şûrâ, 42/13.

yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur. İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler”²²¹. Yine Allah, dinlerini parça parça edip kendileri de grup grup olan müşrikler gibi olmamalarını emretmiştir. Burada açık bir şekilde ihtilaf ve tefrikadan sakındırmıştır.

Allah Teala dinini tek kılmıştır. İlk peygamberden son peygambere kadar bütün peygamberleri İslam’a davet etmekle sorumlu tutmuştu. Nûh (a.s.) “*Ben Müslümanların ilki olmakla emrolundum*”²²² demiştir²²³.

Alim Emced ez-Zehâvî²²⁴ Irak alimler cemiyeti ismiyle Başkan Emîn el-Hafız’a cürümlerini reddeden bir muska gönderdi. Orada şunlar kaydedilmişti: “Irak alimleri ve Müslüman halkı, Allah’ın evlerini yıkmanızı ve dostlarını öldürmenizi ve görüşte onlarla ihtilafa düşmenizi reddediyorlar. Bu konuda sizi geçen birisi yoktur. Acilen siyasetiniz düzeltmenizi umuyorlar. Partizanlıktan uzaklaşmak din ve ümmete taraf olmaktır. Bilmelisiniz ki Allah’ın dostları tek başına savaşmazlar. Arkalarında büyük ordular vardır. “*Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Resulüyle savaşa girdiğinizi bilin*”²²⁵. Bilmelisiniz ki Allah muttakilerle beraberdir”²²⁶.

Zehâvî’nin sözlerinden delil olarak getirilen “Partizanlıktan uzaklaşmak din ve ümmete taraf olmaktır” sözleridir. Fakat bizzat Şeyh Zehâvî’nin, Şeyh Muhammed Mahmûd es-Savvâf²²⁷ ile birlikte, İhvân’ın Irak’a girmesinde direk yardımı olmuştur²²⁸.

²²¹ **er-Rûm, 30/30.**

²²² **Yûnus, 10/72.**

²²³ Abdullah b. Muhammed el-Ganîmân, **Zemmu’l-Fırka ve’l-İhtilâf fi’l-Kitâb ve’s-Sünne**, Medine İslam Üniversitesi, 17. Yıl, sayı: 56, 66, Muharrem-Cemaziyelahir 1405/1985, 23-31 (kısaltılarak); bk. **el-Cemaatu’l-İslamiyye fi Davi’l-Kitâb ve’s-Sünne bi Fehmi Selefi’l-Ümmet**, s. 28 vd.

²²⁴ Emced b. Muhammed b. Sa’îd ez-Zehâvî, 1300/1883 yılında Bağdat’ta doğdu. Bağdat’ta İbtidai, idadi ve reşidiyye medreselerinde okudu. Sonra İstanbul’a gitti. Külliyyetu’l-kaza’da altı sene öğrenim gördü. 1946’da kendisini davaya vererek oradan ayrıldı. Irak’ta İslamî Cemaatlerin kurucularındandır. 14 Şaban 1387’de arkasında pek çok hayırlı iş bırakarak dünyadan ayrıldı. bk.el-‘Ukaydî, Mecûl Muhammed Mahmûd Câsi, **eş-Şeyh Emcedu’z-Zehâvî (1883-1967) Dirâset Târîhiyye**, Musul Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Irak, 1425/2004, s. 43 vd. Dava ve Çağdaş İslamî Hareket adamlarındandır. s. 319.

²²⁵ **el-Bakara, 2/279.**

²²⁶ ed-Debbâğ, İmân Abdulhamîd Muhammed, **el-İhvânu’l-Muslimîn fi’l-İrak. 1959-1971**, Musul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Tarih, Irak, 1432/2011 (Doktora Tezi), s. 368.

²²⁷ Muhammed Mahmûd b. Osman. 1333/1915 yılında Şevvâl ayının başında Musul’da doğdu. Faysaliyye medresesinde ders görerek ilmî icâzet aldı. 1943’te Ezher’e girdi. Çok başarılı öğrencilerdendi. 1958’de Irak Hükümeti tarafından tutuklandı. 1962’de Mekke’ye gitti. Şeriat ve

Vakia, bu İslamî partilerin İslam’a zararlarının faydalarından daha çok olduğuna en büyük delildir. Bu partilerin ve İslamî hareketlerin, Peygamberimizin Mekke’de on üç yıl boyunca yaptığı gibi²²⁹ insanları partisel maslahatlara değil de Allah’ın halis tevhidinde çağırımları gerekirdi. Peygamberimiz insanları, bugün gördüğümüz gibi suikast ve direnişlere çağırmamıştı. Mekke’nin içinde suikast düzenlemek amacıyla bir istihbarat örgütü kurmamıştı.

Peygamberimiz gizli hücreler oluşturamaz mıydı? Ebû Cehil ve Ebû Leheb’e suikast düzenleyemez miydi?

Ama bu Allah’ın dinidir. Putçuluktan, şirkten ve hurafelerden uzak saf kaynağına dönmekle zafer kazanılır.

Bazı parti ve içinde İslamî Hareketin de olduğu İslamî hareketlerin, akideyi önemsediklerini inkar edemeyiz. Fakat parti menfaati her şeyin üstündedir²³⁰.

2.6.2. Temel Bir Salahiyetinin Olmaması²³¹

İslamî Hareket’in eleştirilmesi gereken yönlerinden biri, temel, açık akidevî bir metodunun olmamasıdır. Hareket’in lideri ve güçlü şahsiyeti Şeyh Osman’ın varlığına ve insanları şirk ve bidatlerden sakındırıp tevhide davet etmesine rağmen, Hareket’in teşkilat yapısı ve metodu gibi takip edebilecekleri yazılı bir metodu yoktu.

Muhtemelen bu kusurlar, daha sonra Hareket içinde bölünme ve parçalanmalara yol açmıştır.

İslamî Öğretim Fakültesinde hoca olarak çalıştı. 13 Rebiülevvel 1413/Ekim 1992’de vefat etti. bk. el-Luheynî, Câsim Muhammed Abdullah Necm, **Muhammed Mahmûd es-Savvâf (1915-1992) Dirâset fi Sîretihi ve Devrihi’d-Dînî ve’s-Siyâsî**, Musul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1426/2005, s. 14 vd.; **Min A’lâmi’d-Da’veti ve’l-Hareketi’l-İslamiyyeti’l-Mu’asıra**, s. 205.

²²⁸ es-Sa’dî, Simyân Abdulhalık, **el-Harekâtü’l-İslamiyye fi İklîmi Kurdistânî’l-İrak**, İmâm Evzâ’î İslamî Dirâsât Fakültesi, Beyrut, Lübnan, 1430/2009, s. 42.

²²⁹ bk. İbn İshâk, **Sîret**, s. 134; İbn Kayyim el-Cevziyye, **Zâdu’l-Me’âd**, III, 52.

²³⁰ eş-Şeybânî, Rıdvân Ahmed, **el-Harekâtü’l-Usûliyyetu’l-İslamiyye fi’-‘Âlemi’l-‘Arabî**, Mektebetu Medbûlî, byy. 2005, s. 273; Bk. el-Bâzyânî, **Mustakbelu’l-Hareketi’l-İslamiyye fi Kurdistânî’l-İrâk**, s. 242.

²³¹ Üstat Abdullah el-Vartî ile mülakat.

İslamî Hareket üyelerinin özellikle siyasî bürosunun üyelerinin durumunu inceleyen, bu Hareket'in birkaç eğilim ve farklı fikirlerden oluştuğunu fark edecektir.

Hareket'in saflarında ihvancıları, sufileri, selefileri ve eş'arîleri bulmak mümkündür²³².

2.6.3. İlmî Metodik Bir Söylem Yerine Hissî Ve Hamasî Bir Söylem

İslamî hareketlerin ve bunların arasında İslamî Hareket'in demeç ve hutbeleri araştırıldığında, bu hamasî demeçlerin dinine meraklı Müslüman gençlerin gönüllerinde uyandırdığı psikolojik infialleri görülecektir.

Daha önce Mela Krekar'ın hutbesine işaret etmiştik. O hutbede Mela Krekar, sanki küfür ve inkar ordusunun karşısındaymış ve Müslümanlar harekete geçmedikleri takdirde onlar tarafından yerin dibine batırılacaklar veya bir vesileyle ele geçirilecekler gibi hamaset ve duygu dolu bir dil kullanmıştı. Bu, “Ensâru'l-İslam'ın dinî ve siyasî görüşlerini yaymak için şiddeti bir metod olarak kullanmasına” yol açmıştır²³³.

Bir asır gibi yakın bir tecrübe, mutlak anlamda doğru İslamî bir uyanışı gerçekleştirmenin mümkün olmadığını, diğer taraftan da İslamî bir devlet kurmanın ancak iki hedefin gerçekleştirilmesiyle mümkün olduğunu göstermiştir. Bu iki hedefin birincisi sahih bir ilimden kinaye olan arındırmadır. İkincisi ise, eğitimidir. İnsanların Kitap ve Sünnet gibi iki sahih ilimle eğitilmeleridir.

Biz şu anda ilmî bir aşamadayız. Terbiye aşamasında değiliz. Bundan dolayı bazı davetçilerden ilim yönünden faydalanıldığını görmekteyiz. Fakat ahlak açısından değil. Bunun sebebi nedir acaba? Çünkü o alim nefsinin ilme göre yetiştirmiştir. Fakat çocukluğundan beri erdemli bir çevrede eğitilmemiştir. Bundan dolayı içinde doğduğu ve yaşadığı toplumun ahlakını taşımakta ve bu ahlak üzere hayatını sürdürmektedir. Ama bizzat kendisi veya bazı ilim ehlinin yol göstermesiyle sahih ilmî bir alana yönelebilir. Bu ilmin etkisi, ahlakında, gidişatında ve tavırlarında

²³² Üstat Abdullah el-Vartî ile mülakat.

²³³ el-Misbâr, s. 159.

kendisini göstermez²³⁴. Bu sebeple insanların akidelerini ve davranışlarını düzeltmemiz gerekir. Bu da hutbelerde bağlamakla ve hamasî infialler uyandırmakla olmuyor.

2.6.4. İnsanlardan Ayrılmak Ve İlişkiyi Kesmek

Bu düşünce, Mısır'daki İslamî cemaatlerin düşüncelerinden etkilenen ve ona göre eğitilen radikal meşrepli genç bazı liderlerde görülür²³⁵. Yine bu düşünce selefi fikirlere taraftar olan bazı gençlerde görülmektedir. Bu düşüncelerin arkasından İslah Cemaati, Hamas Cemaati, Cundullah Cemaati ve İslamî Hareket'in rahminden doğan Ensaru'l-İslam doğmuştur²³⁶.

Burada şunu da hatırlatmak gerekir ki İslamî Hareket lideri Şeyh Osman, yayılma ve insanlarla irtibat kurma düşüncesini Hz. Peygamber'in şu sözünü hatırlatarak desteklemektedir: "İnsanların arasına karışıp onların eziyetlerine katlanan bir mümin, onların arasına karışmayıp onlara katlanmayan müminden daha hayırlıdır"²³⁷.

2.6.5. Gayb Ve Vakıa İle Nesnel İlişkinin Olmaması

İslamî Hareket'e yöneltilen eleştirilerden biri de, onun bazı hadise ve olaylara gerektiği gibi yaklaşmamasıdır. Meşru olmayan veya dine aykırı olan delillerle başka türlü bir yaklaşım sergilemesidir.

Ayrıntılı olmayan bir misal vermek gerekirse, 1992'de Kürdistan Hükümeti oluşturulunca İslamî Hareket'ten bir bakanlık sırası (Adalet Bakanlığı) istendi.

²³⁴ www.alalbany.net

²³⁵ 70'li yılların başlarında Mısır'daki cemaatlerden doğan İslamî cemaatlerdir. İslam Devleti kurmak ve Müslümanları tekrar İslam'a döndürmek için cihada, İslamî hilafeti yeniden getirmek için harekete geçmeye çağırırlar. Basında bunlara "Cihat cemaati" denir. Ancak bu cemaat bazı düşünce ve inançları yönünden ve davet üslubu ile teşkilatlanma biçimi açısından diğer cihat hareketlerinden ayrılmaktadırlar. Ramazan 1393/Ekim 1973'deki savaşın akabinde, Mısır'daki cemaatler içinde İslamî çalışmalar başladı ve el-Cemaatu'l-İslamî öğrenci hareketinin önderliğini üstlendi. Öğrenci Birlikleri seçimlerinde öğrenci kitlelerinden sessiz çoğunluğun desteğiyle başarı elde etti. Hemen hemen bütün Mısır Üniversitelerinde durum böyleydi. Bk. el-Cuhenî, **el-Mavsû'atu'l-Muyessere**, I, 348; eş-Şeybânî, **el-Harekâtü'l-Usûliyyetu'l-İslamiyye fi'-'Âlemi'l-'Arabî**, s. 187.

²³⁶ el-Bâzyânî, **Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fi Kurdistânî'l-İrâk**, s. 217-218.

²³⁷ İmam Ahmed, **Müsned**, IX, 63.

Bunun üzerine bu bakanlığa katılmanın meşruiyeti konusunda tartışma çıktı. Tartışmada katılmama kararıyla sonuçlandı.

Fakat 1997’de Hareket ile Kürdistan Yurtseverler Birliği arasındaki çatışmanın durmasından sonra İslamî Hareket hem Adalet Bakanlığını hem de Evkâf Bakanlığını aldı. Daha önce de Partiyle iki bakanlığı (Ziraat ve Devlet) almıştı. Eğer vakıayı gereği gibi anlamış olsaydı birincisinde gecikmezdi, katılmaya ambargo uygulamazdı ve hükümete katılırdı.

Bundan doalyı İslamî Hareketin mevcut durumu gereği gibi değerlendirip ona göre hareket etmesi ve tipik reddetmelerden uzak durması ve Müslüman toplumların vakıasından ayrılmaması gerekir. İnsanlardan ancak İslam Şeriatı çerçevesinde güç yetirebildikleri söz ve davranışları istemesi gerekir.

2.6.6. Hareketin Mükemmel Bir Siyasî Ve Stratejik Nazariyesinin Olmaması²³⁸

İslamî Hareket’in şer’î siyasî bir mantığa ve nesnel, tam siyasî bir görüşe şiddetle ihtiyacı vardır. Bunun ışığında alemin geçirdiği halleri tahlil edebilir. Başka bir ifadeyle, yerel, bölgesel ve devletsel siyaseti yorumlamada kendisine doğru yolu gösterecek bir nazariyeye kaçınılmaz bir şekilde muhtaçtır.

Örnek vermek gerekirse, Hareket’in ister Irak geçici hükümeti olsun ister Kürdistan’daki hükümetler olsun yönetime katılma konusunda tam bir nazariyesi yoktur.

Irak Baas rejiminin yıkılmasından sonra Hareket’in değiştirci, ilkeleri belli bir nazariyesi olmamıştır. Bundan dolayı İslamî Hareket’in siyasî önderliğinin, bütün siyasî gayretlerini geleceği planlamaktan daha çok garip durumlara engel olmaya çalıştığını görürüz. Bu çalışma üslubu, uzun vadeli metodik düşünme imkanlarını ortadan kaldırmaktadır ve problemlerin ortaya çıkmasını engellemek için tedbirler almayı değil, ortaya çıkmasından sonraki çözümü teşvik etmektedir.

²³⁸ el-Bâzyânî, *Mustakbelu’l-Hareketi’l-İslamiyye fi Kurdistâni’l-İrâk*, s. 221.

2.6.7. Askerî Aklın Siyasî Akla Galip Gelmesi²³⁹

İslamî hareket gerçeğine içeriden bakıldığında, askerî aklın siyasi akla galibiyeti iyice görülecektir. Hem Hareket ile diğer partiler arasındaki karşılaşma ve çarpışmalarda hem de seçim ve kongreler esnasında durumu böyledir.

İslamî Hareketin Halepçe'deki yedinci kongresinde bu durum açık bir şekilde gün yüzüne çıktı. Çünkü Hareket'in şûrâ divanında yer alanların çoğu asker ve Hareket'in askerî kuvvetlerinin liderleri idiler. Bunun neticesi olarak siyasî büro, tabiatı itibarıyla askerlerden neşet edecektir.

Hareket'in ters yüz edilmesindeki sebeplerden bir sebebin bu olduğunu unutmamamız gerekir. Çünkü Hareket ile Kürdistan Yurtsever Birliği arasındaki çarpışmaların çoğunda -1997'deki gibi- Hareket galip olduğu halde, siyasi görüşmelerde –Tahran İttifakı gibi- hep kaybetmiştir²⁴⁰. Yine Kürdistan Yurtsever Birliği tarafından oluşturulan hükümete katılması kabul edilmiştir. Böylece Kürdistan Demokrat Partisi tarafından kurulan hükümette iki bakanla temsil edilmeyi kaybetmiştir. Çünkü o ikisi birbirleriyle savaş, dövüş ve yarış halindeydiler.

²³⁹²³⁹ el-Bâzyânî, a.g.e.,s. 225; eş-Şeybânî, el-Harekâtu'l-Usûliyyetu'l-İslamiyye fi'-'Âlemi'l-'Arabî, s. 273.

²⁴⁰ bk. Ek 4. Burada el-İttihâdu'l-İslamî'nin bu ittifaka karşı konumu açıklanmıştır.

SONUÇ

Araştırma gemisi son limanına vardıktan sonra, araştırmacının vardığı çıkarımların ve sonuçların en önemlilerini kaydetmesi gerekecektir. Bunları şöyle özetleyebiliriz.

Bu partilerin çoğu karakteristik özellikleri itibarıyla beynelmileldirler. Yani dünyanın birçok ülkesinde karargâhları ve partisel faaliyetleri vardır. Kökleri serpilip ve İslam aleminde yayılmaya başlayan laikliğin yayılmasının karşısında duracak bir pakt meydana getirmek için pek çok halkta ve ülkede hatta siyasilerde bile ona yönelik güçlü bir rağbet gelişmiştir. Şüphesiz ki bu parti ve hareketlerin çoğu kendi halkları için değil kendi özel malahatları için çalışmaktadırlar. Kürtlerde milli bilincin gelişmesi için çalışmak yerine, bu bilinci oluşturmaının önünde bir engel olarak duran hedefleri gerçekleştirilmede payları olmuştur.

Kürt İslamî partilerin hepsinin kaynağı da düşüncesi de aynıdır. Bu da evrensel İhvân hareketidir. Mesela, Şeyh Osman, Kürdistan'da İslamî Hareketi kurmadan ve onun komutanı olmadan önce Kürdistan'da İhvân'ın mürşidi idi. Aynı şey el-İttihâdu'l-İslamiyyi'l-Kürdistânî'nin genel temsilcisi olan Selahaddîn Muhammed Bahauddîn için de geçerlidir. Kürdistan'daki İslamî partiler ve hareketler bağımsızlıklarını koruyamamışlardır. Aksine sürekli olarak diğer İslamî ve siyasî güçlerle stratejik ittifaklara girmişlerdir.

Halepçe şehri pek çok İslamî hareket ve parti çıkarmıştır. Doğrusu, radikal İslamî akımlar ve önderleri, Halepçe’de siyasî faaliyetleri için bir uygulama alanı bulmuşlardır.

Bazı İslamî Kürt akımlar, ABD önderliğindeki ittifak kuvvetleriyle askerî bir mücadeleye girmişlerdir. Çünkü İttifak kuvvetleri, Halepçe dağlarında Cündü’l-İslam cemaatinin yerlerini bombaladı. 2003 yılında Üsame b. Ladin önderliğindeki Kaide örgütüne ve teröre destek suçlamasıyla Irak’a ve vatandaşlarına karşı savaş ilan edildi. Kürdistan bölgesindeki radikal İslamî hareket ve akımların çoğu el-Hareketu’l-İslamiyye’den (İslamî Hareket) doğmuştur. Kürdistan bölgesi, aşırı fikirlere dayanan bu hareket ve akımların çoğu için münbit bir yer olmuştur. İslamî Hareket, aşırı fikirlere sahiptir, cihadı ihya etme ilkesine dayanmaktadır. Bundan dolayı da askeri bir büro açmıştır.

İslamî Hareket, Irak hükümetine karşı, Kürt halkının haklarını elde etme mücadelesine de katılmıştır. İslamî Hareket kadınlara kayda değer herhangi bir rol vermemiştir. Hatta teşkilat yapısında ve metodunda kadınlardan hiç söz etmemiştir.

Son olarak bu çalışmamda mükemmeli yakaladığımı iddia edemem. Çünkü mükemmellik sadece Allah’a aittir. Ancak şunu ifade edebilirim ki güzel bir çalışma ortaya koyabilmek için gücüm ve takatim oranında hiçbir çabadan kaçınmadım. Zira *“Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. Ey Rabbimiz! Unutur ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma!”*²⁴¹. Allah, kendisinden yardım istenendir. O’na tevekkül ettim ve O’na yöneldim. Son duamız, alemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun.

²⁴¹ el-Bakara, 2/286.

KAYNAKÇA

- el-‘Aclânî, Abdullah, **Hareketu’t-Tecdîd ve’l-İslâh fî Necd**, byy. 1409/1989.
- ‘Âdil Raûf, **el-‘Amelu’l-İslamî fî’l-Irak Beyne’l-Marca’iyye ve’l-Hizbiyye, Kiraetun Nakdiyye li Mesîreti Nisfî Karn 1950-2000**, el-Merkezu’l-Irakî li’l-İ‘lân ve’d-Dirâsât, byy. 1421/2000.
- el-‘Akîl, Abdullah ‘Akîl Süleyman, min **A‘lâmi’d-Da‘vet ve’l-hareketi’l-İslamiyyeti’l-Mu‘âsıra**, Tak. Mustafa Meşhûr- Muhammed Mehdî ‘Âkif-Bedr Muhammed Bedr, Dâru’t-Tevzî‘ ve’n-Neşri’l-İslamiyye, Kahire, 1426/2005.
- ‘Imâd Abdusselâm Raûf, **Merâkiz Sekâfiyye Mağmûre fî Kurdistân**, Matba‘atu Hânî, Duhok, 2008.
- Abdulmun‘im İbrahim, **eş-Şeyh İbn ‘Usaymin fî Mîzânî’t-Tefsîr ve’l-Mufessirîn**, H. B. Mısır, 2008.
- Abdurrahman İsbîndârî, **el-İhvânu’l-Muslimîn ve’l-Kadiyyetu’l-Kurdiyye**, Matbaatu Zânâ, Duhok, 2005.
- Ahmed Abdulazîz Mahmûd, **Enmât ve Sulûkiyyetu’s-Şahsiyyeti’l-Kurdiyye**, Mektebu’t-Tefsîr, Erbîl, 1431/2010.
- Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, Tah. Şu‘ayb el-Ârnâvût ve diğerleri, Muessesetu’r-Risâle, byy. 1420/1999.
- Ahmed Osman el-Berzencî, **İshâmâtul-‘Ulemâi’l-Ekrâd fî Binâi’l-Hadâreti’l-İslâmiyye Hilâle’l-Karneyni’s-Sâbi’ ve’s-Sâmini’l-Hicriyeyn**, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 2010.
- el-Askalânî, İbn Hacer, **el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe**, Tah. ‘Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Mu‘avvad, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1415.

- **Lisânu'l-Mîzân**, Tah. Dâiretu'l-Ma'rifeti'n-Nizâmiyye, Muessesetu'l-A'lemî li'l-Matbû'ât, Beyrut, 1390/1971.
- **Tabsîru'-Muntebih bi Tahrîri'l-Muştebih**, Tah. Muhammed Ali en-Neccâr, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, Trz.
- el-Bâbânî, İsmail b. Muhammed Emîn, **Hedîyyetu'l-Ârifîn Esmâu'l-Muellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn**, Dâr İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, Trz.
- el-Bâzyânî, Muhammed Seyyid Nûrî, **Mustakbelu'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrâk**, Matba'atu Vezâreti't-Terbiyye, Erbîl, 1427/2006.
- Bedr, Abdulmuhsin b. Hamd, **eş-Şeyh Abdulazîz b. Bâz Rahimehullah mine'r-Ra'îli'l-Evvel**, Dâr İbni'l-Kayyim, Suudi Arabistan, 1421/2000.
- **eş-Şeyh Muhammed b. 'Usaymin mine'l-'Ulemâi'r-Rabbâniyyîn**, Matba'atu'n-Nercis, byy. 1422/2001.
- Bekr b. Abdillâh, **Mu'cemu'l-Menâhi'l-Lafziyye**, Dâru'l-Âsime, Riyad, 1417/1996.
- el-Belâzurî, Ahmed b. Yahya, **Futûhu'l-Buldân**, Dâr Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, 1988.
- el-Berzencî, Ahmed Osman, **İshâmâtu'l-'Ulemâi'l-Ekrâd fî Binâi'l-Hadâreti'l-İslâmiyye Hilâle'l-Karneyni's-Sâbi' ve's-Sâmini'l-Hicriyeyn**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010.
- el-Bestî, Muhammed b. Hibbân, **es-Sikât**, Dâiretu'l-Me'arifi'l-Osmaniyye, Haydarâbâd, 1393/1973.
- el-Bidlîsî, Şeref Hân, **Şerefnâme**, (Çev.), Muhammed Ali 'Avnî, Dâru'z-Zamân, Dimaşk, 2006.
- el-Buhârî, Muhammed b. İsmail, **es-Sihâh**, Tah. Mutafa Dîbu'l-Buğâ, Dâr İbn Kesîr, Beyrut, 1407/1987.
- Cemal Bâbân, **A'lâmu'l-Kurd**, Dâr Ârâs, Erbîl, 2012.
- **Usûlu Esmâi'l-Mudun ve'l-Mevâkı'i'l-İrakiye**, Matbaatu'l-Muctema'i'l-İlmiyyi'l-Kurdî, Bağdat, 1976.
- Cevâd Ali, **el-Mufasssal fî Târîhi'l-'Arab Kable'l-İslâm**, byy. Trz. 1413/1993.
- Circus Cebrail Hûmî, **el-Kavmiyyâtu'l-İrakiyye Mâdîhâ ve Hâdîrihâ**, byy. 1959.
- el-Cuhenî, Mânî' b. Hammâd, **el-Mevsû'atu'l-Muyessere fî'l-Edyân ve'l-Mezâhib ve'l-Ahzâbi'l-Mu'âsira**, en-Nedvetu'l-Âlemiyye li'ş-Şebbâbi'l-İslâmî, Dâru'n-Nedvetu'l-Âlemiyye, byy. 1420.

- el-Cuveynî, Abdulmelik b. Abdillâh, **el-Burhân fî Usûli'l-Fıkh**, Tah. Salâh b. Muhammed b. 'Uvayda, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.
- Dehâm Muhammed el-'Azzâmî, **el-İhtilâlu'l-Amrîkî li'l-Irak ve Eb'âdu'l-Federâliyyetu'l-Kurdiyye**, 1. Baskı, Merkezi'l-Cezîre li'd-Dirâsât- ed-Dâru'l-Arabiyyetu li'l-'Ulûm, Katar-Lübnan, 1430/2009.
- Ebu'l-Fidâ, 'Imâduddîn İsmail b. Ali, **el-Muhtasar fî Ahbâri'l-Beşer**, el-Matba'atu'l-Huseyniyetu'l-Mısriyye, byy. Trz.
- Forust Mer'î, **el-Futûhu'l-İslâmî li Kurdistân**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1997.
- **el-Fethu'l-İslâmî li Kurdistân**, Dâru'z-Zamân, Dimaşk, 2011.
- Fûâd Heme Hûrşîd, **Aslu'l-Kurd**, Dâru's-Sekâfe ve'n-Neşri'l-Kurdiyye, Bağdat, 2006.
- Hâle Fettâh-Frank Kasu, **Mûciz Târîhi'l-Irak**, Dâru'l-Murtazâ, Irak, Trz.
- el-Hamevî, Yâkût b. Abdillâh, **Mu'cemu'l-Buldân**, Dâr Sâdır, Beyrut, 1995.
- el-Hanbelî, Osman b. Abdillâh, **'Unvânu'l-Mecd fî Târîhi Necd**, Vezâretu'l-Me'ârif, Suudi Arabistan, Trz.
- el-Hıfınî, Abdulmun'im, **Mevsû'atu'l-Fırak ve'l-Cema'ât ve'l-Mezâhib ve'l-Ahzâb ve'l-Harekâti'l-İslamiyye**, Kahire, 2005.
- el-Hilâlî, Selîm b. 'Iyd, **el-Cema'atu'l-İslamiyye fî Dav'i'l-Kitâb ve's-Sunne bi Fehmi Selfi'l-Ummet**, Dâru'l-İmâmi'l-Ahmed- Dâru'l-Eseriyye, Mısır-Ürdün, 1425/2004.
- el-Hucvirî, Abdulhamîd b. Yahya, **et-Tavzihâtu'l-Celiyye li Beyânî Hakîkati'd-Demokrâtiyye**, Dâru'l-İmâmi'l-Ahmed, byy. 1431/2010.
- el-İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh, **Ma'rifetu's-Sahâbe**, Tah. 'Âdil b. Yûsuf el-'Azzâzî, Dâru'l-Vatan, Riyad, 1419/1998.
- İbn İshâk, Muhammed, **Kitâbu's-Siyer ve'l-Meğâzî**, Tah. Sehl Zekkâr, Dâru'l-Fıkr, Beyrut, 1398/1978.
- İbn Nokta, el-Hanbelî, Muhammed b. Abdulğani, **İkmâlu'l-İkmâl**, Tah. Abdulkayyûm Abdi Rabbi'n-Nebî, Câmîatu Ummu'l-Kurâ, Mekke-i Mûkerreme, 1410.
- İbn Şâhîn, Ömer b. Ahmed, **Târîhu Esmâi'd-Du'afâ ve'l-Kezzâbîn**, Tah. Abdurrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî, byy. Trz.
- İbnu'l-'Usaymin, Muhammed b. Sâlih, **Şerhu'l-Usûl min 'İlmi'l-Usûl**, el-Kitabu'l-'Alemlî, Beyrut, 1427/2006.

İbnu'l-Esîr, Ali b. Ebi'l Kerem el-Cezerî, **Usdu'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe**, Tah. Ali Muhammed Ma'ûd- 'Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415/1994.

..... **el-Kâmil fî't-Târîh**, Tah. Ömer Abdusselam Tedmirî, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1417/1997.

İbnu'l-Kesîr, İsmail b. Ömer, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Tah. Ali Şîrî, Dâr İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1408/1988.

Kutup, Muhammed, **Mezâhibu Fikriyye Mu'âsır**, Dâru's-Şurûk, byy. 1403/1983.

el-Makdisî, el-Mutahhar b. Tâhir, **el-Bed' ve't-Târîh**, Mektebetu's-Sekâfeti'd-Dîniyye, Bûr Sa'îd, byy. Trz.

el-Matrûdî, Abdurrahman, **Nazratun fî Mefhûmi'l-İrhâb ve'l-Mavkif minhu fî'l-İslam**, Vezâretu'l-Evkâf, Suudi Arabistan, Trz.

Mecmu'a mine'l-Bâhisîn, **Ru'y fî Mesâri'l-'Ameli'l-İslamî fî Kurdistân**, Erbîl, 2002.

el-Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin, **Murûcu'z-Zeheb ve Me'âdinu'l-Cevher**, Tah. Muhammed Muhyuddîn Abdulhamîd, Dâru'l-Fikr, 1393/1973.

..... **Mûciz 'ani'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrak**, Mektebetu Dimaşk li'l-Hareketi'l-İslamiyye fî Kurdistânî'l-İrak, byy. 1419/1998.

Muhammed Emîn Vahîd, **et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn fî Kurdistânî'l-İrâk fî'l-Karnî'r-Râbi'i'l-'Aşere'l-Hicrî**

Muhammed Emîn Zekî, **Meşâhîru'l-Kurd ve'l-Kurdistân fî'l-'Ahdi'l-İslamî**, Matba'atu'l-Vakfî'l-Hadîse, Bağdat, 2011.

Muhammed Hûşnâv, **Neşâtât ve Meşâri'i'l-Vezâreti's-Sâlise li Hukûmeti İklîmi Kurdistân min 26/9/1996 ilâ 31/12/1997**, Matba'atu Vezâreti'l-İ'lâm, Erbîl, 1999.

Muhammed Zekî Hüseyin, **İshâmu 'Ulemâi Kurdistân fî's-Sekâfeti'l-İslamiyye Hilâle'l-Karneyni's-Sâlisi Aşere ve'r-Râbi' Aşere'l-Hicriyeyn**, Dâr Ârâs, Erbîl, 1999.

Piştîvân Sadık Abdullah, **el-İrhâb fî Kurdistân: et-Târîh-et-Tesrî'- et-Tecrîbe**, Matbaatu Hâcî Hâşim, Erbîl, 2006.

el-İrhâb: **et-Târîh-et-Ta'rîf-et-Temyîz-el-Envâ'- el-Esâlib**, Matbaatu Hâcî Hâşim, Erbîl, 2006.

Richard Hrair Dekmejian, (Çev.), Abdulvâris Sa'îd, **el-Usûliyyetu fî 'Âlemi'l-'Arabî**, Dâru'l-Vefâ, 1409/1989.

- es-Sa‘dî, Abdurrahman, **Teysîru’l-Kerîmi’r-Rahman fî Tefsîri Kelâmi’l-Mennân**, Tah. Abdurrahman b. Ma‘lâ el-Luvayhik, Muessesetu’r-Risâle, Beyrut, 1420/2000.
- es-Savîrkî, Muhammed Ali, **el-Ekrâdu’l-Urduniyyûn ve Devruhum fî Binâi’l-Urduni’l-Hadîs**, Matbaatu Vezâreti’t-Terbiyye, Erbîl, 2005.
- **Mu‘cemu A‘lâmi’l-Kurd**, Muessesetu Hamdî, Süleymaniye, 2005.
- Şakir Hasbâk, **el-İrâku’ş-Şimâlî**, Matba‘atu’ş-Şefîk, Bağdat, 1973.
- eş-Şâtîbî, İbrahim b. Musa, **el-Muvâfakât**, Tah. Ebû ‘Ubeyde Meşhûr b. Hasan, Dâr İbn ‘Affân, byy. 1417/1997.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, **el-Bedru’t-Tâlî‘ bi Mehâsini min Ba‘di’l-Karnî’s-Sâbi‘**, Dâru’l-Ma‘rife, Beyrut, Trz.
- eş-Şeybânî, Rıdvân Ahmed, **el-Harekâtu’l-Usûliyyetu’l-İslamiyye fî-‘Âlemi’l-‘Arabî**, Mektebetu Medbûlî, byy. 2005.
- eş-Şîrâzî, İbrahim b. Ali, **el-Luma‘ fî Usûli’l-Fıkh**, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.
- et-Taberânî, Süleyman b. Ahmed, **er-Ravdu’d-Dânî**, Tah. Muhammed Şekûr Mahmûd, el-Mektebu’l-İslâmî- Dâr ‘Ammâr, Beyrut-Amman, 1405-1985.
- et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, **Câmi‘u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân**, Tah. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, Dâr Hicr, Kahire, 1422/2001.
- **Târîhu’t-Taberî (Târîhu’r-Rusul ve’l-Mulûk)**, Dâru’t-Turâs, Beyrut, 1387.
- et-Tihânî el-Beşîr, **Ta‘rîfu’l-Mustalahât fî’l-Fikri’l-Lisânî’l-‘Arabî**, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 2013.
- el-Vâkîdî, Muhammed b. Ömer, **Futûhu’ş-Şâm**, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1997.
- ez-Zebîdî, Muhammed b. Muhammed Abdurrezzâk, **Tâcu’l-‘Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs**, Dâru’l-Hidâye, byy. Trz.
- ez-Zehbî, Muhammed b. Ahmed, **el-‘İber fî Haberi men Ğaber**, Tah. Muhammed es-Sa‘îd b. Besyûnî Zağlûl, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, Trz.
- **Mîzânu’l-İ’tidâl fî Nakdi’r-Ricâl**, Tah. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru’l-Ma‘rife, Beyrut, 1382/1963.
- ez-Ziriklî, Hayruddîn b. Muhammed, **el-A‘lâm**, Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn, byy. 2002.

Kürtçe Kitaplar

Abdullah Gafûr, **Ferhengi Coğrafyayi Kurdistan (Kürdistan Coğrafyası Sözlüğü)**, Matbaatu Hânî, Duhok, 2007.

Ahmed Kake Mahmûd, **Tefsîri Raman le Manav Mebesti Kur'ân (Kur'ân'ın Manalarındaki Maksatlar)**, byy. 1323.

Ali Bapir, **Derdu Dermani bizotnewei Îslami (Îslamî Hareketin Hastalık ve Çareleri)**, Menşûrâtî'l-Hareketi'l-Îslamî, byy. 1992.

Ali Tetr Nîrûyî, **Kurdu Mijui (Kürtler ve Tarih)**, Dâr Sebîrîz, Duhok, 2010.

el-Bahrîkî, Tahir Abdullah, **Mijui Zanayani Kurd (Kürt Alimleri Tarihi)**, Matbaatu Ârâs, byy. 2010.

el-Bâzbânî, Muhammed Seyyid Nûrî Vâkî, **istai bizotnewei Îslami Gîru Griftu Çareser (Îslamî Hareket'in Mevcut Durumu: Engeller ve Çöküşler)**, Merkezu Hudâ li'd-Dirâsâtî's-Siyasiyyeti ve's-Stratejiyye, byy., 1998.

Bernamew Peyrewi Nahui, **bizotnewei Îslami Kurdistan (Kürdistan Îslamî hareketin iç Nizamı ve Metodu)** Yedinci Kongre belgeleri, byy. 1417/1997.

Celal Emîn Bek, **Coğrafyayi Kurdistan**, byy. 1998.

Derîk Kenan, **Kurdu Kurdistan (Kürtler ve Kürdistan)**, İngilizceden Kürtçeye (Çev.), Lezgîn Âfderhemânî, Dâr Sebîrîz, Duhok, 2007.

Hâdî Ali, **Yekgirto Îslami Kurdistan (Kürdistan Îslam Birliği)**, byy. 2004.

Helât Musa Yûsuf, **Partu Rewte Îslama Siyasî li Herema Kurdistani Irak (Irak Kürdistanında Îslamî Siyasî Partiler ve Akımlar)**, Matbaatu Câmiati Duhok, byy. 2012.

Hüseyin Muhammed, **Sunurekan Meşkinin (Sınırı aşmayınız)**, Matbaatu Simâ, Süleymaniye, 2003.

Îdrîs Sivelî, **Rewti Îslami le Basuri Kurdistan 1946-1991 Twejineweki Mijui le Ker u Çelaki Pert u Komala Îslamiyekan**, (Güney Kürdistan'da Îslamî Akım (1946-1991) Îslamî Parti ve Cemaatlerin Faaliyetleri Etrafında Tarihi Bir İnceleme), Matbaatu Kenc, byy. 2006.

Leyadi Raperinekey Âdari 1991 da (Mart 1991 İntifada Münasebetiyle), Erbîl, 2004.

Mes'ûd Abdulhalık, **Nasnameyi Hızbu Kurdistaniyekan (Kürdistan Partilerinin Kimliği)**, Matbaatu Hayfî, byy. 2014.

Mustafa Nârîmân, **Ferhengi Edibu Nuserani Kurd (Kürt Edebiyatçılar ve Yazarlar Ansiklopedisi)**, Matbaatu Es'ad, Bağdat, 1407/1987.

Bilimsel İnceleme ve Tezler

ed-Debbâğ, İmân Abdulhamîd Muhammed, **el-İhvânu'l-Muslimîn fi'l-Irak**. 1959-1971, Musul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Tarih, Irak, 1432/2011 (Doktora Tezi).

Haydar Leşkerî Hıdır, **el-Kurd fi'l-Ma'rifeti't-Târîhiyyeti'l-İslamiyye**, Selaheddîn Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erbîl, 1425/2004.

el-Kurdî, Muhammed Emîn Molla Vahîd, **et-tefsîr ve'l-Mufessirûn fi Kurdistânî'l-Irak fi'l-Karnî'r-Râbi' 'Aşere'l-Hicrî**, Uluslar arası İslamî İlimler Üniversitesi, Davet ve Usûlu'd-Dîn Fakültesi, Ürdün, 2013.

el-Luheyî, Câsim Muhammed Abdullah Necm, Muhammed Mahmûd es-Savvâf (1915-1992) **Dirâset fi Sîretihi ve Devrihi'd-Dînî ve's-Siyâsî**, Musul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1426/2005.

es-Sa'dî, Simyân Abdulhalık, **el-Harekâtu'l-İslamiyye fi İklîmi Kurdistânî'l-Irak**, İmâm Evzâ'î İslamî Dirâsât Fakültesi, Beyrut, Lübnan, 1430/2009.

Sûzân İbrahim Hâcî, **et-Tecribetu'd-Demokrâtiyye fi Kurdistânî'l-Irak**, Danimarka Arap Akademisi, Kanun ve Siyasi İlimler Fakültesi, Yüksek Öğretim, 2011.

eş-Şâfi'î, Ahmed Mustafa Feyzullah, **eş-Şeyh Osman b. Abdilazîz ve Menhecuhu fi't-Tefsîr**, İmâm A'zam Fakültesi, Irak, 1428/2007.

el-'Ukaydî, Mecûl Muhammed Mahmûd Câsi, **eş-Şeyh Emcedu'z-Zehâvî (1883-1967) Dirâset Târîhiyye**, Musul Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Irak, 1425/2004.

ez-Zelmî, Tâhâ Tâhir Ali, **Cuhûdu 'Ulemâi'l-Kurd fi Tefsîri'l-Kur'ân bi'l-Luğati'l-Kurdiyye**, Uluslararası İlmî ve İnsanî Öğretim Yüksek Akademisi, Beyrut, Lübnan, 1429/2008.

Abdullah b. Muhammed el-Ganîmân, **Zemmu'l-Fırka ve'l-İhtilâf fi'l-Kitâb ve's-Sünne**, Medine İslam Üniversitesi, 17. Yıl, sayı: 56, 66, Muharrem-Cemaziyelahir 1405/1985.

Âvât Kuvistanî, **Erşifi Bireverekani Rojani Bergri (Mukavemet Günleri Hatırları)**, Cemaatin Günlüğü sayı: 4, 19/7/2002.

Bırayeti (Kardeşlik Dergisi), Tahkîk, 2390, 10 Eylül 1997.

Bizotnewei İslami (İslamî Hareket), İslamî Hareket Dergisi, sayı: 13.

Bizotnewei İslami Vacibe ki Şer‘i Zarureti ki Vakû (İslami Hareket Şer‘î bir zorunluluk ve Olgusal bir zarurettir), 1. Kısım.

Ceridetu Lıwin Press, sayı: 231, Seyyid İhsan Ali Abdulazîz ile Röportaj.

Ceridetu Lıwin Press, Zilhicce 1409/Temmuz 1989.

Ceridetu’l-Hareketi’l-İslamiyye, sayı: 40; sayı: 5, Şubat 1990; sayı: 7

Çafpiketine le Gel Mamoste Ali Bapir Raberi Komala İslami Kurdistanî Irak (Irak Kürdistanı İslamî Hareket Lideri Ali Bapir ile Röportaj), Âsû Dergisi, sayı: 7.

el-Hareketu’l-İslamiyye ve Meşru‘ Vahdeti’l-‘Ameli’l-İslamî ve Tevhîdi’l-Müslimîn, Mecelletu’s-Safve, 1, Safer 1420/Haziran 1999.

er-Ruhaylî, Hamûd b. Ahmed b. Ferec, **el-‘İlmâniyye ve Mavkifu’l-İslam minhâ**, Medine İslam Üniveritesi, sayı: 115, yıl: 34, 1422.

ez-Zubeyrî, Velîd b. Ahmed, **el-Câmi‘ li Hayâti’l-‘Allâme Muhammed b. Sâlih el-‘Usaymin**, Mecelletu’l-Hikme, Leidz, Britanya, sayı: 10, 1. Baskı, 1422/2002.

Hasan Yasin, **Mijui Peyvendiye ihine Yekani Nivan Pıstivanani İslamu Rekehrav Kaide (Ensâru’l-İslam ile el-Kaide Örgütü Arasında Gizli İlişkiler Tarihi)**, 3. Kısım Yeni Kürdistan Dergisi, sayı: 3571, 2005.

Helusteyek le Ser Çend Layeneki Kesayeti Mamoste Ali Bapir (Üstat Ali Bapir’in Bazı Kişisel Özellikleri Hakkında), (Cemaatin Günlüğü), sayı: 89, 2003.

Hevelakani Çalakiyekani Peşmerge (Peşmergenin Faaliyet Haberleri) Dengi Baver (Doğru Söz), sayı: 1, Ocak 1988.

Hevelakani Çalakiyekani Peşmerge(Peşmergenin Faaliyet Haberleri) Dengi Baver (Doğru Söz), sayı: 8, Nisan 1989.

Mecelletu Nefîr, sayı: 5, Şubat 1990;sayı: 4, Zilhicce 1409/Temmuz 1989.

Mecmu‘a mine’l-Bâhisîn, el-İslamiyyetu’l-Kurdiyye, **el-Misbâr**, Merkezi’l-Misbâr li’d-Dirâsât ve’l-Buhûs, 18. Kitap, 2008.

Niyaz Said Ali, **Rastkirdinewey Helakani Buwu Tari (Hitabet Hatalarını Düzeltme)**, 2. Kısım (Yeni Kürdistan Dergisi) sayı: 3622, 10 Mart 2002.

Periyodik ve Bilimsel İncelemeler

Rekayi Yekbun (İttihat Yolu) (Üstat Abdullatîf Berzencî'nin Hayatından Kesitler), (İttihâd Yolu Dergisi), sayı: 69, 3 Temmuz 2000.

Özel Mülakatlar

el-Hareketu'l-İslamîyye fî Kurdistânî'l-Irak resmi sözcüsü ve siyasî büro üyesi Üstat Abdullah Hasan el-Vartî ile 19/4/1436-8/2/2015 tarihinde yatsıdan sonra yapılan mülakat.

Râbûn Kanalının Müdürü Seyyid Ahsen Hasan ile 20/4/2015'te yapılan mülakat

Online Siteler

www.alalbany.net

<http://ar.wikipedia.org>

<http://www.facebook.com/243661112505678/photos/a.259410344264088.1073741851.243661112505678/259410514264071/?type=1&theater> (İslamî Hareket'in resmi facebook adresi)

<http://www.basknet.org>